ØKONOMI

og

POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 38. Årgang . Nummer 1 . 1964

København 1964

ØKONOMI OG POLITIK

38. ÅRGANG . NR. 1 . 1964

INDHOLD

JOHANNES LAURSEN: Negerspørgsmålet i USA 3

VAGN HEISELBERG: Træk af de senere års økonomiske og politiske udvikling i Holland 12

OLUF INGVARTSEN: Kommunestrukturen og byplanlægningen 27

Litteraturanskaffelser omhandlende moderne historie og statskundskab 41

Den internationale økonomiske situation 52

Den danske økonomiske situation 65

Politisk kronik 77

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
KØBENHAVN 1964

FORFATTERNE

JOHANNES LAURSEN: Cand. polit., chef for det danske informationskontor i New York.

VAGN HEISELBERG: Redaktør; Berlingske Tidendes korrespondent i Bruxelles.

OLUF INGVARTSEN: Direktør for Den danske Købstadforening.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal, Årsabonnement 15 kr. Enkelte hæfter 4 kr. Ansvarshavende redaktør: Sekretær, cand. polit. HANS BOSERUP. Redaktionsudvalg: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN, professor, dr. polit. P. NØRREGAARD RASMUSSEN, professor ANDERS ØLGAARD, generalsekretær for Nordisk Råd, F. W. WENDT og lektor, cand. polit. THORKILD HJORTKJÆR. Redaktør, ekspedition og abonnement: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Sankt Peders Stræde 5, København K., telefon Palæ 5182. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader og hos postvæsenet samt for boghandlernes vedkommende også gennem Danske Boghandleres Kommissionsanstalt.

Printed in Denmark. Aarhuus Stiftsbogtrykkerie.

Udsendt i boghandelen den 27. juni 1964.

NEGERSPØRGSMÅLET I USA

JOHANNES LAURSEN

Negerspørgsmålet er uden sammenligning det indenrigspolitiske problem, der optager amerikanerne mest. Med de relativt gode tider er den økonomiske lovgivning ikke stærkt i forgrunden, bortset fra egnsudviklingsproblemer. Selv landbrugslovgivningen er der relativ ro om, dels på grund af farmernes aftagende antal og dermed indflydelse, dels på grund af en efterhånden accepteret vidtgående støttelovgivning.

Men der er ikke mange tegn på ro omkring negerspørgsmålet, selv ikke dersom den borgerretslovgivning, der nu debatteres i Senatet, bliver vedtaget.

Dette kan måske virke overraskende, eftersom de sidste 10–20 år har set uhyre fremskridt. Men efterhånden som den ene skranke falder efter den anden, røbes der nye sider af problemet, og dette antager nye dimensioner. I 1964 er der endnu lange udsigter til en løsning, der betyder stabilitet og kan skabe ro om spørgsmålet. Medens ingen kan nægte, at der vitterligt er opnået store fremskridt, har negrene udviklet en øget rastløshed og er utilfredse med tempoet for den igangværende udvikling. De er tilbøjelige til at mene, at hvad der er sket burde være gennemført for længe siden. De ser med bifald på federalregeringens anvendelse af tvangsmidler som ved immatrikulationen af negre ved nogle sydstatsuniversiteter og ønsker mere af samme slags. Der er minimal uenighed blandt negrene om målene og om ønskeligheden af større fart i udviklingen; men der er væsentlige forskelle, når det kommer til midlerne og deres brug.

Inden for de hvides samfund er meningerne mere delte. Der er en hård kærne af folk, specielt i sydstaterne, som er imod indrømmelser til negrene. Der er en tilsvarende liberal gruppe, der ligeså ihærdigt som negrene selv ønsker fremskyndelse af udviklingen. Men der er også en meget stor gruppe hvide, både i nord og syd, der efterhånden som de formelle skranker falder, tilkendegiver, at de ønsker de faktiske skranker, specielt sociale, opretholdt.

Negrene udgør over en tiendedel af USA's befolkning. Ved folketællin-

gen i 1960 var de 18.860.000 mod 158.455.000 hvide (og 1.149.000 »andre«, indianere, japanere, kinesere, filipinere o. a. grupper der ikke er klassificeret som hvide). Nu anslås tallet til ca. 20 millioner af en samlet befolkning på ca. 190 millioner.

Fødselshyppigheden er større blandt negrene end blandt de hvide. I 1961 var den 22,2 for de hvide, 31,6 for de ikke-hvide (for begge grupper under ét 23,3). Middellevetiden er lavere. Den var i 1961 for begge køn 69,7 år, men for hvide 70,6, for ikke-hvide 63,6.

Negrene er efterhånden spredt over hele USA; men tyngdepunktet er dog stadig de gamle sydstater, hvor omkring halvdelen bor, særlig udpræget bæltet Virginia, North Carolina, South Carolina, Georgia, Florida, Alabama, Mississippi, Louisiana. Men en nordstat som New York, med byen New York, har ca. 1 1/2 mill. og Illinois med byen Chicago over 1 mill. Californien har navnlig i de sidste 10–20 år tildraget mange negre, og har nu hen ved en million. Kun de vestlige bjergstater, de nordlige og midtvestlige landbrugsstater og New England-staterne har relativt få negre. I nord bor negrene mest i byerne, i syden dels i byerne, dels på landet, hvor de arbejder på tobaks- og bomuldsfarme og i frugtplantager.

HØJESTERETSDOMMEN 17. MAJ 1954

De senere års vendepunkt i det amerikanske negerspørgsmål kom med højesteretsdommen for ti år siden, den 17. maj 1954, hvorefter al segregation i det offentlige skolevæsen skulle ophæves efter en rimelig overgangsperiode. Hidtil havde domstolene anerkendt doktrinen »lige men adskilt«. Separate skoler for negre og hvide var tilladt, forudsat skolerne var lige gode. For at opfylde dette krav havde mange skoledistrikter med stor bekostning opført nye skoler for negerbørnene. Nu erklærede en enig højesteret, at inden for det offentlige skolevæsen er der ikke plads for adskillelsen. Separat undervisning er i sig selv »ulige«.

Den skelsættende højesteretsdom fastsatte ikke nogen tidsfrist for de ofstaternes repræsentanter i Kongressen havde igennem årene haft held til at forhindre lovgivning på borgerretsområdet. Dels har de lang senioritet og dermed forøget indflydelse, fordi de genvælges under et etpartisystem, dels benytter de sig dygtigt af Senatets »filibuster«-system, der kan gøre det meget vanskeligt at få en debat afsluttet og afstemning påbegyndt.

Den skelsættende højesteretsdom fastsatte ikke nogen tidsfrist for de offentlige skolers integrering, men fastslog blot at denne skulle gennemføres i løbet af et rimeligt tidsrum. Dette var anset for at være klog moderation; men det er tvivlsomt, om retten havde forudset, hvor langsomt udviklingen ville komme til at gå. De fleste af sydstaterne gjorde snart en begyndelse; men som regel var der kun tale om symbolske skridt. Når en by meldte,

at den var i gang med integrering, betød det som regel kun, at ganske få negerbørn blev optaget i en hvid skole. Dette kunne betyde, at isen var brudt, og at udviklingen snart ville gå hastigere. I stedet betød det oftere, at byen nu følte sig relativt sikker og kun nødtvungent udvidede antallet af negerbørn i de hidtil hvide skoler. Derfor anslås det ti år efter dommen, at mindre end 1/2 % af negerbørnene i de egentlige sydstater faktisk går i blandede skoler.

1954-dommen var ikke desto mindre af historisk betydning. Den gav negrene et moralsk rygstød, de hidtil havde savnet, og den tvang de hvide til at se spørgsmålet i en ny belysning. I tale og skrift er det blevet hamret ind i befolkningen, at højesteretsdommen er lands lov og ret, hvad enten den enkelte synes om det eller ej. Direkte modstand er afløst af resignation og forhaling. Episoder, hvor federalregeringen satte hårdt imod hårdt (Little Rock og andre byer) gjorde deres virkning. Resultaterne var gerne tab for disse byers forretningsliv og en lærestreg for andre byer, hvis ledere ville anstrenge sig for at undgå samme skæbne.

DEMONSTRATIONERNE

Som den næste nydannelse i tiåret må nævnes demonstrationerne, hvis mål rakte uden for skolevæsenets område, men som alligevel i vidt omfang havde baggrund i skoledommen. Den første begyndelse skete i Alabamas hovedstad, Montgomery, i 1955, hvor en gruppe negre under ledelse af pastor Martin Luther King besluttede at boycotte byens buslinier, fordi de krævede, at negrene skulle sidde på de bageste pladser. Negrene organiserede anden transport eller gik til deres arbejde. Også denne sag endte i højesteret, der fastslog, at segregation i offentlige transportmidler var ulovlig. Ud af busaktionen voksede organisationen Southern Christian Leadership Conference under Martin Luther King, der optog Gandhis passive modstandsteknik. Congress on Racial Equality (CORE), dannet allerede i 1943, har gjort det samme. National Association for the Advancement of Colored People (NAACP), der er over 50 år gammel og har både negre og hvide som medlemmer, er kommet til at stå i den offentlige bevidsthed som noget mere konservativ. Den billiger og støtter imidlertid mange af de direkte aktioner. Den har ikke mindst gjort sig gældende med sin retshjælp, idet den påtager sig at forsvare negre, der er blevet anklaget for overtrædelse af lokale lovbestemmelser om segregation, samt fører sager for negre, der ad rettens vej ønsker at få adgang, hvor de hidtil har været udelukket.

Endelig bør nævnes »de sorte muhammedanere«, The Black Muslims, der ønsker at benytte voldsvejen for at nå negrenes mål. Den har dog hidtil kun haft begrænset indflydelse, omend en del publicitet.

Den mere systematiske brug af demonstrationer daterer sig fra 1. februar

1960, da fire negerstudenter i byen Greensboro i North Carolina tog plads i et restauranthjørne i et stormagasin, der hidtil ikke har serveret for negre. De blev siddende indtil lukketid. Lignende episoder fandt snart sted i hundredvis. Mange blev arresteret; men mange steder opnåede negrene resultater og fik adgang til restauranter, hoteller og biblioteker, der hidtil havde været lukket for dem.

Disse sit-in demonstrationer, der også strakte sig til f. eks. skoler i nordstaterne, krævede kun et begrænset antal deltagere. I sommeren 1963 besluttede lederne imidlertid at organisere en talstærk demonstration i Washington med det formål at kræve borgerretslovgivning og vise bevægelsens styrke. Over 200.000 marcherede i god orden fra Washington monumentet til monumentet for Abraham Lincoln. Alle de kendte negerorganisationer (dog ikke Black Muslims) samt fagforeninger og kirkeorganisationer stod bag marchen, hvis overvejende antal deltagere var negre, men hvor hvide også var repræsenteret. Der havde været megen frygt for uroligheder, men de udeblev helt. Bevægelsens ledere blev modtaget af præsident Kennedy og havde møder med Kongressens ledelse. Særligt huskes Martin Luther Kings veltalende indlæg over temaet »Jeg har en drøm . . .«

Demonstrationsvåbnet har skaffet negrene mange lokale fremskridt, og den offentlige reaktion har stort set været gunstig. Der har dog også været demonstrationer, som har mødt fordømmelse i pressen og den offentlige mening. Undertiden har der været talc om aktioner, som ikke havde sanktion fra den øverste negerledelse. Mest omtalt var forsøgene på demonstrationer ved åbningen af World's Fair i New York den 22. april 1964. Et bebudet forsøg på trafikstandsning mødte almindelig fordømmelse og mislykkedes i øvrigt totalt. Mere ordinære demonstrationer på udstillingens grund blev gennemført, men vakte ringe sympati. Præsident Johnson erklærede, med mild bebrejdelse, at demonstrationerne hverken burde gavne eller skade arbejdet for ny borgerretslovgivning.

NY LOVGIVNING

Ny unionslovgivning er den tredje nydannelse i tiåret. Siden 1875 havde der ikke været gennemført ny lovgivning på borgerretsområdet, hovedsagelig på grund af Senatets modstand. Først i 1957 lykkedes det at få vedtaget en ikke særligt gennemgribende lov om beskyttelse af personers borgerrettigheder. Den bemyndigede federalregeringen til at anlægge sag i tilfælde, hvor en person er blevet nægtet retten til at afgive stemme eller er blevet mødt med trusler. Endvidere oprettedes der ved den nye lov en borgerretskommission (Commission on Civil Rights). Denne fik beføjelse til at undersøge alle påstande om nægtelse af stemmeret, indsamle materiale angående nægtelse af lige beskyttelse under loven, samt til at bedømme og vurdere unionsregeringens politik med hensyn til lige beskyttelse.

Næste borgerretslov kom i 1960, delvis efter forslag fra den nye kommission. Den nye lov tog sigte på yderligere at sikre negrenes mulighed for at få lejlighed til at afgive stemme uden økonomiske og andre repressalier.

De to love var ikke særligt vidtgående. Større fremskridt blev opnået ad domstols- og administrativ vej, og der var nogen tvivl om, hvorvidt forsøg på ny lovgivning var kamp og energi værd. I 1963 besluttede præsident Kennedy dog at forelægge Kongressen et nyt, omfattende lovkompleks. Forslaget blev støttet af negerorganisationer og fra mange andre sider; men havde ikke gjort stort fremskridt, da præsidenten blev myrdet den 22. november. Præsident Johnson, skønt selv fra sydveststaten Texas, fjernede straks enhver tvivl om, at han ville søge forslaget fremmet. Han fik først gennemført Kennedyregeringens plan om en skattereduktion og satte derefter stærkt ind på at få borgerretsloven gennem Kongressen.

Lovforslaget fik en forholdsvis let gang gennem Repræsentanternes Hus, hvor det efter 9 dages debat blev vedtaget den 14. februar 1964 med 290 stemmer mod 130. Af Husets 256 Demokrater stemte 152 for, 96 imod. Af Husets 177 Republikanere stemte 138 for, 34 imod. Af Nordstatsdemokraterne stemte 141 for, 4 imod; men af Sydstatsdemokrater stemte kun 11 for, men 92 imod. Alle 12 republikanere fra Sydstaterne stemte imod loven.

Det er betegnende for modstanden, at forinden vedtagelsen måtte Huset (med 130 stemmer mod 20) afvise et ændringsforslag fra et Mississippimedlem gående ud på, at der skulle udnævnes 500 nye forbundsdommere og bevilges indtil 100 millioner dollars til fængsler til indespærring af personer, der findes skyldige i overtrædelse af loven. Et andet ændringsforslag gik ud på, at der ikke skulle kunne bevilges penge til sikring af lovens overholdelse, og et tredje krævede, at loven skulle sendes ud til folkeafstemning.

Negerorganisationerne og flere kirkegrupper arbejdede stærkt for loven. Sydstatsinteresserne var relativt tilbageholdende, idet de regnede med at have bedre chancer i Senatet, hvor behandlingen påbegyndtes den 30. marts. Debatten måtte ventes at vare i uger eller måneder med forsøg fra Sydstatssenatorer på at tale forslaget ihjel eller i hvert fald få det lempet. I betragtning af præsidentens udtrykte interesse i denne lovgivning var det dog almindeligt ventet, at en ikke alt for afsvækket lov til sidst ville gå igennem Senatet.

LOVFORSLAGETS INDHOLD

Lovforslaget som vedtaget af Repræsentanternes Hus falder i 10 kapitler. Ifølge kap. 1 bliver uens anvendelse af reglerne om registrering gjort ulovlig, og stemmeretten må ikke nægtes på grund af uvæsentlige fejl eller

undladelser fra vælgerens side. 6 års skolegang skal normalt være bevis for, at vælgeren ikke er analfabet. Justitsministeren får bemyndigelse til at henvise stemmeretssager til tre-mands domstole og kan pålægge domstolene at fremskynde denne art sager.

Kapitel 2 handler om »public accommodations«. Forskelsbehandling på grund af race, farve, religion eller oprindelsesland forbydes, selv om den måtte være tilladt efter statslig lov, dersom tilrejsende gæster i det hele taget betjenes. Omfattet af denne bestemmelse er restauranter, cafeteriaer, kafeer, benzinstationer, biografer, teatre, koncertsale, sportshaller, samt hoteller, moteller og pensionater, med undtagelse af huse der bebos af ejeren selv, og hvor ikke mere end fem værelser udlejes. Ikke specielt nævnt er barberstuer, detailforretninger, bowlinghaller, og private klubber; men hvis en forretning har et restauranthjørne, omfattes den af loven.

Kapitel 3. Justitsministeriet kan efter skriftlig klage fra en forurettet borger anlægge sag for at sikre, at stats- eller lokalt ejede eller drevne »public facilities« bliver desegregeret, såfremt justitsministeren attesterer, at klagerne er ude af stand til at gå rettens vej af finansielle grunde eller på grund af frygt for økonomisk boykot eller anden skade for dem selv eller familie. Justitsministeren kan også intervenere i allerede løbende retssager.

Kapitel 4. Offentlig undervisning. Bestemmelsen forlanger, at undervisningsministeren inden 2 år skal afgive en rapport om fremskridt med hensyn til skoledesegregering på alle niveauer. Undervisningsdepartementet bemyndiges til efter ansøgning at yde lokale skolevæsener teknisk og finansiel bistand til desegregering, både i form af lån og tilskud. Justitsministeren bemyndiges til at anlægge sag for at opnå desegregering af skoler og universiteter, hvis han modtager klager og attesterer, at underskriverne af finansielle årsager eller af frygt for repressalier er ude af stand til selv at gennemføre legal aktion. Desegregationen skal dog ikke betyde, at elever henvises til bestemte skoler med det formål at komme ud over mangelen på balance mellem racerne.

Kapitel 5. Borgerretskommissionen forlænges for fire år, og dens beføjelser udvides, så den kan fungere som et landsomfattende »clearing house« for oplysninger om borgerretttigheder.

Kapitel 6. Føderale programmer. Ifølge denne bestemmelse forlanges det af alle føderale departementer og institutioner, som giver finansiel assistance til noget program gennem lån, tilskud og som regel kontrakter, at de skal tage forholdsregler til at hindre, at nogen udelukkes på grund af race, farve eller oprindelsesland. Frivillig overholdelse skal forsøges først; men hvis dette ikke hjælper, kan føderal støtte afskæres. Modtagerne kan søge rettens hjælp til at få sådan støtte genoptaget. Føderale institutioner skal give Kongressen meddelelse om sådan afskæring af støtte mindst 30 dage i forvejen.

Kapitel 7. Der oprettes en 5-medlems Fair Employment Opportunity Commission med beføjelse til at hindre og eliminere diskrimination i beskæftigelsen, baseret på race, farve, køn, religion eller oprindelsesland fra arbejdsgiveres, arbejdsanvisningskontorers og fagforeningers side.

Bestemmelsen skal træde i kraft et år efter lovens vedtagelse forsåvidt angår virksomheder med over 100 beskæftigede eller fagforeninger med over 100 medlemmer. Dækningen udvides gradvis, indtil den efter det tredje år omfatter virksomheder og fagforeninger med over 25 beskæftigede eller medlemmer. Undtaget er religiøse grupper, private klubber og statslige regeringer og områder, men ikke anvisningskontorer med føderal støtte. Den nye kommission bemyndiges til, efter edsvoren klage, at undersøge og først søge overholdelse ved hjælp af uformelle drøftelser, mægling og overtalelse. Hvis disse midler fejler, kan kommissionen søge domstolenes indgriben; men den får ikke selv beføjelse til at gennemtvinge overholdelse.

Kapitel 8. Folketællingsbureauet beordres til at indsamle statistiske oplysninger om registrering og stemmeafgivning på grundlag af race, farve og national oprindelse i sådanne områder og i sådan udstrækning som anbefalet af borgerretskommissionen. Dette skal gælde både for opstillingsvalg og almindelige valg til Repræsentanternes Hus siden 1960 og skal gøres landsomfattende ved folketællingen i 1970.

Kapitel 9. Der indføres mulighed for appel til højere forbundsdomstol i tilfælde, hvor en lavere forbundsdomstol har henvist en borgerretssag til en statslig domstol.

Kapitel 10. Der indføres en Community Relations Service under handelsministeriet med det formål at hjælpe lokale områder med at løse problemer, der er opstået som følge af forskelsbehandling baseret på race, farve eller national oprindelse. Det nye kontor skal kunne tilbyde hjælp på egen hånd eller efter anmodning fra en stats- eller lokal embedsmand eller anden interesseret person. Staben skal begrænses til en leder og seks medhjælpere.

Lovforslagets bestemmelser afspejler mangler, som administrationen har forefundet under arbejdet på at forbedre negrenes stilling. Forslaget støttes af et flertal af senatorerne; men det er usikkert, hvornår det kan komme til afstemning, så længe sydstatssenatorerne vil tale imod, fordi et forslag om afslutning kræver to tredjedeles flertal. Dette er svært at skaffe, fordi mange medlemmer nødigt vil sætte et præcedens, som ved en anden lejlighed kan blive ubelejligt for dem.

NORDSTATERNES HOLDNING

Det har vakt nogen undren, at venligtsindede senatorer fra nordstaterne har modtaget flere breve vendt imod forslaget end for det. En anden overraskelse var den betydelige tilslutning, som en sydstatsguvernør, George

Wallace fra Alabama, fik i en nordstat som Wisconsin, da han stillede sig som præsidentkandidat for det demokratiske parti ved opstillingsvalget den 7. april. Wallace gør sig ingen tanker om at blive demokraterens kandidat, men benyttede lejligheden til at gøre sydstaternes budskab kendt i nord. Han fik ikke mindre end 34% af de demokratiske stemmer mod 66% for Wisconsins egen guvernør eller langt mere, end iagttagere havde forudset. Bagefter er der mange forklaringer, såsom at vælgerne ønskede at sige deres egen guvernør tak for sidst på grund af en skatteforhøjelse og den kendsgerning, at republikanere kunne stemme på Wallace som et middel til at ramme Wisconsin-guvernøren. Alligevel har Wallace's succes været tankevækkende og er specielt i sydstaterne udlagt som en sejr.

Der er ingen tvivl om, at efterhånden som negerligestillingen rykker nærmere, er der folk, der er begyndt at tænke to gange. De er principielt tilhængere af desegregering, men tilføjer, at de vil have lov til selv at bestemme, hvem de vil leve iblandt. Anstødsstenen er boligspørgsmålet og på lidt længere afstand den sociale omgang. Med negrenes ønsker om udflytning fra Harlem og de andre negerkvarterer er der opstået allehånde problemer. Liberalt tænkende hvide danner »Fair Housing«-kommitteer og broderskabsråd for at forberede naboerne på den nye orden, og der er ingen tvivl om udviklingens retning og om flertallets indstilling, men ej heller tvivl om, at der umiddelbart under overfladen findes en stærk modstand selv i nordstaterne mod enhver hurtig udvikling.

Ikke mindst katolikker og jøder, der selv husker at have været i mindretalsstilling, taler negrenes sag i nordstaterne. Begge grupper er de fleste steder svagt repræsenteret i sydstaterne.

Skolespørgsmålet volder også nordstaterne mange knuder, ikke på grund af bevidst adskillelse, men fordi negre og hvide stort set lever i forskellige kvarterer. Følgelig kommer børnene ofte til at gå i adskilte skoler, hvis de skal gå til den nærmeste skole. Negrene protesterer mod dette og forlanger udligning, selv om det skal kræve, at et større antal børn transporteres pr. bus til en fjernere beliggende skole. Modstandere heraf holder på, at børnene bør gå til den nærmeste skole og siger, at børnene kommer til at undgælde for det uløste boligspørgsmål. Det samme gælder lærerne, som i stedet for blot at undervise tvinges til at kæmpe med et vanskeligt socialt problem.

Det er formentlig en rigtig iagttagelse, at mere end al lovgivning betyder negrenes økonomiske stilling. De opnåede mange fordele under Roosevelt-regeringens økonomiske politik, og de vil i høj grad få fordel af præsident Johnsons bebudede korstog mod den resterende fattigdom i USA. Deres vanskelighed er deres ringere uddannelse. Firmaer, der under de senere års pres er gået ind på at ansætte negre, har ofte fundet det svært at finde kvalificerede ansøgere. De forholdsvis få, der har fået en bedre ud-

dannelse, er der efterspørgsel efter. En rapport fra juni 1963 viste, at regeringen da beskæftigede 300.000 negre, en stigning på 3 % siden juni 1962. Men der var en stigning på 39 % i antallet af negre i stillinger, der lønnes med fra 9,475 til 20.000 dollars.

Efter at have kørt cirklen rundt, kommer problemet uvægerligt tilbage til nødvendigheden af en bedre uddannelse for negrene. Det er med god grund, skoleuddannelsen er gjort til en hjørnesten i løsningen af USA's største sociale problem. (I nogle byer begynder man endnu dybere, med børnehaver fra 3-års alderen, hvor man giver børnene den oplæring, de ofte ikke kan få i hjemmene).

USA er følsomt over for reaktionen i udlandet til behandlingen af negerspørgsmålet. Man er opmærksom på, at emnet interesserer udlændinge levende og observeres af næsten enhver besøgende. Hensynet til verdensopinionen spiller en rolle i debatten, og mange, der er interesseret i USA's omdømme, ville ønske, at spørgsmålet kunne løses hurtigt om ikke af anden grund. Flere peger dog måske snarere med en vis stolthed på de ubestridelige fremskridt, der har fundet sted uden nogen blodig revolution. Det næste tiår kan påregnes at vise yderligere fremskridt, måske accelereret.

TRÆK AF DE SENERE ÅRS ØKONOMISKE OG POLITISKE UDVIKLING I HOLLAND

VAGN HEISELBERG

Udviklingen i Holland i efterkrigsårene er det bedste bevis på rigtigheden af Storm Petersens ofte citerede ord om vanskelighederne forbundet med at spå – især om fremtiden. Umiddelbart efter krigsafslutningen stod man foran genopbygningsopgaver så enorme, at den indenlandske opsparing slet ikke var tilstrækkelig til at dække behovet. Dertil kom et eksplosivt voksende befolkningstal med de deraf følgende krav til boliger, skoler, samfærdselsmidler og nye arbejdspladser etc., samt de store økonomiske og politiske vanskeligheder, der var forbundet med tabet af de store indonesiske besiddelser – for slet ikke at tale om de befolkningsmæssige og følelsesmæssige problemer dette tab rejste.

Men måske skal den psykologiske forklaring på den forbløffende stedfundne udvikling netop søges i denne sidste kendsgerning i forbindelse naturligvis med den almindelige konjunkturudvikling i den vestlige verden og Hollands medlemsskab af Benelux-unionen og af de seks europæiske fællesskabslandes økonomiske samarbejde og deraf følgende integration. En hollandsk økonom, der givet ikke kendte Dalgas eller hans efter Danmarks tab af Sønderjylland i 1864 berømte ord om, at hvad udad tabes skal indad vindes, brugte som en forklaring på det skete i Holland bogstavelig talt de samme ord.

Det var til langt hen i 50'erne almindeligt i hollandske familier, der er rigere på børn end danske, alvorligt at drøfte, hvor i verden den store børneflok ville havne. Ikke på grund af ungdommelig trang til eventyr og til at se sig om i verden. Nej, simpelthen fordi man i disse år ikke kunne se udveje for, hvorledes den hastigt voksende befolkning overhovedet skulle kunne beskæftiges inden for det lille Hollands grænser. Fra regeringsside gjorde man et stort arbejde for at støtte udvandringen, og hundredtusinder af driftige hollændere er efter krigsafslutningen med kontanthjælp fra regeringen fra Rotterdams havn draget ud til andre verdensdele for at skaffe bedre vilkår til den tilbageblevne del af befolkningen og for at søge at skabe

sig selv en fremtid derude i det fremmede. I dag står Holland trods dette med et befolkningstal, som i 1963 passerede de tolv millioner – eller halvtreds pct. flere, end der var indbyggere før krigen – og har ingen arbejdsløshed. Officielt 20–30.200, men det er den »hårde kærne« af arbejdsmarkedet, som det er fast umuligt at skaffe nogen beskæftigelse til.

Hvad der er sket, kan der for danske være al anledning til at se nøjere på, fordi Holland tvunget af ydre omstændigheder måtte fremskynde en proces, som også det danske samfund er i gang med – omend noget langsommere – at gennemløbe. Så hastigt er denne udvikling gennemløbet, at mange danske endnu ikke har vænnet sig af med at betragte Holland som landbrugs- og tulipanlandet. I dag beskæftiges fire gange så mange mennesker i hollandsk industri som i hollandsk landbrug, selv om den tilbageblevne del i landbruget på grund af rationalisering og moderne driftsmetoder sørger for, at Hollands eksport af landbrugsvarer stadig indtager en betydelig plads på verdensfødevaremarkedet.

– – –

Men måske kan det være på sin plads at begynde med at repetere lidt af de generelle ting om Holland, som i denne sammenhæng kan være nyttige for et helhedsindtryk. Det hollandske areal er 40.900 km², men heraf er kun ca. 33.000 km² jord, resten er vand, havarme, søer, floder, kanaler. I landvinding er man eksperter. Man er i gang med den omfattende Deltaplan, som ikke så meget skal skaffe ny landbrugsjord, som det skal skabe sikring imod nye oversvømmelseskatastrofer, som den man havde i 1953. Og verdens største landvindingsprojekt, nemlig tørlægningen af Zuidersøen, arbejder man stadig på. Man har allerede indvundet ca. 125.000 hektar frugtbar aberbrugsjord, regner med godt 100.000 hektar endnu, når hele projektet er færdig og har dermed øget det hidtidige nytteareal med ca. 9 %.

Over halvdelen af Hollands bebyggede areal, og deraf langt den tættest befolkede del, er indvundet fra havet og ligger beskyttet af diger under havets overflade. I alt godt 12 millioner indbyggere lever i dag i Holland, som med sine mere end 350 mennesker pr. kvadratkilometer hører til verdens tættest befolkede lande. Med en årlig befolkningstilvækst på 150–200.000 stilles der stedse stigende krav til produktion, produktivitet og råstofimport. For Holland ligner Danmark derved, at det er meget råstoffattigt. Men man lærte tidligt at investere i uddannelse og dygtiggørelse – og byggede sin høje levestandard op på forarbejdning og forædling af indførte råstoffer, hvad enten det var til industrien eller til landbruget.

På mange måder har Hollands landbrug mindet om dansk. Og har for adskillige varegruppers vedkommende tillige været en af vore hårdeste konkurrenter på verdensmarkedet først og fremmest på det britiske marked. Klima og jordbundsforhold har især været fordelagtigt for intensivt kvæg-

brug og for gartneribrug. Vel dyrker man korn, men de to tredjedele af forbruget indføres – og man nærer ingen lyst til at ændre på dette forhold. Man har store arealer med græs, men gennem en meget kraftig gødskning får man helt anderledes udbytter af disse græsarealer end vanligt er i andre lande. Trods sit forholdsvis ringe areal er Holland stolt af at være verdens største eksportør af æg, kartoffelmel, kartofler, kondensmælk og ost. Andre eksportprodukter er smør, bacon, skinker, grønkonserves og blomsterløg. Tillige har man verdens højeste ydelse pr. kontrolleret ko, og man har højeste pr. hektar-udbytte af sukkerroer og kartofler.

Men selv med et så moderne og rationelt drevet landbrug blev det tidligt klart, at det ikke var muligt at give en så stor befolkning en høj levestandard alene gennem landbrugseksporten, især ikke da andre lande i voksende omfang beskyttede deres egne landbrug.

Industrialiseringen begyndte tidligt, men stod trods alt i mange år i skyggen af landbruget, og hvor måske netop Danmark som konkurrent først og fremmest bed mærke i landbrugseksporten uden at skænke industrien samme opmærksomhed. Af råstoffer ud over jorden har Holland kul og olie samt visse mineraler og salt – og så naturgassen. Man har længe vidst, at der var naturgas i Holland, men det er først i de allerseneste år, at man for alvor er blevet opmærksomme på, hvor rent ud fantastiske forekomster det i virkeligheden drejer sig om. Denne opdagelse vil komme til at påvirke den industrielle udvikling i Holland i betydelig grad i de kommende årtier. Ikke alene vil man kunne øge forbruget mange gange det nuværende, standse al produktion af kogegas, forsyne industrier med gas etc., men man er allerede nu langt inde i forhandlinger om at forsyne adskillige nabolande med gas, således Belgien, Tyskland og Frankrig og muligvis England. I sidstnævntee fald skal gassen transporteres gennem en pipeline over Kanalen. I øjeblikket bruger man naturgassen til at lokke nye industrier til områder, hvor man ønsker øget industrialisering i første række i Nordholland. Det spiller nemlig ingen rolle at forære disse industrier al den gas, de skal bruge i sammenligning med, hvad det betyder at få udviklet disse egne.

Nord- og Østholland, der tilsammen udgør mere end halvdelen af det hollandske område, rummer ikke en tredjedel af befolkningen. I disse områder lever »kun« 193 indbyggere pr. kvadratkilometer mod 810 i Vest og Centralholland. Derfor er også sat en aktiv egnsudviklingspolitik i gang, som altså nu har fået hjælp af naturgassen.

I dag er kun en halv snes procent af den hollandske befolkning beskæftiget ved landbrug, mens 42 pct. er beskæftiget ved industri og resten i andre sektorer. Men allerede ved århundredskiftet var dog henimod 30 pct. beskæftiget ved industri. Det var i første række hjemmemarkedsindustri samt skibsbyggeri og maskinindustri. For skibsfarten har gennem århundreder spillet en stor rolle for Holland. Den hollandske handelsflåde udgør

i dag mere end 1500 skibe på tilsammen ca. 5 millioner BRT. Og Rotterdams nye havn, der er udviklet og moderniseret efter ødelæggelserne under 2. verdenskrig, er en af verdens allerstørste. Dertil kommer kanal- og flodtransporterne, der fra hollandske havne går langt ned i Europa, og hvor de transporterede mængder overstiger handelsflådens oversøiske.

– – –

Den industrielle ekspansion i Holland begyndte allerede i mellemkrigsårene. Man kom i gang med sværmetalindustri, efter at have bygget højovnsværk i Ijmuiden, man indførte jernerts og eksporterede råjern. Man kom i gang med fremstillingen af kvælstof, den elektrotekniske industri fik hurtigt et bemærkelsesværdigt omfang, også kunstfiberindustrien nåede allerede i 20'erne en betydelig størrelse. Denne udvikling fortsatte trods 30'ernes krise med tilhørende afsætningsvanskeligheder – og den industrielle produktion steg fra 1926 til 1938 med ca. 40 %.

Spredningen af industrien og den kraftige udvikling kom først for alvor i gang efter 2. verdenskrig. En meget betydende faktor var, at man her kunne byde nye industrier to ting, rigelig arbejdskraft og stabile og lave lønninger. Den stramme løn- og prispolitik man havde været nødt til at gennemføre i efterkrigsårenes vanskelige genopbygningsperiode, kunne man på grund af befolkningsoverskuddet og en årlig vækst i befolkningstallet med 1 1/2–2 % fastholde længere end de fleste andre lande. Dette gav den hollandske industri en gunstig konkurrenceposition i sammenligning med andre landes, og det betød samtidigt en fristelse for mange udenlandske industrier, som især efter dannelsen af det europæiske økonomiske fællesskab søgte efter et brohoved inden for dette marked, førend det havde fået opbygget sin fælles ydre toldtarif.

Fra hollandsk side lægger man ikke mindst selv vægt på denne tilvækst af udenlandske industrier, men det gunstige klima satte vækst i nye hollandske industrier også. En opgørelse i 1961 viste, at man da havde 10.450 virksomheder, der beskæftigede mere end 10 mand – med i alt 1.014.700 beskæftigede, en samlet omsætning på 36.700 millioner gylden og en eksport på 10.900 mill. gylden. 35 % af arbejderne havde imidlertid deres beskæftigelse på kun 126 virksomheder, der i alt beskæftigede ca. 375.000 af den samlede arbejderstab i industrien. Og 1750 virksomheder beskæftigede i alt ca. de 3/4 af arbejderne. I denne forbindelse kan nævnes, at Holland er godt med, hvad meget store virksomheder angår. En nylig udsendt statistik over de største virksomheder inden for Fællesmarkedet og Storbritannien viser, at de to største, nemlig Royal Dutch/Shell og Unilever, der er hollandsk-engelske, tilsammen havde en bruttoomsætning på 12.500 millioner dollars i 1962. Største rent hollandske foretagende var dette år Philips med en omsætning på 1500 mill. dollars, hvilket placerede det som 8. største i dette selskab. Som nr. 78 kom De kgl. Hollandske Høj-

ovne med 230 mill. dollars og Staatsmijnen med 190 mill. dollars som nr. 83.

Fra den hollandske stats side har man ikke alene været interesserede i storindustrier, men også i at støtte de mange små nye, som man finder udgør et sundt og levende element i industrien. Derfor har man på en række områder i lovgivningen taget særlige hensyn hertil ved f. eks. fremskaffelsen af finansieringsmuligheder, ved skattepolitik o. l.

Fra offentligt hold har man som nævnt også støttet bestræbelserne på at få udenlandske virksomheder til landet, idet man tidligt var klar over, at et bredt grundlag var nødvendigt, hvis Holland for alvor skulle kunne optræde som industrination, og at en betingelse for en udbredt industrialisering blot ikke var rigelig arbejdskraft og en stabil pris- og lønpolitik, men mange industrier er desuden afhængige af suppleringsindustrier. Den hollandske stat har ikke støttet udenlandske virksomheder specielt, men man har været omhyggelige med over for disse at føre en *ikke*-diskriminatorisk politik, således at de har fået nøjagtig de samme rettigheder og pligter som tilsvarende hollandske. Hvad man imidlertid i særlig grad har været glad for, er, at de udenlandske virksomheder har givet hollandsk industri den bredde, den hidtil savnede, og man har fået et længe ønsket tilskud af teknisk kunnen og erfaring.

I 1959 var der i Holland 300 virksomheder helt eller delvist udenlandsk ejede. Dette tal var i 1963 vokset til over 530, hvoraf de 300 var rent udenlandsk ejede. På lande fordelte de sig med 224 til USA, 91 til England, 42 til Belgien, 69 til Tyskland, 39 til Schweiz, 30 til Sverige og 11 til Frankrig. Der er to helt danskejede virksomheder og fem, hvor danske og hollandske interesser er gået sammen. 200 af disse virksomheder er i metalindustrien og over 100 i den kemiske industri.

På samme måde som den hollandske industri fik mulighed for yderligere markedsudvidelse gennem medlemsskabet i Fællesmarkedet, er det klart, at en stor del af de udenlandske industrier er kommet til landet for derfra at udvide eller bibeholde deres eksport til de seks's marked. For hollandsk industris vedkommende har man i høj grad draget fordel af den almindelige ekspansion som ansporede til yderligere aktivitet. I 1955 kom 40,7 % af Hollands import fra EEC-området, 15,9 fra EFTA-lande og 14,8 % fra USA og Canada. For 1962's vedkommende var de tilsvarende procentdele 50,2, 14,5, 12,0. Samme tendens gør sig gældende for eksportesn vedkommende. Til EEC-landene steg eksporten fra 38,3 til 49,2, for EFTA derimod en tilbagegang fra 24,7 til 23,1, USA og Canada fra 6,5 til 5,1 (jfr. tabel I).

Ser man på import og eksport i penge, er det tydeligt, at Tyskland og Belgien er Hollands vigtigste samhandelspartnere med England på Tredjepladsen (jfr. tabel II).

TABEL I

Import og export for grupper af lande (i pct.)

	Total	Benelux	Fælles-markedet	EFTA[1])	Europa	USA og Canada	Resten af verden
Import							
1955	100	18.1	40.7	15.9	57.5	14.8	27.7
1956	100	18.9	41.4	15.3	57.7	15.2	27.1
1957	100	18.1	41.1	15.3	57.1	14.4	28.5
1958	100	17.9	41.9	14.9	56.8	12.7	30.5
1959	100	18.4	44.4	14.5	59.7	11.7	28.6
1960	100	18.3	45.8	14.0	60.6	14.6	24.8
1961	100	19.0	49.2	14.4	64.5	11.9	23.6
1962	100	19.7	50.2	14.5	64.4	12.0	23.6
Export							
1955	100	13.8	38.3	24.7	64.5	6.5	29.0
1956	100	14.2	40.4	23.9	66.0	6.9	27.1
1957	100	15.5	41.6	24.3	67.6	5.8	26.6
1958	100	15.0	41.6	25.2	68.7	6.4	24.9
1959	100	14.7	44.3	23.5	69.5	6.5	24.0
1960	100	14.3	45.9	23.7	71.5	5.5	23.0
1961	100	15.1	47.6	22.8	72.5	5.1	22.4
1962	100	14.7	49.2	23.1	74.5	5.1	20.4

[1]) England, Sverige, Norge, Danmark, Schweiz, Østrig, Portugal.

TABEL II

Import fra og export til vigtigste lande (i millioner gylden).

Import	1938	1959	1960	1961	1962
Vesttyskland	301[1])	3098	3712	4313	4469
Belgien–Luxembourg	162	2747	3155	3549	3804
USA	153	1649	2276	2073	2199
Storbritannien	115	1132	1183	1335	1405
Kuwait	–	512	504	379	427
Sverige	30	431	510	579	603
Frankrig	65	532	660	857	908
Indonesien	102	272	236	149	69
Argentina	64	277	263	254	314
Italien	13	272	363	453	531
Andre lande	411	4046	4355	4711	4629
	1416	14969	17217	18652	19358
Export	1938	1959	1960	1961	1962
Vesttyskland	154[1])	2964	3452	3630	4025
Belgien–Luxembourg	106	2009	2184	2373	2444
Storbritannien	235	1470	1676	1564	1755
USA	37	778	743	691	725
Frankrig	60	726	902	978	1100
Sverige	36	574	727	701	708
Italien	12	370	490	500	597
Danmark	8	345	392	411	412
Schweiz	21	323	348	403	463
Norge	16	301	259	271	251
Andre lande	348	3843	4132	4190	4116
	1043	13703	15305	15712	16596

1) Hele Tyskland.

Udenrigshandelen har altid i Hollands historie spillet en betydelig rolle, hvilket giver sig af sig selv for et land med en tidligt udviklet stor skibsfart, med et landbrug der på et tidligt tidspunkt indrettede sig på forædling på basis af indførte fodermidler og en industri, der i overvejende grad var afhængig af indførselen af råstoffer af snart sagt enhver art. Men dertil kommer, at Holland på grund af sin geografiske beliggenhed i forbindelse med skibsfartens tidlige store rolle har været et handelsområde, et transitområde for enden af den europæiske vandtransports rygrad Rhinen. Ca. 30 % af nationalindtægten er umiddelbar afhængig af eksporten af vare og tjenesteydelser, og industriens udlandsomsætning udgør ca. en tredjedel af den totale omsætning.

Den tendens, der fremgår af de foregående tal, til en forøgelse af samhandelen med de øvrige medlemslande inden for fællesmarkedsområdet og en nedgang i handelen med såvel EFTA-landene som med USA og den øvrige verden er blevet forstærket i 1963 og den forløbne del af 1964, og der synes ikke at herske tvivl om, at dette vil fortsætte.

Men denne vækst falder næsten udelukkende på industrisektoren. Så snart talen er om landbrugsvarer, er tendensen ikke nær så udpræget. Ganske vist har Holland øget sin eksport til Italien og Frankrig, men til gengæld er der nedgange for eksporten til såvel Belgien som til Vesttyskland, der hidtil har været langt den største aftager af landbrugsvarer med ca. en tredjedel af totaleksporten.

Men stadigvæk er det dog sådan, at godt halvdelen af den hollandske samhandel også hvad angår landbrugsprodukter falder på fællesmarkedslande. Af politiske såvel som af samhandelsmæssige grunde i øvrigt er Holland fortsat stærkt interesseret i den verden, der ligger uden for Fællesmarkedet. Det kom klart til udtryk under forhandlingerne om Englands og øvrige EFTA-landes optagelse i eller associering med De Seks, og efter sammenbruddet i Bruxelles den 29. januar 1963 har Holland ikke forsømt nogen lejlighed til at pege på det ønskelige i en genoptagelse af forhandlingerne og en udvidelse af fællesskabet med de nordeuropæiske demokratier. Den samme trang til verdensåbenhed spores i Hollands stillingtagen til Kennedy-runden, det storstilede forsøg på inden for rammerne af GATT gennem forhandlinger i første række mellem USA og EEC så vidt som det nu er gørligt at nå til en halvtreds procents reduktion af alle toldsatser og til en fjernelse af ikke-toldmæssige handelsbarrierer.

I den udstrækning det er muligt at påvirke udviklingen og beslutningerne inden for det europæiske økonomiske fællesskab, som Holland også i det rent praktiske daglige arbejde er et virksomt medlem af, søger man at forfølge den politik, som for landet selv har været retningsgivende helt siden krigsafslutningen. Samtidig med, at man er på det rene med, at det er forbundet med fordele for hollandsk industri at få friere og friere adgang til et

marked med 180 millioner indbyggere med en stadig voksende købekraft, er den traditionsmæssige trang hos en gammel handels- og søfartsnation til en verdensåben politik stadig fremherskende i hele det hollandske folk.

– – –

Holland er et land af individualister. I politik som i økonomi. Hvilket regeringen har måttet tage i betragtning ved udformningen af den økonomiske politik, der har været gennemført under denne ekspansionsperiode. Det er privat foretagsomhed, der har skabt fremgangen, og regeringen har da også ved flere lejligheder understreget, at en produktion skabt ved privat foretagsomhed, betyder den bedste garanti for en optimal udnyttelse af den enkeltes evner og trang til udfoldelse.

Men tillige er Holland et land med stor social forståelse. Nogen uhæmmet individualisme har ikke fået lov at udfolde sig. Hollandske arbejder- og arbejdsgiverorganisationer var allerede fra begyndelsen af efterkrigsårene på det rene med den udfordring, hele landet stod overfor. Og de store vanskeligheder, landet havde at kæmpe med, gjorde et samarbejde mellem arbejdsmarkedets parter ikke alene forståeligt, men i høj grad nødvendigt. Naturligvis stræber enhver efter størst mulig velstand i en atmosfære af frihed, men der var en almindelig forståelse af, at man i den vanskelige periode måtte afstemme kravene efter de muligheder, der var forhånden.

Samarbejdet, man lærte under krigen, var om muligt endnu mere nødvendigt efter befrielsen, som Holland oplevede som det hårdest ramte af alle lande, og hvor genopbygningsopgaverne var næsten ufatteligt store. Oven i alt dette kom så tabet af de indonesiske besiddelser, som betød en del for såvel hollandsk økonomi, for beskæftigelsen – og for prestigen. Det lod ingen hollænder uberørt. Og disse faktorer er nødvendige for forståelsen af, hvorfor det så længe lykkedes for den hollandske regering at holde et stabilt pris- og lønniveau. Alle var på det rene med samfundets økonomiske vanskeligheder – og det skabte en social-økonomisk indstilling, som har holdt sig lige til de seneste år. På grund af det stærke individualistiske islæt i hele økonomien var man hidtil veget tilbage for planlægning. Regeringen udarbejdede ganske vist »planer«, som har dannet grundlag for de økonomiske drøftelser, man stadig har med arbejdsmarkedets parter, men det har mere været forsøg på at bedømme den kommende økonomiske ekspansion, end det har været en fastlæggelse. Disse »forudsigelser« har alene tjent som et grundlag for de drøftelser om priser og lønninger, som har været årligt tilbagevendende begivenheder.

En vis kontrol af den økonomiske vækstrate har også været nødvendig for at undgå alvorlige forstyrrelser i den økonomiske ligevægt, for ikke at skabe spænding mellem produktionskapaciteten og forbrugsefterspørgselen, hvilket bl. a. kunne ske, hvis f. eks. de offentlige udgifter blev sat for kraftigt i vejret.

Dertil kom, at man gennem 50'erne søgte at afbalancere priser og lønninger på en sådan måde, at Holland så afhængig af sin udenrigshandel som tilfældet er, stadig kunne være i en gunstig konkurrencemæssig stilling på grund af relativt lave produktionsomkostninger. Derfor har regeringens økonomiske politik hele tiden søgt at influere økonomien ved at sætte ind på strategisk vigtige punkter. De offentlige udgifter er det vigtigste område til sikring af balance i den økonomiske vækst – men også Centralbanken har spillet en rolle her ved nøje at følge kreditmulighederne.

I årene fra 1952 og til 1961 kunne man notere en årlig produktionsstigning på 7 % samtidig med, at balancen i økonomien blev opretholdt. I 1959 og 1960 endog 9 og 13 %, men omslaget begyndte at vise sig i 1961, hvor mange sektorer indenfor industrien havde nået kapacitetsgrænsen – og efterspørgselspresset begyndte for alvor at sætte ind i 1962. Her nåede man rekordhøjder for beskæftigelsen. Den frygt, man et tiår tidligere havde næret for, om det overhovedet var muligt at skaffe beskæftigelse til de mange indbyggere og den stadigt stærkt voksende befolkning, afløstes nu af mangel på arbejdskraft og sortbørslønninger.

At den førte lønpolitik ikke var tilstrækkelig længere blev meget hurtigt mærkbar. Først og fremmest i byggeindustrien. Holland har som de fleste andre vesteuropæiske lande stadig et stort behov for boliger. Man har på mange måder ført en social boligpolitik, der kan minde om den danske, og er på grund af beskæftigelsessituationen slået ind på en begrænsning af byggetilladelser også. Dels dette, dels den ret stramme lønpolitik førte imidlertid med sig, at en del arbejdere i byggeindustrien søgte over grænsen til Vesttyskland, hvor der var bedre indtjeningsmuligheder.

Den nye udvikling gav sig også udslag i, at priserne på en række område begyndte at gå foruroligende i vejret, så tydeligt at den nye regering, der udgik af valget i sommeren 1963, så sig nødsaget til at slå ind på en anden løn- og prispolitik. Og så kraftigt var presset fra arbejderne, der følte, at priserne var galoperet langt i forvejen for lønningerne, at de ved årsskiftet fik gennemtvunget en 10 % lønstigning.

I modsætning til andre medlemslande af Fællesmarkedet har Holland ikke søgt at afbøde presset på arbejdsmarkedet ved i stor stil at indføre fremmed arbejdskraft. En del udenlandsk arbejdskraft er i Holland, italienere, spaniere og grækere, men det har aldrig fået det omfang, som f. eks. i nabolandene Tyskland, Belgien og Luxembourg – i sidstnævnte land er en tredjedel af arbejderstyrken nu indvandret. Boligsituationen, fagbevægelsens solide organisering etc. – og sprogvanskeligheder er vel hovedårsagen hertil.

Men selv om inflationsspiralen er begyndt at snurre i Holland nu, er der dog stadigvæk en del af den pris- og løndisciplin, der blev lært i årene efter krigen, tilbage. Og et af de mest forbløffende tegn herpå – når sam-

menligning drages med andre lande – det forbløffende ringe antal strejker eller tilløb til sådanne, der har været i Holland.

Men der er kommet en uro på det hollandske arbejdsmarked, som man faktisk har været ukendt med siden krigsafslutningen. Dette er ikke blevet mindre af, at Partei van der Arbeid, der ellers traditionsmæssigt har været med i alle regeringskoalitioner efter krigen på nær den forrige, heller ikke kom med i den nye – og oven i købet måtte lide en efter hollandsk målestok ret følelig tilbagegang i stemmer. Mens regeringen før valget havde nogenlunde ro fra arbejderfronten, idet arbejderpartiet var varsom med at stille for store krav i forventning om selv at skulle være med til i en ny regering at indfri disse, så var den nye arbejderpartifrie regering ikke blevet ret gammel, førend man fik at mærke, at oppositionen nu var blevet kraftigere. Det var arbejderpartiets leder, der rejste kravet om lønstigninger, hvor regeringen, der af hensyn til bevarelsen af konkurrenceevnen over for udlandet havde haabet på at kunne have nøjedes med en 4 % stigning, måtte gå med til en 10 % stigning – og ingen tør i dag sige, om man vil kunne nøjes hermed. Regeringen har taget forholdsregler for at undgå prisstigninger, som automatisk skulle føre nye lønstigninger med sig, men er de tilstrækkelige? Det er spørgsmålet i hollandsk økonomi i dag, hvor man tillige spørger, om det vil kunne lykkes for den nuværende regering med en aggressiv opposition at fastholde den pris-løn-balancepolitik, som hidtil har givet landet den fantastiske økonomiske ekspansion, det har haft, og som navnlig gav det en fordel i konkurrencemæssigt over for udlandet og over for de øvrige partnere i Fællesmarkedet. Det er i øvrigt også medlemsskabet i Fællesmarkedet, som har været med til at skabe uroen på det hollandske arbejdsmarked, fordi det stod de hollandske arbejdere mere og mere klart, at de var bagefter arbejderne i de øvrige medlemslande, at lønningerne ikke var »europæiske«.

Den nye og unge Marijnen-Biesheuvel-regering er vel stærkt europæisk sindet, måske den af de seks fællesmarkedslandes regeringer, der som fællestræk har det mest udprægede positive sigte mod det store europæiske fællesskab, men man er i den øjeblikkelige økonomiske situation alligevel ængstelige for at en for pludselig overgang til »europæiske« lønninger skal sætte inflationen, der i de sidste måneder med voksende kraft har bredt sig som en vifte ud over EEC-fællesskabet, endnu kraftigere i gang i Holland.

Den økonomiske situation er alvodlig. Det lægger hverken regeringen eller den hollandske centralbanks direktør dr. Holtrup skjul på. Den hollandske gyldens købekraft er svækket, og der er, hed det i bankens i foråret udsendte årsberetning al mulig grund til at frygte, at løneksplosionen på 10–12 pct. vil være en alvorlig trussel mod hele fundamentet for det økonomiske system, man ellers med så stort held byggede op i efterkrigsårene. Den reelle værdi af lønstigningen er imidlertid straks halveret på grund af

stigningerne i leveomkostningerne, og regeringen véd, at krav om nye lønstigninger venter om hjørnet, hvis ikke det lykkes at holde leveomkostningerne i ave.

Men centralbankledelsen har alvorligt advaret imod, at omkostningsstigningerne udhuler gylden'ens købekraft. Stabile penge har været et kendetegn i efterkrigsårene, kommer der nu ustabilitet, kan krise og hvad værre er blive den alvorlige følgesvend.

Derfor følger regeringen også nøje drøftelserne om en fælles inflationshemmende politik, som de seks fællesmarkedslande nu på kommissionens forslag er i gang med. Men samtidigt er man opmærksom på de konsekvenser, den fælles landbrugspolitiks gennemførelse vil kunne få for omkostningsniveauet i Holland. Allerede ved det meget omtalte juleforlig i december 1963 forsinkede den hollandske regering den endelige vedtagelse med et par døgn, fordi en fastlåsning af prisforholdet mellem smør og margarine ville betyde øgede leveomkostninger for det margarinespisende smørproducerende Holland. Den hollandske landbrugsminister Barend W. Biesheuvel har med støtte af økonomiminister – tidligere professor i økonomi – J. L. Andriessen (med sine 35 år regeringens benjamin) ligeledes advaret imod konsekvenserne for brødpriserne under forhandlingerne om gennemførelse af en fælles kornpris for hele merkedsområdet.

Regeringen, derh ar fungeret knapt et år, har haft to alvorlige problemer at tumle med i dette tidsrum. Det ene økonomien, det andet udviklingen omkring prinsesse Irenes forlovelse og ægteskab med den franske prins Hugo Carlos af Bourbon Parma.

Regeringen, der med en gennemsnitsalder på ca. 46 år er den yngste Holland hidtil har haft, ledes af den 46-årige katolske tidligere landbrugsminister Victor Marijnen og med den to år yngre nuværende landbrugsminister Barend W. Biesheuvel (antirevolutionær, protestant) som vicepremierminister. Den er som alle hollandske efterkrigsregeringer en koalition mellem de samme fire partier, som dannede den forrige regering, nemlig det katolske folkeparti, det liberale parti samt de to mindre, protestantiske partier, det antirevolutionære, som vicepremierministeren tilhører, og som har sit navn fra aldrig at har villet anerkende den franske revolution og hvad denne stod for – samt det kristeligt-historiske parti.

Som der næsten efterhånden er blevet tradition for i hollandsk politik, kom den nye regering først til verden efter langvarige og besværlige fødselsvanskeligheder. I næsten tre måneder forhandlede man frem og tilbage inden det lykkedes at få brikkerne og navnlig personerne i den kommende regering til at falde til rette.

Holland er de mange og de små partiers demokrati med 3–4 partikoalitionsregeringer som det almindelige. Ved valget i fjor opstillede således ikke færre end 21 partier kandidater, hvoraf der dog kun valgtes repræsen-

tanter for 10. To store partier er dominerende, det katolske folkeparti og det socialdemokratiske Partie van der Arbeijd. Sidstnævnte var med i samtlige efterkrigsregeringer på nær den forrige. Det havde som tidligere nævnt sikkert regnet med at blive repræsenteret igen efter 1963-valget. Een periode i opposition skulle, troede man, betyde tilbagevenden med øget mandattal eller i det mindste med et så stort stemmetal, at det katolske folkeparti ikke kunne komme uden om arbejderpartiet ved regeringsdannelsen. Og så gav valget det efter hollandske forhold ret sensationelle udfald, at partiet mistede fem mandater. De blev vundet af et helt nyt parti, de frie bønders parti, som var startet imod organisationstvangen inden for det hollandske landbrug. Desuden vandt et nyt pacifistisk socialparti, der har udskilt sig fra arbejderpartiets venstre fløj, 2 mandater. De øvrige koalitionspartnere liberale og Antirevolutionære tabte.

	Mandatfordelingen i			
	Underhuset		Senatet	
	1963	1959	1963	1959
Katolske Folkeparti (R)	50	49	26	26
Arbejderpartiet	43	48	25	23
Liberale (R)	16	19	7	8
Antirevolutionære Parti (R) ..	13	14	7	8
Kristeligt-historiske Parti (R) .	13	12	7	8
Pacifistiske Socialister	4	2	2	0
Kommunister	4	3	1	2
Reform. Parti	3	3		
Frie Bønder	3	0		
Reform. Union	1	0		
	150	150	75	75

Nu bagefter mener arbejderpartiet, at nederlaget skyldes, at man har ført en for ansvarsbevidst politik, at man ikke var gået ud i en kraftigere opposition. Når man ikke gjorde det, skyldes det, at man havde regnet med som givet at skulle vende tilbage – og derfor ikke ønskede at gøre det sværere for en ny regering at skulle indfri løfter og krav fra valgkampen.

Hvad der for en ikke-hollænder kan give anledning til undren er, at hele den økonomiske situation ikke allerede under valgkampen gav sig mere synlige udslag end tilfældet var det. For allerede sidste forår, da valgkampen blev indledt, var det klart, hvad der var i vente. Vel havde vel kun de færreste regnet med en så kraftig acceleration, som kom, men hele udviklingen på arbejdsmarkedet, inflationstendenserne fra andre fællesmarkedslande, og den voksende »europæisering« af pris- og lønniveau var alvorlige advarsler.

Alligevel var hovedemnerne ved debatten, hvorvidt man skulle have

endnu en fjernsynslinje, en kommerciel, om den hidtidige politisk-religiøse dominans af radio og fjernsyn skulle afløses af en ny af kirker og partier mere uafhængig radio- og TV-ledelse samt af de »frie bonders« kamp imod organisationsvældet – i øvrigt kraftigt støttet af det største hollandske byblad De Telegraaf, som af principielle liberale grunde gav plads for de frihedselskende bønders synspunkter i en sådan grad, at der faldt mange bystemmer på dette ellers udprægede agrarparti.

Arbejderpartiets nye oppositionstrang har siden været mærkbar i flere vigtige spørgsmål. Naturligvis først og fremmest i hele debatten om økonomien og pris- og lønpolitikken, hvor den tilbageholdenhed, som prægede partiet før valget, nu helt synes forsvundet. Men også i et spørgsmål som vil indtage en voksende plads i hollandsk politik i de kommende år, nemlig naturgassen. Regeringen har hidtil været forsigtig med at forudsige de mængder af naturgas, der er til rådighed. For forsigtig mener oppositionen. Desuden angribes regeringen for at fastsætte prisen på naturgas til husholdningsbrug for højt. Den første naturgas blev ledet ind i hollandske hjem for et halv års tid siden. Selv om det er de store olieselskaber, der har fundet og udvinder gassen, er regeringen med i ledelsen af det selskab, der står for gassens brug i Holland og som fastsætter prisen til de kommunale gasværker, der fortsat står for distribueringen. Kommunerne har hidtil haft en betydelig indtægtskilde gennem salget af bygas, og kvier sig naturligvis ved at opgive denne gode indtægtskilde. Men befolkningen, der véd at tusinder af milliarder af kubikmeter gas ligger i jorden og venter på at blive brugt uden nævneværdige omkostninger, kan ikke forstå at dette ikke betyder et stort prisfald – ydermere når det kan bruges som middel til at holde leveomkostningsindekset nede. Derfor har arbejderpartiet fundet grobund for sin kritik imod høje gaspriser.

En væsentlig ting for bedømmelsen af hollandsk indenrigspolitik er i øvrigt den kraftige infiltration af religion i det politiske liv. Arbejderpartiet er et af de få partier, som ikke er religiøst bundet, og det har givet partiet en frihed under diskussionen om regeringen Marijnen-Biesheuvels vanskeligheder i forbindelse med krisen omkring kongehuset, som andre partier- og i særdeleshed ikke det katolske folkeparti har haft.

Prinsesse Irenes pludselige forlovelse kunne måske på afstand i begyndelsen have et skær af ugebladsromantik over sig. Men ikke i Holland. For det første er fronten mellem katolikker og protestanter trukket meget skarpt op, meget skarpere end f. eks. i Danmark. Der er for den enkelte en meget mere aktiv stillingtagen til religionen end hjemme, hvilket vel også er naturligt med befolkningen næsten ligeligt delt mellem katolikker og protestanter. Den religiøse deling slår i øvrigt igennem ikke alene i politik men også i fagbevægelse og i landboorganisationer. På den anden side betyder partiernes religiøse binding, som en hollandsk politiker sagde det til mig en-

gang, at partierne ikke kan blive så ensidigt klassebevidste, som de ville kunne uden. Et parti som det katolske folkeparti må være så rummeligt, at det inden for sine rammer må have plads for alle af katolsk observans fra det yderste højre og så langt imod venstre, som religionen nu tillader det. Tillige betyder koalitions-regeringssystemet, at de partier, der har udsigt til at blive regeringsdeltagere, får sværere ved at forsvare ekstreme standpunkter.

Men hele krisen omkring kongehuset rejste pludselig det religiøse spørgsmål med fornyet styrke. For ikke alene forlovede prinsesse Irene sig, hun gik også over til den katolske tro – og hun forlovede sig med en prins, der gjorde krav på tronen – netop i Spanien som i århundreder var den hollandske arvefjende frem for nogen. Gamle følelser, man troede glemt, vaktes pludseligt til live. Prinsessen var sig øjensynligt ikke bevidst, hvilke enorme vanskeligheder hun gennem sine spontane handlinger satte ikke alene sine forældre men også sit lands regering og parlament i.

Såvel det hollandske kongehus som regeringen er kommet tilsyneladende nogenlunde igennem den meget alvorlige krise. Man håber nu på en afsvalende og mere stabil periode, hvor man kan koncentrere sig om indre politiske problemer af mere almindelig karakter, men det vil tage tid, førend de sår, der blev tilføjet de forskellige under kongehuskrisen, vil blive lægt. Arbejderpartiet fremsatte under krisen skarp kritik af det katolske folkeparti såvel i radio som i fjernsyn. Det katolske parti afviste denne kritik – ikke mindre skarpt. Og dønningerne fra denne meningsudveksling har endnu ikke ganske lagt sig.

I de seneste måneder er imidlertid kommet et nyt element ind i hollandsk politik, som er begyndt at optage offentligheden stærkt. Forbindelsen mellem Holland og dets gamle forbindelse Indonesien står muligvis foran en genoptagelse. Den indonesiske udenrigsminister Subandrio besøgte i april Holland i tre dage og havde lange samtaler med bl. a. udenrigsminister Joseph Luns. At disse har tjent til en længe hårdt tiltrængt forbedring af klimaet mellem parterne er klart, men hvor stor betydning den nye kontakt skal tillægges er endnu uvist. To regeringsdelegationer forhandler i disse måneder om de nærmere enkeltheder – og førend disse er afsluttede er det ikke muligt at sige noget om muligheder for nøjere økonomisk forbindelse mellem landene. Et af de største problemer under disse forhandlinger er at finde en løsning på det hollandske krav imod Indonesien om en erstatning på 6 milliarder kroner.

Problemer skorter det således ikke på i Holland i disse år – selv om man er medlem af et ekspanderende fællesmarked. Tilsyneladende heller ikke på vilje til at løse disse. Spørgsmålet er blot om regeringen har kræfter nok til at gøre det. I den senest udkomne oversigt over den økonomiske udvikling i Holland udarbejdet af OECD udtrykkes mild optimisme. Men man

vurderer udfaldet af sidste års løneksplosion til at blive en stigning i lønningerne på ialt 16 pct. i 1964, og at eksportpriserne vil blive påvirket kendeligt heraf, således at konkurrenceforspringet i nogen måde vil gå tabt. Den kraftige ekspansion er et overstået stadium, finder man nu, men i regeringskredse finder man stadig en forsigtig optimisme med hensyn til den fremtidige udvikling. Man er overbevist om, at det vil lykkes at holde den nu opnåede balance. På en række områder er sat ind med antiinflationistiske forholdsregler, som i den udstrækning, det er muligt kædes sammen med de øvrige fællesmarkedslandes.

Tilsyneladende spores ingen frygt for, at dette måske en overgang skulle føre til en vis stigning i arbejdsløsheden, for man er på det rene med, at den eneste måde at afbøde de værste af inflationsvirkningerne på er et solidt greb om pris-lønforholdet. Og det synes man rede til at holde, selv om det også kan medføre større indrepolitisk uro med en endnu kraftigere aktivitet fra arbejderpartiet. Men der er fire år til næste valg, og så længe skulle den nuværende inflationistiske tilstand forhåbentligt ikke vare.

KOMMUNESTRUKTUREN OG BYPLANLÆGNINGEN[1])

OLUF INGVARTSEN

Den offentlige virksomhed er delt mellem staten og kommunerne, uden at der er nogen hel fast og skarp grænse mellem statslig og kommunal virksomhed, og en lang række opgaver (socialforsorg, sygehuse, undervisning, trafik) styres af staten og kommunerne i fællesskab.

Den lokale planlægning – både den, der sker i henhold til særlige planlægningslove og den, der foregår som led i den almindelige kommunale virksomhed – er heller ikke nogen ren kommunal opgave. En byplan har først retskraft, når den er godkendt af boligministeren, og byplaner må således blive til ved en samvirken mellem kommunerne og staten. Denne samvirken er særlig vigtig af hensyn til koordinering af kommunernes planer og af hensyn til statens egen planlægning.

Foruden de egentlige planlægningslove (byplanloven, byudviklingsloven, landsbyggeloven og naturfredningsloven) er der også i andre love fastsat bestemmelser om, at kommunerne skal have godkendt planer for etablering af kommunale bygninger og anlæg. Der findes således i lovgivningen om sociale forhold, sygehuse og sundhedsforhold, skoler, veje, vandindvindings- og spildevandsanlæg m. m. bestemmelser, der sikrer de centrale myndigheders indflydelse på placeringsdispositionerne.

Selv om kommunerne skal udarbejde planerne over arealanvendelsen, er der både i planlægningslovgivningen og i speciallove for de forskellige kommunale opgaver skabt sikkerhed for, at kommunernes planlægning og udnyttelse af arealerne koordineres både indbyrdes og med statens planlægning på tilsvarende områder, således at man kan få tilgodeset hensynet til de større centrale placeringsdespositioner og vitale samfundsanliggender.

Det er i almindelighed ikke således, at statens styrelser på forhånd har opstillet planer for de større centrale placeringsdispositioner, som kommunerne derefter kan rette sig efter ved planlægningen.

Det forudsættes dog i vejlovgivningen, at trafikministeren har udarbejdet en vejplan for hele landet som grundlag for udbygningen af hovedlande-

[1]) Udarbejdet på grundlag af foredrag på Danske Økonomers Forenings landsplanskursus på Hindsgavl i marts 1964.

veje, landeveje og biveje af særlig betydning for den gennemgående færdsel. Der er ikke på samme måde fastsat regler om udarbejdelse af generelle planer for andre områder. Men det er kendt, at undervisningsministeriet f. eks. har udarbejdet planer for gymnasieplacering og for placering af visse lærlingeskoler.

De forskellige styrelsers centrale planlægning, som er grundlaget for koordineringen af kommunernes planer, må i øvrigt i vidt omfang bygge på lokale undersøgelser og planer. Dette gælder ikke mindst vejplanlægningen, som i det væsentlige må bygge på lokale dimensioneringstal, f. eks. bopæl- og arbejdsstedstrafikken, der igen er afhængig af det bymønster, som udvikles ved byplanlægningen.

BYPLANLOVGIVNINGEN[2])

Det kan næppe – i en redegørelse for kommunestrukturen og den lokale planlægning – være uden interesse at fastslå, at forslaget til den første byplanlov i 1925 ikke kom fra ministerielle kontorer på Slotsholmen, men fra et udvalg nedsat uden for rigsdagen og bestående af formanden for de kommunale sammenslutninger og repræsentanter for København og Frederiksberg kommuner. Udvalgets formand var professor, dr. jur. Kr. Sindballe.

Det var atter på kommunalt initiativ, at byplanloven ændredes i 1938.

Det næste fremstød i byplanlægningslovgivningen kom fra Københavns amtsråd, der i en skrivelse til indenrigsministeriet påpegede, at kommunestyret ikke i den eksisterende lovgivning havde tilstrækkelig støtte til at modvirke de uheldige forhold ved bydannelsernes spredning. Resultatet af henvendelsen blev loven om regulering af bymæssige bebyggelser af 1949.

Det skal ikke her nærmere beskrives, hvorledes denne lovgivning har virket. Kun skal det nævnes, at byplanloven forudsætter, at byplanerne gennemføres som egentlige byplanvedtægter, der efter ministeriets godkendelse tinglyses på samtlige ejendomme, og derefter er bindende såvel for kommunen i relation til ministeriet som for grundejerne. Men i praksis har man anset byplanpligten foreløbig opfyldt ved udarbejdelse og godkendelse af dispositionsplaner, der kun fastlægger hovedlinierne i udbygningen og overhovedet ikke er udrustet med de juridiske egenskaber, der er knyttet til en byplan. Forholdet opfattes da som en overenskomst mellem kommunen og boligministeriet om, at kommunen vil respektere planen og – såfremt der måtte vise sig vanskeligheder ved at få grundejerne til at rette sig efter den – da straks skride til udarbejdelse af en partiel byplan for det mindre og overskuelige bykvarter. Resultatet er, at der i dag er udarbejdet dispositionsplaner for alle byer med over 1000 indbyggere (ca. 250) og for en del af de mindre, i alt ca. 350 af landets bysamfund, og partielle by-

[2]) En del af oplysningerne i dette afsnit er givet mig af kontorchef Knud Stenshøj, Århus kommune.

planer omfattende et enkelt bykvarter er udarbejdet og godkendt i ca. 500 tilfælde.

Det har altså ikke været muligt at gennemføre byplanloven efter dens hensigt: at få udarbejdet fuldt færdige byplaner. Man har praktiseret bestemmelserne på en lempelig og smidig måde med de resultater, som har været mulige – ikke fikse og færdige byplaner, men en stadig byplanlægning, som rydder vejen for udviklingen ved en lempelig og passende fordeling af bebyggelsesarterne og ved en så vidt mulig planmæssig tilvejebringelse af grunde og trafikforhold og sociale og kulturelle institutioner.

PLANLÆGNING PÅ TVÆRS AF KOMMUNEGRÆNSER

Byudviklingsloven af 1949 var en klar erkendelse af, at byplanlægningen ikke længere kunne rummes inden for den enkelte kommunes område. Den mulighed at ændre kommunegrænserne, således at de blev tilpasset efter bydannelserne, blev ikke nævnt i 1949.

De nye bestemmelser oprettede et halvt kommunalt og halvt statsligt byudviklingsudvalg med beføjelser til at foretage en zoneinddeling af byudviklingen med bindende virkning for de implicerede kommuner, og disse byudviklingsudvalg er efterhånden nedsat for 20 byudviklingsområder. Der blev i 1949 ved ændring af byplanloven givet hjemmel til nedsættelse af de mindre regoristiske samordningsudvalg. Heraf skulle være nedsat ca. 25.

Med denne lovgivning startede en ny tendens med hensyn til planlægningsmyndighedernes stilling inden for offentlig forvaltning, og der er træk af den samme tendens i fredningslovens bestemmelser om fredningsplanudvalg og navnlig i lov om planlægning af Køge Bugt-området af 1961.

Man er herved søgt til den udvej at give overordnede planlægningsorganer, som ikke er udgået af direkte demokratiske valg, og som heller ikke – i kraft af administrationsfuldmagt og beskatningsret – har noget økonomisk ansvar, beføjelser til at fastsætte regler, der binder kommunerne, og således har kommunalpolitiske og kommunal-økonomiske konsekvenser.

Der har hidtil været større politisk vilje til at gå denne – for den parlamentariske udvikling – betænkelige vej end at revidere kommunegrænserne. Københavns amtsråds forslag om byudviklingsloven var i den forstand karakteristisk, fordi loven jo på dette tidspunkt ville bidrage til at bevare de eksisterende grænser i hovedstadsområdet og sætte en stopper for tankerne om indlemmelser, et spørgsmål, som dengang navnlig var aktuelt i hovedstadsområdet, hvor Venstre og Det konservative Folkeparti kæmpede for at bevare Københavns omegnskommuner.

Netop de politiske partier, der ellers holder på et stærkt kommunestyre, er derfor havnet i det dilemma, at de i interesse for kommunernes selvstændighed kommer til at støtte foranstaltninger, som undergraver denne selvstændighed.

NYE PLANLÆGNINGSTENDENSER

Den almindelige debat har i de senere år været præget af en stærkt forøget interesse for en intensiveret offentlig planlægning, navnlig egns- og landsplanlægning. Bag denne interesse spores bl. a. en formodning om, at staten og kommunerne på grundlag af bedre indbyrdes orientering og en dyberegående analyse af de foreliggende tendenser og muligheder vil kunne nå frem til en mere systematisk tilrettelæggelse af deres investeringer og en forøget effektivitet til gavn for den materielle og kulturelle udvikling.

Men der har som sagt samtidig kunnet spores en tendens – og ikke mindst i de lovforslag om planlægning og naturfredning, som blev forelagt folketinget i foråret 1963 – til oprettelse af særlige planlægningsorganer, der udstyres med samme eller tilsvarende beføjelser, som i dag findes hos folketinget og regeringen og de kommunale råd. Planlæggerne er nærmest af den formening, at Montesquieu har glemt dem ved at fordele magten mellem kun tre parter: den lovgivende, den udøvende og den dømmende magt. Betænkelighederne ved at udstyre særlige planlægningsorganer med den slags beføjelser knytter sig ikke blot til demokratiske spørgsmål, men også til spørgsmålet om planlægningens betydning for udviklingen.

Hvis planlægningen skal være et instrument til fremme af de ansvarlige myndigheders almindelige politik, må den henlægges under folketinget og de ansvarlige ministre samt de kommunale råd. Kun disse myndigheder er i stand til at garantere planernes realisation. Når det drejer sig om en almindelig regulering af udviklingen i bestemte områder, har beføjelserne i henhold til planlægningslovgivningen hidtil været henlagt til kommunerne – med undtagelse af naturfredningen, hvor de kommunale myndigheder har været holdt udenfor, når man bortser fra betaling af fredningserstatninger. Reguleringspolitikken bliver af mindre tvangsmæssig og restriktiv karakter, når beføjelserne overlades til kommunale myndigheder, der er interesseret i at undgå tvangsmæssige foranstaltninger, og som kan øve positiv indflydelse på udviklingen gennem investerings-, skatte- og takstpolitikken.

Det synes helt klart, at man ikke er i stand til at intensivere planlægningen blot ved at etablere nye planlægningsorganer. I stedet for skal man overveje, hvorledes den offentlige forvaltning kan organiseres, således at den bliver i stand til at benytte sig af den – ved planlægningen muliggjorte – systematiske og sammenhængende tilrettelæggelse af dispositionerne.

Det vil i denne henseende være af afgørende betydning for kommunernes muligheder, at de får en størrelse, der svarer til opgaverne. Man kan derfor ikke forbedre den lokale planlægning, medmindre der gennemføres en kommunalreform.

Hvis man indtil gennemførelsen af en kommunalreform ser sig nødsa-

get til at etablere kommunalt samarbejde om by- og egnsplanlægning – jfr. byudviklingsudvalgene – må disse organer søges opbygget, således at de sigter mod kommunalreformen og ikke således, at de medvirker til at bevare den nuværende kommuneinddeling.

Før man gennem en kommunalreform har skabt større kommunale enheder, som kan danne basis for en egns- eller regionplanlægning, vil man ikke kunne komme videre end de resultater, der opnås ved den frivillige regionplanlægning med et vejledende og oplysende sigte, som er sat i gang i store dele af landet.

BETYDNINGEN AF EN KOMMUNESTRUKTURÆNDRING

Af hensyn til den lokale planlægning må der knytte sig størst interesse til den del af en kommunalreform, som angår sammenlægningen af centralkommuner med forstadkommuner, hvorved hvert sammenhængende bysamfund kan blive én kommune. Også for løsningen af de fleste andre kommunale opgaver er en sådan sammenlæning vigtig, og der skal i denne henseende særlig peges på betydningen af at undgå de irrationelle placeringsdispositioner, som foregår i et delt bysamfund, og som fører til urimelige og umotiverede kommunaløkonomiske forskelle som de, der ofte findes mellem bykommuner og disses omegnskommuner.

En revision af kommunegrænserne i byerne vil selvsagt betyde, at man kan afskaffe byudviklingsudvalgene. Men man kan også forlade den zoneinddelingspolitik, som er nødvendig, når der er flere kommuner i ét bysamfund, og denne zoneinddelingspolitik har næppe været særlig hensigtsmæssig i den situation, hvor den skulle have størst betydning, nemlig når byerne vokser stærkt.

Selv efter en revision af kommunegrænserne kan det imidlertid ske, at bydannelserne breder sig ud over kommunegrænserne, og hvis man ikke ligefrem tænker sig, at en sådan udvikling skal bremses ved forbud, kan der på ny opstå komplikationer med hensyn til fælleskommunal planlægning.

Den forventede erhvervs- og befolkningsforskydning i retning af byvækst kræver derfor, at bykommunernes grænser drages således, at rammerne for byudviklingen bliver meget vide. Det er egentlig ejendommeligt, at planlæggerne først og fremmest har interesseret sig for regionplanlægning og for en inddeling i meget store regioner. Når man tænker på den aktivitet, som skal foregå i byerne, ville det nok være praktisk at samle interessen lidt stærkere om byernes planlægningsproblemer og dermed om bykommunernes grænser og organisation.

Men ligesom den tekniske og økonomiske udvikling har ført med sig, at de kommunale opgaver i byerne bedre kan løses ved en udvidelse af bykommunernes grænser, ligeledes må amtsinddelingen og den nuværende

adskillelse mellem amtskommuner og købstadkommuner af samme grund tages op til revision.

Udviklingen af de lokale opgaver peger mod større enheder, og som det fremgår af den af kommunallovskommissionen i 1964 udarbejdede Fynsundersøgelse, er der ringere og ringere begrundelse for at holde købstæderne uden for amtskommunerne.

Ved at etablere en fælles amtskommune for by og land til løsning af større opgaver, f. eks. højere undervisning, hospitaler og veje, ville man også få et organ til den overordnede regionplanlægning.

De kommunale enheder, der skal danne grundlag for en eventuel overordnet regionplanlægning, må først og fremmest fastlægges ud fra kommunalpolitiske, økonomiske og forvaltningsmæssige behov.

I diskussionen om landets inddeling i regioner har endog den gamle inddeling af Danmark i 3 landsting været nævnt som mønster. Da et demokratisk kommunestyre forudsætter den nærmest mulige kontakt mellem styret og områdets befolkning, er disse retningslinier fra enevældetiden sikkert ikke frugtbare. Hvis man skulle tænke sig en inddeling, som tog hensyn til den spontane opdeling i oplandsområder, som i vore dage er sket i erhvervsøkonomisk henseende, skulle man indføre mindre regionalenheder end de nuværende amter, jfr. Statistisk Departements oplandsundersøgelse fra 1960 (Byernes opland).

Trafikopgaverne taler ud fra mange synspunkter også for en amtsinddeling, der følger de større byers opland. Hospitalsopgaverne taler formentlig for større områder end de nuværende amter. Resultatet heraf må nok være, at man stort set skal bevare det nuværende antal amter, men revidere amtsgrænserne, således at disse i højere grad følger de erhvervsøkonomiske oplandsgrænser.

Ved diskussionen af regionernes placering og størrelse har man som nævnt været tilbøjelig til at anlægge andre betragtninger end kommunalpolitiske, erhversvøkonomiske og forvaltningstekniske. Den kendte danske byplanekspert, professor Peter Bredsdorff siger i skriftet om Regionplanlgæning i Nordjylland: »Man kan kort definere regionen som et geografisk område, der ved indre ensartethed og fælles vilkår adskiller sig fra naboområderne«. Der skal ikke her foretages nærmere uddybning af dette interessante spørgsmål, men man må håbe, at kommunallovskommissionen snart vil give folketinget så overbevisende argumenter for en ny amtsinddeling, der omfatter købstæderne – og måske også København og Frederiksberg – at professor Peter Bredsdorff og andre planlæggere kan blive fri for at spekulere på, hvorledes en region skal defineres.

Effektiviseringen af kommunestyret kræver ikke blot en ændring af de kommunale enheder, men også kommunernes økonomiske organisation – beskatnings- og afgiftsreglerne samt de økonomiske forhold til staten – må

tages op til overvejelse, bl. a. som følge af en ny kommunestruktur. Beskatningsreglerne og tilskudsreglerne har selvsagt indflydelse på de forskellige kommunearters initiativ og egnethed med hensyn til at påtage sig øgede kommunale opgaver og en belysning af disse spørgsmål og mulighederne for en styrkelse af kommunernes initiativ er givet i den førnævnte Fynsundersøgelse.

Den effektivisering af kommunestyret, man må se frem til som resultat af de nuværende bestræbelser i kommunallovskommissionen, medfører formentlig, at man får endnu bedre muligheder for at ordne samspillet mellem offentlige og private placeringsdispositioner på en ønskelig måde, således at man kan lægge mindre vægt på de særlige planlægningsorganer, f. eks. landsplanudvalget, der nu nedsættes til at løse denne opgave. Dette spørgsmål vil blive behandlet i de følgende afsnit.

ERHVERVSLIVETS LOKALISERING OG BYUDVIKLINGEN

Det er sikkert meget vanskeligt at opstille en plausibel teori for det private erhvervslivs lokaleringstendenser, som vil være af praktisk betydning for det offentliges egen lokaliseringsdispositioner med hensyn til investeringer i offentlige bygninger og anlæg og i forbindelse med reguleringspolitikken.

Man skal ikke her gå nærmere ind på de faktorer, der bestemmer en virksomheds lokalisering, men indskrænke sig til at påpege forskellen mellem vareproducerende og tjenesteydelsesproducerende virksomheder. De første kan med den nuværende transportteknik lokaliseres hvor som helst, og disse virksomheder rykker i nogen udstrækning ud fra storbyerne. Den økonomiske faktor, som frem for alt begunstiger storbyvæksten, er serviceproduktionens forøgede betydning ved stigende velstand. I USA vurderes omtrent halvdelen af arbejdskraften at være beskæftiget inden for servicevirksomhederne i videste forstand.

Den tekniske udvikling – automationen – forstærker denne udvikling, og kravet om specialiseret service kan kun tilfredsstilles på større steder.

Også andre faktorer peger henimod en fortsat vækst af de store byer. Den økonomiske valgfrihed kan i praksis kun opnås på et marked, hvor man kan skifte arbejdsplads uden at skulle skifte bolig. Det samme gælder valgfrihed i uddannelse.

Udviklingstendenserne er således tydelige. De markedsmæssige og tekniske faktorer begunstiger byudviklingen og måske navnlig de store byers vækst. Fra et driftsøkonomisk synspunkt har storbyvæksten formentlig ikke været for stærk. Det har man et udtryk for i den stærke mangel på arbejdskraft i storbyerne. Denne mangel har ikke kunnet formindskes på trods af et højere lønniveau disse steder.

Men det, der er sagt om den driftsøkonomiske begrundelse for storby-

væksten, behøver ikke at være i overensstemmelse med nationaløkonomiske og sociale synspunkter i øvrigt.

Det er nemlig ikke sikkert, at de omkostninger, som virksomhederne har at regne med ved en driftsøkonomisk beliggenhedskalkulation, falder sammen med de omkostninger, som man skal regne med i en nationaløkonomisk kalkulation.

I den nationaløkonomiske kalkulation må i modsætning til den driftsøkonomiske også indgå omkostningerne for samfundets følgeinvesteringer – det må gælde boliger, transportanlæg, uddannelsesinstitutioner eller hospitaler. De, der hævder, at urbaniseringen – specielt storbyvæksten – går for hurtigt, måtte mene, at en korrekt total nationaløkonomisk omkostningskalkulation ville vise, at de investeringer, som urbaniseringen har medført, har været fejlallokerede og inoptimale.

Det vil blive meget vanskeligt for det offentlige at planlægge investeringer og andre dispositioner, som har indflydelse på erhvervslivets lokalisering og flytningerne, ud fra erhvervslivets tendenser eller ud fra en forestilling om byudviklingens geografiske fordeling, medmindre man kan nøjes med en meget grov og usikker vejledning.

Det er let – såfremt man endnu har en nogenlunde befæstet tro på prismekanismen – at angive, hvorledes hele dette problem om overensstemmelse mellem de driftsøkonomiske og nationaløkonomiske beliggenhedskalkulationer i princippet kan løses.

Løsningen er den at udforme det offentliges skatte- og takstpolitik på en sådan måde, at den totale omkostning for et foretagendes lokalisering direkte kommer ind i foretagendets egen kalkulation og dermed vejleder dets valg af beliggenhed.

Staten og kommunerne begrænser imidlertid – ud fra de samfundsmæssige synspunkter, som disse myndigheder er sat til at varetage – erhvervslivets frihed til fuldt ud at forfølge privatøkonomiske formål ved valg af beliggenhed. Dette sker f. eks. gennem bygnings-, byplan- og fredningslovgivningen.

Også i sin egenskab af producent af tjenesteydelser, som ansvarlig for basisinvesteringerne for en økonomisk aktivitet, for boligbyggeriet og boligpolitik og for skattelovgivningen har det offentlige mulighed for at påvirke markedsøkonomien, således at erhvervslivets placeringsdispositioner kommer til at stemme med de ønsker, som det offentlige har.

Den økonomiske udligning mellem forskellige områder af landet, der foretages ved hjælp af skattepolitikken og statstilskuddene til kommunerne, påvirker f. eks. markedsøkonomiske forhold, således at en mere spredt og ligelig erhvervsudvikling begunstiges.

Det er statens og kommunernes opgave at afveje, i hvor høj grad man

vil lægeg vægt på hensynet til økonomien eller på sociale og fredningsmæssige synspunkter ved udformningen af den offentlige lokaliseringspolitik.

Når hensynet til en økonomisk investeringspolitik har været anført som en vigtig begrundelse for en mere intensiveret offentlig planlægning af bebyggelsen, har man overset, at planlægning i sig selv ikke sikrer den overensstemmelse mellem driftsøkonomiske og nationaløkonomiske kalkulationer, som ifølge det forannævnte er forudsætningen for en økonomisk lokalisering.

Landsplanudvalget har ifølge bemærkningerne til Zoneplan for Danmark 1962 også været inde på spørgsmålet om de økonomiske forhold angående offentlig, og herunder kommunal, investeringsvirksomhed i forbindelse med byudvikling og bebyggelsesspredning. Udvalgets betragtninger går – så vidt man kan forstå – ud på, at det er mest økonomisk at begrænse byspredningen, således at de offentlige følgeinvesteringer bliver mindst mulige. Ved dette ræsonnement overses, at hindring af bebyggelsesspredning og derved begrænsning af erhvervslivets valgmuligheder kan reducere økonomisk vækst, således at det offentlige skattegrundlag ikke stiger stærkt nok til løsning af de offentlige opgaver.

I den fremtidige planlægningsdebat bliver det sikkert nødvendigt at forsøge på en differentieret måde at angribe disse spørgsmål.

KOMMUNALPOLITIK SOM LOKALISERINGSFAKTOR

Det er ikke muligt her at omtale alle de kommunalpolitiske muligheder for at påvirke lokaliseringen, og man har begrænset sig til at omtale nogle faktorer, der er af økonomisk art.

Der skal navnlig peges på den betydningsfulde lokaliseringspolitiske effekt, som den kommunale beskatning og udgiftsafholdelse får gennem den direkte påvirkning af de relative disponible indkomster i forskellige områder.

Gennem ydelse af statstilskud til dækning af ca. halvdelen af kommunernes udgifter tilsigtes en udjævning af skattebyrden mellem kommunerne, idet staten til dækning af tilskuddene opkræver progressiv indkomstskat, der som bekendt falder med en forholdsvis stor del på kommuner med velhavende skatteydere.

Nedenfor er den kommunale skatteprocent beregnet for hovedområder af landet, idet de kommunale skatter omfatter personlige skatter og ejendomsskatter (herunder også amtsskatter), og indtægterne angiver de selvangivne indtægter uden fradrag af betalte personlige skatter og af forsikringer m. v. Man har tillige anført samlet indtægt pr. indbygger. Landkommuner anvendes som betegnelse for amtskommuner og sognekommuner.

	Hovedstaden (København, Frederiksberg og Gentofte)	Provinsbyerne	Landkommunerne	Hele landet
1933/34				
Samlet indtægt pr. indbygger, kr.	1600	1020	615	895
Skatteprocent	6,01	7,25	8,62	7,22
1938/39				
Samlet indtægt pr. indbygger, kr.	1920	1210	770	1140
Skatteprocent	6,76	7,69	10,52	8,34
1950/51				
Samlet indtægt pr. indbygger, kr.	4180	2930	2280	2880
Skatteprocent	7,52	8,22	9,16	8,37
1961/62				
Samlet indtægt pr. indbygger, kr.	7360	5720	4860	5700
Skatteprocent	8,51	9,02	9,69	9,16

Ved bedømmelsen af forholdet mellem skatteprocenterne i de forskellige områder af landet må forskelle i regler og vilkår for opgørelsen af den skattepligtige indtægt m. v. også tages i betragtning.

Tallene viser, at der er sket en stærk udligning af skatteprocenterne for hovedområder af landet.

Dette ses tydeligt, når man omregner skatteprocenterne for de enkelte år, således at skatteprocenterne for hele landet sættes lig med 100.

Indekstal for skatteprocenter.

(Skatteprocent for hele landet = 100)

	1933/34	1938/39	1950/51	1961/62
Hovedstaden	83	81	90	93
Provinsbyerne	100	92	98	99
Landkommunerne	120	126	109	106
Hele landet	100	100	100	100

Hvis man omregner indtægtstallene, således at samlet indtægt pr. indbygger for hele landet ligeledes sættes lig med 100, fås:

Indekstal for samlet indkomst pr. indbygger.

(Samlet indkomst pr. indbygger for hele landet = 100)

	1933/34	1938/39	1950/51	1961/62
Hovedstaden	179	168	145	129
Provinsbyerne	114	106	102	100
Landkommunerne	69	67	79	85
Hele landet	100	100	100	100

Medens den økonomiske ulighed mellem hovedområder af landt blev større fra 1933/34 til 1938/39, er der siden sket en større og større udligning.

Det ses, at denne udligning ikke alene har været resultatet af statstilskud til kommuner og andre udligningsordninger, f. eks. mellemkommunal refusion. Men den skyldes også, at der er foregået en indtægtsudligning mellem hovedområder af landet.

For 1961/62 har man eksempelvis nedenfor vist resultatet af den finansielle overførsel mellem kommunegrupperne som følge af statstilskud til kommunerne.

	(1) Tilskud til kommunerne	(2) Udskrevne statsskatter til dækning af tilskuddene	(1) ÷ (2)
	mill. kr.	mill. kr.	mill. kr.
Hovedstaden	590,9	848,4	÷257,5
Provinsbyerne	763,2	654,4	+108,8
Landkommunerne	1164,2	1015,5	+148,7
Tilsammen	2518,3	2518,3	

Udligningsordninger og statstilskud medvirker til en jævnere fordeling af kommunale institutioner og begunstiger erhvervslivets spredning og en ligelig egnsudvikling, hvilket den ovennævnte indtægtsudligning mellem hovedområder af landet også tyder på.

De ovennævnte skatteprocenter måler skattetrykket for kommunale personlige skatter og kommunale ejendomsskatter tilsammen. Selv om de senere års lovgivning om kommunale skatter tilsigter stor ensartethed i fordelingen mellem ejendomsskatter og indkomstskatter, lægges der dog endnu forholdsvis mindre vægt på indkomstskatter i landkommunerne end i bykommunerne.

Medens den del af ejendomsskatterne, der falder på jorden (grundskylden) ikke har nogen lokaliseringsvirkning, er det noget andet med bygningsskatterne, idet det må være klart, at der – alt andet lige – er mindre interesse for at investere i bygninger, når bygningsskatterne er høje. Den omstændighed, at man i de senere år er begyndt at afvikle bygningsskatterne, tjener således også til en mere lige erhvervsudvikling i by og land. Da der samtidig med bygningsskatternes afvikling er skabt hjemmel for, at kommunerne kan indføre en dækningsafgift af erhvervsvirksomhedernes bygninger til erstatning for det økonomiske tab, som navnlig bykommuner med en omfattende erhvervsbebyggelse lider på grund af bygningsskatternes afvikling samtidig med, at bykommunernes udgifter til veje- og parkeringsanlæg som følge af erhvervsudviklingen stiger, vil der oven i købet være en lokaliseringstendens til ugunst for bykommunerne.

Udjævning af takstforskelle for elektricitet som følge af vore dages centralisering af elproduktionen har også sammen med den transporttekniske udvikling udjævnet erhvervsbetingelserne fra kommune til kommune.

Der findes imidlertid andre kommunale takster, som har en differen-

tieret lokaliseringsvirkning, uden at den spiller så stor rolle for kommunernes indtægtsprovenu, at forskel i takst påvirker forskelle i skatteprocenter. Som eksempel nævnes vandforsyningen, hvor geografiske forskelle i vandindvindingsmuligheder påvirker vandforsyningsomkostningerne og giver lokale forskelle i vandtaksterne. Dette er ud fra de i forrige afsnit nævnte økonomiske synspunkter en gavnlig vejledning for vandforbrugende industrier ved valget af beliggenhed.

Som et andet betydningsfuldt område i denne forbindelse kan peges på spildevandsafløb. Her ville generelle krav om spildevandsanlæg i alle kommuner og en takstfastsættelse som den, der har hjemmel inden for vandforsyningen, kunne virke til hensigtsmæssige grupperinger af erhvervs- og boligbebyggelser, således at der sikredes en bedre udnyttelse af spildevandsanlæg og dermed en mere økonomisk kommunal investeringspolitik.

Kommunalpolitikken har således som lokaliseringsfaktor en tendens til spredning af erhvervsudviklingen. På den anden side giver den kommunale skatte- og takstpolitik også muligheder for en differentiering af takster m. v., som er med til at regulere samspillet mellem offentlige og private placeringsdispositioner på den måde, at omkostningerne ved de kommunale anlægsarbejder kommer med ind i erhvervslivets beliggenhedskalkulationer.

Som hovedregel ydes der ikke statstilskud til kommunale anlægs- og byggearbejder, således at lokale forskelle i udgifterne ved tilvejebringelse af de nødvendige basisinvesteringer af hensyn til udbygningen, skulle have mulighed for at give sig udslag i de kommunale takster m. v. Der er kun to betydelige undtagelser, hvor der ydes statstilskud, nemlig beskæftigelsesarbejder og vej- og trafikanlæg.

Om disse undtagelser kan der siges, at beskæftigelsestilskud på grund af den primitive teknik næppe har ført til, at de kommunale nettoudgifter har været meget forskellige fra bruttoudgiften ved en gennemførelse af tilsvarende arbejde med en optimal teknik.

Tilskud til vejanlæg m. v. formindsker heller ikke på længere sigt de lokale virksomheders og grundejers udgift til vejanlæggene. Tilskudene formindsker næppe kommunernes priser for byggemodne grunde. Hvor der er tale om vejanlæg ved private grunde, vil den del af vejudgifterne, som ikke direkte pålægges grundejerne som følge af statstilskud, blive overvæltet på grundskatterne. Det må dog indrømmes, at grundskatterne følger noget sent med grundprisudviklingen, og der er politiske vanskeligheder ved at opretholde grundværdistigningsbeskatning, så snart den får nogen virkning.

Det kan derfor siges, at de muligheder, som kommunalpolitikken egentlig giver for, at erhvervslivet i sine beliggenhedskalkulationer kan inddrage omkostningerne ved en række kommunale investeringer, der har betyd-

ning for erhvervsudviklingen, helt er blevet negligeret gennem fiksering af grundværdistigningsbeskatningen og afvikling af bygningsskatterne. Man må derfor være så meget desto mere interesseret i de muligheder, som kommunerne kunne få gennem en ændring af vandløbslovgivningen, således at der bliver hjemmel til et takstsystem, som kan støtte kommunernes planlægningsbestræbelser.

I det omfang, man ønsker at undgå restriktive indgreb og zonebestemmelser for den bygningsmæssige udvikling, må man selvsagt anlægge skatte- og takstsystemet således, at det offentliges investeringsudgifter pålignes dem, der skaber behovet for investeringerne[3]). Det vil af økonomiske grunde være mere og mere nødvendigt at gå den vej, efterhånden som stadig betydeligere offentlige investeringer skal præsteres for at skabe en passende baggrund for erhvervslivets udvikling.

KONKLUSION

Det ville være uheldigt, om tendensen til at etablere særlige planlægningsorganer som erstatning for den manglende vilje til at ændre kommunestrukturen blev permanent. Hvis man på denne måde foretager en adskillelse mellem planlægningsorganer og de myndigheder, der efterhånden skal bringe planerne til udførelse, vil mulighederne for, at planerne følges og realiseres, forringes.

Planlægningen er en servicefunktion for de besluttende og bevilgende myndigheder, og det er derfor helt nødvendigt, at de offentlige forvaltningsmyndigheder indrettes således, at de kan få det størst mulige udbytte af en planlægning af deres dispositioner. For kommunalforvaltningen kan en intensivering af planlægningen derfor kun ske genem en revision af kommunestrukturen, således at de kommunale enheder – både på det primærkommunale og det sekundærkommunale plan – får et større administrativt og økonomisk grundlag.

Praksis inden for lokal planlægning har i øvrigt vist, at det er urealistisk at stile mod en fiks og færdig plan for et større eller mindre område ud fra et bestemt mål. Planlægning er mest nødvendig, når der ventes store forandringer af de samfundsforhold, som planlægges, og derfor kan den aldrig ret længe ad gangen sigte efter bestemte mål, men må stadigvæk revideres.

Det må derfor være mere frugtbart at interessere sig for, hvorledes forvaltningen kan gøres mere effektiv, end at interessere sig for etablering af selvstændige og mere eller mindre frit svævende planlægningsorganer.

Man bliver også nødt til at forsøge på at angribe spørgsmålene, om man

[3]) Jfr. Gunnar Klavsen: Fra egnsudvikling til landsplanlægning, Økonomi og Politik nr. 1, 1963.

kan udforme den offentlige skatte- og takstpolitik på en sådan måde, at der bliver den overensstemmelse som ønskes mellem driftsøkonomiske og nationaløkonomiske kalkulationer af virksomhedernes beliggenhedsvalg.

Her er det navnlig af interesse at undersøge de muligheder, som den kommunale skatte- og takstpolitik har for at koordinere de private og offentlige placeringsdispositioner.

Disse muligheder beror på, at de tekniske krav til byggeriet vedrørende vejadgang, spildevandsafløb og sundhedsforanstaltninger bliver mere ensartede i by og land. Men de beror også på, at man i kommunerne i højere grad anlægger langsigtede betragtninger ved skatte- og takstfastsættelsen, og at den kommunale skatte- og takstlovgivning og reglerne for statstilskud til kommuner sikrer, at de forskelle i erhvervsbetingelser, der beror på omkostningerne ved de offentlige basisinvesteringer, viser sig ved en differentiering af de kommunale skatter og afgifter, således at de tjener til vejledning for virksomhedernes beliggenhedsvalg.

En forbedring af disse muligheder udelukker ikke, at der også tages hensyn til sociale synspunkter ved kommunal udligning og egnsudvikling.

FORTEGNELSE OVER LITTERATURANSKAFFELSER OMHANDLENDE MODERNE HISTORIE OG STATSKUNDSKAB

Udarbejdet af konsulent ved Det Kongelige Bibliotek
cand. mag. KNUD VOHN

FORKORTLESER:

AmL:	The American Library, American Embassy, København.
ArA:	Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, København.
ArS:	Arbejds- og Socialministeriets Bibliotek, København.
Fo:	Folketingets Bibliotek.
KB:	Det Kongelige Bibliotek, København.
KG:	Det Kongelige Garnisons Bibliotek, København.
MaB:	Marinens Bibliotek, København.
Udm:	Udenrigsministeriets Bibliotek, København.
UnSa:	Institut for Samtidshistorie og Statskundskab, København.
Å:	Statsbiblioteket, Århus.
ÅU:	Århus universitet, Århus.

1. BIBLIOGRAFI:

Bibliographie zur europäischen Integration, Düsseldorf, 1962.

Bibliographie zur Mitbestimmung und Betriebsverfassung, hrsg. vom Deutsches Industrieinstitut, Köln. Köln 1963.

Gilbert, Judson Bennet, Disease and Destiny: A Bibliography of Medical References to the Famous. London 1962. 535 s.

Kolarz, Walter (ed.), Books on Communism. A Bibliography. London ²1963. 576 s.

2. STATSKUNDSKAB:

Almond, Gabriel A. & *Sidney Verba*, The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations. Princeton, N. J. 1963. XI+562 s.

Bouthoul, G., L'art de la politique. Paris, 1962. 281 s.

Braybrooke, David & *Charles E. Lindblom*, A Strategy of Decision. Political Evaluation as a Social Process. London 1963. IX+268 s.

Brown, Robert, Explanation in Social Science. London 1963. 198 s. KB & A.

Charlesworth, James C. (ed.), Mathematics and the Social Science: The Utility and Inutility of Mathemathics in the Study of Economics, Political Science, and Sociology. Philadelphia 1963.

Cowling, Maurice, Mill and Liberalism. Cambridge 1963. XVII+161 s.

Dempf, Alois, Hannah Arendt & *Friedrich Engel-Janosi* (eds.), Politische Ordnung und menschliche Existenz. Festausgabe für Eric Voegelin zum 60. Geburtstag. München 1962. 634 s.

Deutsch, Karl W., The Nerves of Government. Models of political communication and control. New York 1963. XVIII+316 s.

Diderot, Denis, Œuvres politiques. Textes établis avec introductions, bibliographies, notes et relevé de variantes par Paul Verniére. Paris 1963. XLIV+523 s.

Eckstein, Harry & *David E. Apter* (eds.), Comparative Politics. A reader. New York 1963. XII+746 s.

Eisenstadt, S. N., The Political Systems of Empires. London 1963. XIX+524 s.

Frankel, Charles, The Democratic Prospect. New York 1962. 222 s. AmL.

Friedrich, Carl Joachim, Man and his Government. An Empirical Theory of Politics. New York 1963. XIII+737 s.

Frings, Joseph, Die Friedensenzyklika Papst XXIII. »Pacem in terris«. Mit einer Einführung in die Lehre der Päpste über der Grundhaltung der Politik und einem Kommentar von Arthur-Fridolin Utz OP sowie mit einem Nachruf auf Papst Johannes XXIII. (Herder Bücherei, CLVII). Wien 1963.

Fulbright, James William, Prospects for the West. Cambridge, Mass. 1963. 132 s. AmL.

Geertz, Clifford (ed.), Old Societies and New States. The Quest for Modernity in Asia and Africa. London 1963. VIII+310 s.

Halpern, Manfred, The Politics of Social Change in the Middle East and North Africa. Princeton, N. J. 1962. XXV+431 s.

Hondrich, Karl Otto, Die Ideologien von Interessenverbänden. Berlin 1963.

Kantorowicz, Hermann, Rechtswissenschaft und Soziologie. Ausgewählte Schriften. (Freiburger Rechts- und Staatswiss. Abh., 19). Karlsruhe 1962.

Kehl, Hilmar, Die Monarchie im politischen Denken des Isokrates. Bonn 1962. 171 s. A.

Kolarz, Walter. Ed. by George Gretton, Communism and Colonialism. London 1964. XVI+147 s.

Krüger, Horst (hrsg.), Was ist Heute Links? Thesen und Theorien zu einer politischen Position. (List Bücher, nr. 241). München 1963. 160 s.

Lapenna, Ivo, State and Law: Soviet and Yugoslav Theory. New Haven 1964. XI+135 s.

Lerner, Ralph & *Muhsin Mahdi* (eds.), Medieval Political Philosophy: A Sourcebook. New York 1963.

Loomis, C. P. & *Z. K. Loomis*, Modern Social Theories: Selected American Writers. New York 1963.

Macridis, Roy C. & *Robert E. Ward* (eds.), Modern Political Systems: Europe. Englewood Cliffs, N. J. 1963. XIV+575 s.

Montagu, Ashley, Race, Science, and Humanity. Princeton, N. J. 1963.

Natanson, Maurice (ed.), Philosophy of the Social Sciences. New York 1963.

Ritter, Gerhard A. & *Gilbert Ziebura* (Hrsgb.), Faktoren der Politischen Entscheidung. Festgabe für Ernst Fraenkel. Berlin 1963. X+451 s.

Russel, Bertrand, Political Ideals. London 1963. 93 s.

Sartori, Giovanni, Democratic Theory. Detroit 1962. 495 s.

Spellman, John W., Political Theory of Ancient India. A Study of Kingship from the Earliest Times to circa A. D. 300. Oxford 1946. XXIV+288 s.

Stillmann, Edmund & *William Pfaff*, The Politics of Hysteria. The Sources of Twentieth-Century Conflict. New York 1964. X+273 s.

Varma, Baidya Nath (ed.), A New Survey of the Social Sciences. London 1962.

Wössner, Jakobus, Mensch und Gesellschaft. Berlin 1963.

3. FORVALTNING:

Nelson, Dalmas H., Administrative Agencies of the USA. Their Decisions and Authority. Detroit 1964. IX+341 s.

Rasch, E. und *W. Patzig* (Bearb. v.), Verwaltungsorganisation und Verwaltungsverfahren. (Verwaltungsgesetze des Bundes und der Länder v. M. von Brauchitsch Band I. Erster Halbband). Köln 1962.

Stahl, Oscar Glenn, Public Personnel Administration. New York 1962. 531 s. AmL.

4. INTERNATIONAL POLITIK:

Klineberg, Otto, The Human Dimension in International Relations. New York ²1964.

Kraus, Herbert, Internationale Gegenwartsfragen. 1963.

Rabl, K., Das Selbstbestimmungsrecht der Völker. Geschichtliche Grundlagen und gegenwärtige Bedeutung. München 1963. 276 s.

Rivkin, Arnold, The African Presence in World Affairs. National Developments and Its Role in Foreign Policy. New York 1963. XVI+304 s.

Snyder, Louis L. (ed.), The Imperialism Reader. Princeton 1962.

Tunkin, G. I., Das Völkerrecht der Gegenwart. Berlin 1963.

Wengler, Wilhelm, Völkerrecht. I/II. Berlin 1963.

Wesson, Robert G., The American Problem. The Cold War in Perspective. London 1963. 288 s.

Woodhouse, C. M., The New Concert of Nations. A background book. London 1964. 103 s.

4.1 *International organisation:*

Beckel, Graham, Workshops for the World. The United Nations Family of Agencies. Rev. ed. London 1962. 295 s. AmL.

Boyd, Andrew, United Nations: Piety, Myth and Truth. (Penguin Special). Harmondsworth 1962. 185 s.

Cottrell, Alvin & James E. Dougherty, The Atlantic Alliance. A Short Political Guide. London 1964. 246 s.

Cramer, James, The World's Police. London 1964. 473 s.

Rosner, Grabriella, The United Nations Emergency Force. (Columbia University Studies in International Organization, no. 2). New York 1963. XIV+294 s.

Strausz-Hupé, Robert, Building the Atlantic World. New York 1963. 400 s. AmL.

4.1.1. *Europæisk integration:*

Junckerstorff, Henry Alfred Kurt (ed.), International Manual on the European Economic Community. St. Louis, Missouri 1963.

4.2 *Krig og krigsførelse:*

Lilienthal, David E., Change, Hope, and the Bomb. Princeton, N. J. 1963. VIII+168 s.

Singer, J. David, Deterrence, Arms Control and Disarmament. Toward a Synthesis in National Security Policy. Ohio State Press 1962. XVI+279 s.

4.3 *Fredsbevarelse:*

Benoit, Emile, Disarmament and the Economy. New York 1963. 31 0 s. AmL.

Forbes, Henry W., The Strategy of Disarmament. Washington 1962. VII+158 s. KB & KG.

The World Without the Bomb by K. Nkrumah a. o. Selection from the Accra Assembly Papers. Accra (1963). VII+179 s.

4.4 *Udviklingslandene:*

Alderfer, Harold F., Local Government in Developing Countries. New York 1964. IX+251 s.

Anderson, J. N. D., Changing Law in Developing Countries. (Studies on Modern Asia and Africa, no. 2). London 1962.

Blelloch, David, One Developing World. New York 1963.

Morgan, Th., G. W. Betz, N. K. Choudhry (eds.), Readings in Economic Development. Belmont, Calif. 1963.

Rimalov, V., Economic Co-operation between the USSR and Underdeveloped Countries. Moscow (1962).

Wraith, Ronald & Edgar Simpkins, Corruption in Developing Countries. London 1963. 211 s.

5. MODERNE HISTORIE:

Conte, Arthur, Yalta ou le partage du monde, (11 février 1945). Paris 1964. 377 s.

Farner, Konrad & Theodor Pinkus (Hrsg.), Der Weg des Sozialismus. Quellen und Dokumente vom Erfurter Programm 1891 bis zur Erklärung von Havanna 1962. (Rowohlts deutsche Enzyklopädie, 189/190). Hamburg 1964. 312 s.

Flek, J. etc., Economic Competition between Capitalism and Socialism. London 1963.

Floyd, David, Mao against Khrushchev. A short history of the Sino-Soviet conflict. London 1964. 456 s.

Kitsikis, Dimitri, Propagande et pressions en politique internationale. La Gréce et ses revendications á la Conférence de la Paix, 1919–1920. (Publications de la faculté des lettres et sciences humaines de Paris. Série Recherches, tome IX. Travaux de l'Institut d'histoire des relations internationales, fasx. 3). Paris 1963. 537 s.

Larson, David L. (ed.), The Cuban Crisis of 1962. Selected Documents and Chronology. Boston 1963. XV+333 s.

McKenzie, Kermit E., Comintern and World Revolution, 1928–1943. The Shaping of Doctrine. London 1964. XII+386 s.

Muller, Herbert J., Freedom in the Western World. From the Dark Ages to the Rise of Democracy. New York 1963. XIX+428 s.

Taylor, A. J. P., The First World War. An Illustrated History. London 1963. 223 s.

Taylor, Edmond, The Fall of the Dynasties. The Collapse of the Old Order, 1905–1922. Garden City 1963. 421 s. AmL.

Zentner, Kurt, Illustrierte Geschichte des Zweiten Weltkrieges. München 1963. 604 s.

6. EUROPA:

Alix, Christine, Le Saint-Siège et les nationalismes en Europe (1870–1960). (Histoire et sociologie de l'Eglise, 1). Paris 1962. 369 s.

Beijer, G., Rural Migrants in Urban Setting. An analysis of the literature on the problem consequent on the internal migration from rural to urban areas in 12 European countries, 1945–1961. Haag 1963.

Halecki, Oscar, The Millennium of Europe. Notre Dame, Indiana 1936. XXVII +441 s.

Hofmann, Werner, Ideengeschichte der sozialen Bewegung des 19. und 20. Jahrhunderts. (Sammlung Göschen 1205/1205 a). Berlin 1962. 243 s.

Neal, Fred Warner, War and Peace and Germany. New York 1962. 166 s.

Robertson, A. H., Human Rights in Europe. Manchester 1963.

Brunner, Otto & Dietrich Gerhard (Hrsgl), Europa und Übersee: Festschrift für Egmont Zechlin. Hamburg 1962.

6.1. *England, Skotland og Irland:*

Arnold, Guy, Towards Peace and a Multiracial Commonwealth. London 1964. 184 s.

Aubyn, Giles St., The Royale George, 1819–1904. The Life of H. R. H. Prince George, Duke of Cambridge. London 1963. XI+380 s.

Bagwell, Philip S., The Railwaymen. The History of the National Union of Railwaymen. London 1963. 725 s.

Boyd, Francis, British Politics in Transition, 1945–1963. A Short Political Guide. London 1964. 253 s.

Broad, Lewis, Winston Churchill. The Years of Preparation. A Biography. London 1963. 401 s.

Brown, Michael Barratt, After Imperialism. London 1963. XVII+521 s.

Butler, Ewan, Amateur Agent. London 1963. 240 s. KG.

Carr, J. C,. W. Taplin & A. E. G. Wright, History of the British Steel Industry. Oxford 1962. 632 s.

Chapmann, Brian, British Government Observed. Some European Reflections. London 1963. 64 s.

Cruickshank, Marjorie, Church and State in English Education, 1870 to the Present Day. With a Foreword by R. A. Butler. London 1963. 200 s. A.

Daalder, Hans, Cabinet Reform in Britain, 1914–1963. Stanford, Calif. 1963. X+381 s.

Desai, Rashmi, Indian Immigrant in Britain. London 1963. 154 s.

Eayrs, James, The Commonwealth and Suez. A documentary survey. London 1964. XXI+ 483 s.

Fallers, L. A. (ed.), The King's Men. London 1964.

Granzow, Brigitte, A Mirror of Nazism. British Opinion and the Emergence of Hitler, 1929–1933. London 1964. 248 s.

Grimond, Joseph, The Liberal Challenge. London 1963. 317 s.

Hailsham, Viscount, Science and Politics. London 1963. 110 s.

Hyams, Edward (comp.), New Statesmanship. An Anthology. London 1963. VII +290 s.

Koestler, Arthur (ed.), Suicide of a Nation? An enquiry into the state of Britain today. London 1963. 253 s.

Laundy, Philip, The Officer of Speaker. London 1964. XVII+488 s.

Lockhart, J. G. & C. M. Woodhouse, Rhodes. A new biography based, for the first time, on unrestricted use of the Rhodes papers. London 1963. 511 s.

Magnus, Philip, King Edward the Seventh. London 1964. XV+528 s.

Pelling, Henry, A History of British Trade Unionism. London 1963. XI+287 s.

Pelling, Henry, Modern Britain 1885–1955. (A History of England, vol. 9). Edinburgh 1962. XXI+212 s.

Perkins, J. ON., Britain and Australia: Economic Relationships in the 1950's. Melbourne 1962.

Richards, Peter G., Patronage in British Government. London 1963. 284 s.

de Smith, S. A., The New Commonwealth and Its Constitutions. London 1964.

Trench, Charles Chenevix, The Royal Malady. London 1964. XI+225 s.

Wilkinson, Rupert, The Prefects. British Leadership and the Public School Tradition. A Comparative Study in the Making of Rulers. London 1964. XV+ 243 s.

6.2. *Tyskland, Østrig og Schweiz:*

Andernacht, D. & E. Sterling, hrsg., Dokumente zur Geschichte der Frankfurter Juden 1933–1945. Frankfurt am Main 1963.

Angress, Werner T., Stillborn Revolution. The Communist Bid for Power in Germany, 1921–1923. Princeton, N. J. 1963. XV+513 s.

Cowles, Virginia, The Kaiser. London 1963. 446 s.

Engel-Janosi, Friedrich, Geschichte auf dem Ballhausplatz. Essays zur österreichischen Aussenpolitik 1830–1945. Wien 1963. 346 s.

Ernst, Fritz, Die Deutschen und Ihre jüngste Geschichte. Beobachtungen und Bemerkungen zum deutschen Schicksal der letzten fünfzig Jahre, 1911–1961. (Urban-Bücher, nr. 75). Stuttgart 1963. 162 s.

Eschenburg, Theodor, Die improvisierte Demokratie. Gesammelte Aufsätze zur Weimarer Republik. München 1963. 306 s.

Fest, J. C., Das Gesicht des Dritten Reiches. Profile einer totalitären Herrschaft. München 1963. 513 s.

Hale, Oron J., The Captive Press in the Third Reich. Princeton, N. J. 1964. XII +353 s.

Heller, Deane, The Berlin Wall. New York 1962. 242 s. AmL.

Heuss, Theodor, Profile. Nachzeichnungen aus der Geschichte. Tübingen 1964. 350 s.

Klöss, Erhard, Der Luftkrieg über Deutschland, 1939–1945. Nach den »Dokumenten deutscher Kriegsschäden«, herausgegeben vom Bundesminister für Vertriebene, Flüchtlinge und Kriegsgeschädigte, zusammengestellt und eingeleitet von Erhard Klöss. München 1963. 281 s.

Klose, Werner, Generation im Gleichschritt. Ein Dokumentarbericht. Hamburg 1964. 296 s.

Kraehe, Enno E., Metternich's German Policy. Vol. 1: The Contest with Napoleon, 1799–1814. Princeton, N. J. 1963. XI+351 s.

Langbein, Hermann, Im Namen des deutschen Volkes. Zwischenbilanz der Prozesse wegen nationalsozialistischer Verbrechen. Köln 1963. 205 s.

Leber, Annedore & Freya Gräfin von Moltke, Für und wider. Entscheidungen in Deutschland 1918–1945. Berlin 1962. 286 s.

Pounds, Norma J. G., The Economic Pattern of Modern Germany. London 1963.

Rohr, Donald G., The Origins of Social Liberalism in Germany. Chicago 1963. 179 s.

Schorn, Hubert, Die Gesetzgebung des Nationalsozialismus als Mittel der Machtpolitik. Frankfurt a. M. 1963.

Schreeb, Gerhard, Demokratie in Deutschland. Weimarer Republik–Bundesrepublik. Ein Vergleich. Osnabrück (1962). 106 s.

Schulz, Gerhard, Zwischen Demokratie und Diktatur. Verfassungspolitik und Reichsreform in der Weimarer Republik. Band I: Die Periode des Konsolidierung und der Revision des Bismarckschen Reichaufbaus 1919–1930. Berlin 1963. XIV+678 s.

Staff, Ilse (hrsg.), Justiz im dritten Reich. Eine Dokumentation. Frankfurt a. Main 1964.

Studnitz, Hans-Georg von, Als Berlin Brannte. Diarium d. Jahre 1943–45. Stuttgart ²1963.

Switzerland. Present and Future. A Small Country Re-Examines Itself. (New Helvetic Society. Yearbook). Bern 1963.

Windsor, Philip, City on Leave, a History of Berlin, 1945–1962. New York 1963. 275 s. AmL.

Wulf, Joseph, Theater und Film im Dritten Reich. Gütersloh 1964.

Zentner, Kurt, Kaiserliche Zeiten. Wilhelm II und seine Ära in Bildern und Dokumenten. München 1964. 205 s.

6.3. *Benelux:*

6.4. *Frankrig:*

Sauvigny, G. de Bertier de Sauvigny, La restauration. Paris ²1963. 498 s.

Braibant, Charles, Félix Faure à l'Elysée. Souvenirs de Louis Le Gall, notes de J.-P. Busson. Paris 1963. 304 s.

Camp, Wesley D., Marriage and the Family in France since the Revolution. New York 1961.

Dalby, Louise Elliott, Léon Blum. Evolution of a Socialist. New York 1963. 447 s.

Gorce, Payl-Marie de la, De Gaulle entre deux mondes. Une vie et une époque. Paris 1964. 766 s.

Dreyfus, Alfred, Cinq années de ma vie. (1895–1899). Paris 1962. 295 s. Å.

Fourastié, Jean et *Jean-Paul Courthéoux,* La planification économique en France. Paris 1963.

Gagnon, Paul A., France since 1789. New York 1964. XIV+560 s.

Gaxotte, Pierre, La révolution française. Paris 1963. 354 s.

Hackett, John & Anne-Marie Hackett, Economic Planning in France. London 1963.

Meynaud, Jean, La révolte paysanne. Paris 1963.

6.5. *Italien, Spanien og Portugal:*

Chabod, F., A History of Italian Fascism. London 1963. 483 s.

Grew, Raymond, A Sterner Plan for Italian Unity. The Italian National Society in the Risorgimento. Princeton, N. J. 1963. XIII+500 s.

Hearder, H. and *D. P. Waley,* A Short History of Italy. London 1963. 263 s.

MacGregor-Hastie, Roy, The Day of the Lion. The Life and Death of Fascist Italy 1922–1495. New York 1963. 395 s.

The Economic Development of Spain. Report of a Mission organized by the International Bank for Reconstruction and Development at the Request of the Government of Spain. Baltimore 1963. 426 s. KB & Å.

6.6. *Østeuropa og Balkan:*

Jelavich, Charles & Barbara (eds.), The Balkans in Transition. Essays on the

Development of Balkan Life and Politics Since the Eighteenth Century. Berkeley 1963. XVII+451 s.

Korbel, Josef, Poland between East and West. Soviet and German diplomacy toward Poland 1919–1933. Princeton, N. J. 1963. XI+321 s.

Omrcanin, Ivo (Hrsg.), Dokumente über Greueltaten der Tschetniken und Kommunisten in Kroaten, 1941–1945. München 1960. 72 s. A.

Siegert, Heinz, Bulgarien heute. Rotes Land am Schwarzen Meer. Wien 1964.

6.7. *Rusland:*

Adams, Arthur E., Bolsheviks in the Ukraine. The Second Campaign, 1918–1919. New Haven 1963. IX+440 s.

Barghoorn, Frederic C., Soviet Foreign Propaganda. Princeton, N. J. 1964. IX +329 s.

Chruschtschow & L. F. Iljitschow, Die Kunst gehört dem Volke. Reden zur Kulturpolitik. Berlin 1963. 165 s. ArA.

Ellis, C. H., The British »Intervention« in Transcaspia, 1918–1919. Berkeley 1963. 176 s.

Gripp, Richard C., Patterns of Soviet Politics. Homewood, Ill. 1963. X+366 s.

Keep, J. L. H., The Rise of Social Democracy in Russia. Oxford 1963. VIII+ 334 s.

Maisky, Ivan, Who helped Hitler? London 1964. 216 s.

Mazour, Anatole G., Russia. Tsarist and Communist. New York 1962.

Shaffer, Harry G. (ed.), The Soviet Economy. A Collection of Western and Soviet Views. London 1963.

Van der Post, Laurens, Journey into Russia. London 1964.

Von Laue, Theodore H., Sergei Witte and the Industrialization of Russia. New York 1963. X+360 s.

Wellisz, Stanislaw, The Economics of the Soviet Bloc: A Study of Decision Making and Resource Allocation. New York 1964.

7. MELLEMØSTEN:

Afetinan, A., The Emancipation of the Turkish Woman. Paris 1962. 63 s. A.

Ben-Gurion, David, Israel: Years of Challenge. London 1963.

Berger, Morroe (ed.), The New Metropolis in the Arab World. London 1963.

Davison, Roderic H., Reform in the Ottoman Empire 1856–1876. Princeton, N. J. 1963. XIII+479 s.

Gallman, Waldemar J., Iraq under General Nuri. My Recollections of Nuri al-Said 1954–1958. Baltimore. XIII+241 s.

Howarth, David. The Desert King. A Life of Ibn Saud. London 1964. 252 s.

Pryce-Jones, David, Next Generation. Travels in Israel. London 1964.

8. ASIEN OG AUSTRALIEN:

Basu, Durga Das, Commentary on the Constitution of India. Vol. I–IV. Calcutta [4]1961–63.

Cady, John F., Southeast Asia: Its Historical Development. New York 1964. XIII+657 s.

Chou, Shun-Hsin, The Chinese Inflation 1937–1949. New York 1963.

Clubb, O. Edmund, 20th Century China. New York 1964. XII+470 s.

Clubb, Oliver E., The United States and the Sino-Soviet Bloc in Southeast Asia. Washington 1962. IX+173 s.

Collier, Richard, The Sound of Fury. An Account of the Indian Mutiny. London 1963. 384 s.

Cressey, George B., Asia's Lands and Peoples. New York [3]1963.

Ellis, Ulrich, A History of the Australian Country Party. London 1963. IX+359 s.

Gamble, Sidney D., North China Villages. Social Political and Economic Activities before 1933. Berkeley 1963. X+ 347 s.

George, T. J. S., Krishna Menon. A biography. London 1964. 272 s.

Henderson, William (ed.), Southeast Asia: Problems of United States Policy. Cambridge Mass. 1963. XIV+273 s.

Hines, Neal O., Proving Ground. An Account of the Radiobiological Studies in

the Pacific, 1946–1961. Seattle 1962. 366 s. Å.

Honey, P. J., Communism in North Vietnam. Its Role in the Sino-Soviet Dispute. Cambridge, Mass. 1963. XIII+207 s.

Ito, Masanori, The End of the Imperial Japanese Navy. New York 1962. 240 s. Å.

Jain, M. P., Indian Constitutional Law. Bombay 1962.

Kublin, Hyman, Asian Revolutionary. The life of Sen Katayama. Princeton, N. J. 1964. XIII+370 s.

Lee, Chong-Sik, The Politics of Korean Nationalism. Berkeley 1963. XIV+342 s.

Martin, Hans Peter, Japans Bedutung im ozeanischen Wirtschaftsraum. (Weltwirtschaftliche Studien, Hft. I.). Göttingen 1962.

Moreau, Maurice, L'Economie du Japon. (Que sais-je?, no. 811). Paris 1963.

Rees, David, Korea: The Limited War. London 1964. XVI+511 s.

Rosecrance, R. N., Australian Diplomacy and Japan. New York 1962. XIII+288 s.

Sinclair, Keith (ed.), Distance Looks Our Way. The effects of remoteness on New Zealand. Sidney 1962. 120 s.

Testa, François de, Le Pakistan. (Que sais-je?, 970). Paris 1962.

Tsou, Tang, America's Failure in China 1941–50. Chicago 1963. XVII+614 s.

Young, Arthur N., China and the Helping Hand, 1937–1945. Cambridge, Mass. 1963. XX+502 s.

9. AFRIKA:

Angola; A Symposium. Views of a Revolt. London 1962. 160 s. KB & Å.

Anyane, S. La, Ghana Agriculture. Its Economic Development from Early Times to the Middle of the Twentieth Century. London 1963. 229 s. KB & Å.

Bennett, George, Kenya: A Political History. The Colonial Period. (The Student's Library nr. 1). London 1963. IX+190 s.

Benson, Mary, The African Patriots. The Story of the African National Congress of South Africa. London 1963. 310 s. Å.

Brzezinski, Zbigniew (ed.), Africa and the Communist World. Stanford, Calif. 1963.

Carter, Gwendolen M. (ed.), Five African States. Response to Diversity. The Congo, Dahomey, The Cameruon Federal Republik, The Rhodesias and Nyasaland, South Africa. New York 1963. XIV+643 s.

Desai, Ram. (ed.), Christianity in Afrcia as seen by Africans. Denver 1962.

Due, John F., Taxation and Economic Development in Tropical Africa. Cambridge, Mass. 1963.

Duprey, Pierre, Histoire des Ivoiriens; naissance d'une nation. Abidjan 1962.

Gallagher, Charles F., The United States and North Africa, Marocco, Algeria and Tunisia. Cambridge, Mass. 1963.

Gann, L. H., A History of Northern Rhodesia. Early days to 1953. London 1964. XIV+478 s.

Hausmann, Warren H., Managing Economic Development in Africa. Cambridge, Mass. 1963.

Hernándes Pacheco, Francisco & J. M. Codero Torres, El Sahara espanol. Coleccion empresas politicas. Madrid 1962.

Hincliff, Peter, History of the Anglican Church in South Africa. London 1963.

Jennings, Sir Ivor, Democracy in Africa. Cambridge 1963. 89 s.

Jones, G. I., The Trading States of the Oil Rivers. A Study of Political Development in Eastern Nigeria. London 1963. IX+262 s.

Kuper, Hilda, The Swazi. A South African Kingdom. New York 1963.

Laroche, Hervé, La Nigeria. (Que sais-je?, no. 1015). Paris 1962.

Louis, W. M. Roger, Ruanda-Urundi 1884–1919. Oxford 1963. XVII+290 s.

McWilliam, H. O. A., The Development of Education in Ghana. New York 1962.

Majdalany, Fred, State of Emergency: Full Story of Mau Mau. London 1962.

Monteil, Vincent, L'islam noir. Paris 1964. 368 s.

Morison, David, The U. S. S. R. and Africa. London 1964. VIII + 124 s.

Neame, L. E., The History of Apartheid. The Story of the Colour War in South Africa. London, Pall Mall Press 1962. 200 s.

Nkrumah, Kwame, Consciencism. Philosophy and Ideology for Decolonization and Development with particular Reference to the African Revolution. London 1964. VI + 122 s.

Perroux, François, Problèmes de l'Algérie indépendante. Paris 1963.

Pickles, Dorothy, Algeria and France. From Colonialism to Cooperation. London 1963. VII + 215 s.

Samuel, L. H. (ed.), African Studies in Income and Wealth. London 1963.

Sklar, Richard L., Negerian Political Parties. Power in an Emergent African Nation. Princeton, N. J. 1963. XII + 578 s.

Wakin, Edward, A Lonely Minority: The Modern Story of Egypt's Copts. New York 1963.

Warhurst, Philip R., Anglo-Portuguese Relations in South-Central Africa 1890–1900. (Royal Commonwealth Society Imperial Studies, no XXIII.). London 1962.

Zolberg, Aristide R., One-Party Government in the Ivory Coast. Princeton, N. J. 1964. XIV + 374 s.

10. AMERIKA:

Lewis, Archibald R. & Thomas F. McGann (eds.), The New World Looks at Its History. Proceedings of the Second International Congress of Historians of the United States and Mexico. Austin 1963. IX + 220 s.

10.1 *USA og Canada:*

Anderson, Bern, By Sea and by River. The Naval History of the Civil War. New York 1962. 303 s. AmL.

Arnof, Dorothy S. (ed.), A Sense of the Past. Readings in American History. New York 1962. 500 s. AmL.

Aronson, Sidney H., Status and Kinship in the Higher Civil Service. Standards of Selection in the Administrations of John Adams, Thomas Jefferson, and Andrew Jackson. Cambridge, Mass. 1964. XIII + 274 s.

Banks, Arthur S. and *Robert B. Textor,* A Cross-Polity Survey. Cambridge, Mass. 1963. IX + 1386 s.

Battis, Emery, Saints and Sectaries. Anne Hutchinson and the Antinomian Controversy in the Massachusetts Bay Colony. Chapel Hill 1962. XV + 379 s.

Beebe, Lucius, The Central Pacific and the Southern Pacific Railroads. Berkeley 1963.

Biddle, Francis, In Brief Authority. New York 1962. X + 494 s.

Biderman, Albert D., March to Calumny. The Story of American POW's in the Korean War. New York 1963. 326 s. AmL.

Binkley, Wilfred Ellsworth, President and Congress. New York 1962. 403 s. AmL.

Blake, Nelson Manfred, The Road to Reno: A History of Divorce in the United States. New York 1962. VIII + 269 s. KB & AmL.

Boewe, Charles, Prairie Albion. An English settlement in pioneer Illinois. Carbondale 1962. IX + 317 s.

Bunke, Harvey C., The Liberal Dilemma. Englewood Cliffs, N. J. 1964. XII + 339 s.

Cahn, Edmond Nathaniel, The Great Rights. New York 1963. 242 s. AmL.

Chambers, William Nisbet, Political Parties in a New Nation. The American Experience, 1776–1809. New York 1963. 231 s.

Clift, Virgil A., Negro Education in America. New York 1962. 315 s. AmL.

Cochran, Thomas C. and *Wayne Andrews* (eds.), Concise Dictionary of American History. London 1963. VIII + 1156 s.

Cohen, Bernard C., The Press and Foreign Policy. Princeton N. J. 1963. IX + 288 s.

Crawford, Thomas Edgar, The West of the Texas Kid, 1881–1910. Norman 1962. 202 s. AmL.

Curti, Merle Eugene, American Philan-

thropy Abroad: a History. New Brunswick, N. J. 1963. 651 s. AmL.

De Conde, Alexander, The American Secretary of State. New York 1962. 182 s. AmL.

Dos Passos, John, Mr. Wilson's War. Garden City 1962. 517 s. AmL.

Drinan, Robert F., Religion, the Courts, and Public Policy. New York 1963.

Eisenhower, Dwight D., Mandate for Change. The White House Years 1953–1956. London 1963. XVI+650 s.

Ginzberg, Eli & Ivar E. Berg with *John L. Herma & James K. Anderson,* Democratic Values and the Rights of Management. New York 1963. XX+217 s.

Goldfarb, Ronald L., The Contempt Power. New York 1963. IX+366 s.

Goodstein, Anita Shafer, Biography of a Businessman; Henry W. Sage, 1814–1897. New York 1962. XI+279 s.

Graft, Robert D. & Robert Emmett Ginna; Text by *Rober Butterfield,* FDR. New York 1963. 255 s.

Greever, William S., The Bonanza West. The story of the western mining rushes, 1848–1900. Norman 1963. XIV+ 430 s.

Griswold, Wesley S., A Work of Giants. Building the First Transcontinental Railroad. New York 1962. 367 s. AmL.

Handler, Edward, America and Europe in the Political Thought of John Adams. Cambridge, Mass. 1964. XI+248 s.

Handlin, Oscar, The Americans. Boston 1963. 434 s. AmL.

Heckscher, August, The Public Happiness. New York 1962. 304 s. KB & AmL.

Hornberger, Theodore, Benjamin Franklin. Minneapolis 1962. 48 s. AmL.

Jones, Cranton, Homes of the American Presidents. New York 1962, 232 s. AmL.

Jones, Virgil Carrington, The Civil War at Sea. I–III. New York 1960–62. AmL.

Kammerer, Gladys M. et al., The Urban Political Community. Profiles in Town Politics. Boston 1963. VIII+216 s.

Kindleberger, Charles Poor, Foreign Trade and the National Economy. New Haven 1962. 265 s. AmL.

Kolko, Gabriel, The Triumph of Conservatism. A reinterpretation of American history, 1900–1916. London 1963. 344 s.

Levy, Leonard W & John P. Roche (eds.), The American Political Process. New York 1963. X+ 246 s.

Lynn, Kenneth S. (ed.), The American Society. New York 1963. VIII+245 s.

McConnell, Grant, Steel and the Presidency, 1962. New York 1963. 119 s.

Macdonald, Dwight, Against the American Grain. New York 1962. 427 s. AmL.

McGill, Ralph Emerson, The South and the Southerner. Boston 1963. 307 s. AmL.

Markham, Jesse W. (ed.). The American Economy. New York 1963. X+274 s.

May, Ernest R. (ed.), The American Foreign Policy. New York 1963. VIII+ 248 s.

Mermin, Samuel, Jurisprudence and Statecraft. The Wisconsin development authority and its implications. Madison 1963. X+252 s.

Mooney, Booth, The Lyndon Johnson Story. New York 1964. XXII+198 s.

North, Douglass C., The Economic Growth of the United States 1790–1860. Englewood-Cliffs, N. J. 1961.

Nugent, Walter T. K., The Tolerant Populist. Kansas populism and nativism. Chicago 1963. X+256 s.

Osborn, Frederic J. & Arnold Whittick, The New Towns. The answer to Megalopolis. With an introduction by Lewis Mumford. London 1963.

Perry, Louis B. & Richard S. Perry, A History of the Los Angeles Labor Movement, 1911–1941. Berkeley 1963. XVI+ 622 s.

Powell, Sumner Chilton, Puritan Village. The Formation of a New England Town. Middletown, Conn. 1963. XX+215 s.

Procter, Ben H., Not without Honor. The life of John H. Reagan. Austin 1962. XII+361 s.

Riesenberg, Felix, The Golden Road. The Story of California's Spanish Mission Trail. New York 1962. 315 s. AmL.

Rusk, Dean, The Winds of Freedom; Se-

lections from the Speeches and Statements of Secretary of State Dean Rusk, January 1961–August 1962. Boston 1963. 363 s. AmL.

Schlessinger, Philip J. and *Richard Wright,* Elements of Government in California. New York 1962. IX+131 s.

Sellers, James Earl, The South and Christian Ethics. New York 1962. 190 s. AmL.

Sidey, Hugh, John F. Kennedy. President. New York 1963. 300 s. AmL.

Somers, Gerald G. (ed.), Labor, Management and Social Policy. Essays in the John R. Commons Tradition. Madison 1963. XIV+303 s.

Sorauf, Frank J., Party and Representation. Legislative Politics in Pennsylvania. New York 1963. XII+178 s.

Stevenson, Adlai E. Ed. by Robert L. and Selma Schiffer. Looking Outward. Years of Crisis at the United Nations. New York 1963. XX+295 s.

Williams, Oliver P. & *Charles R. Adrian,* Four Cities. A Study in Comparative Policy Making. Philadelphia 1963. 334 s.

Wolff, Perry Sidney, A Tour of the White House with Mrs. John F. Kennedy. Garden City 1962. 258 s. AmL.

Woll, Peter, American Bureaucracy. New York 1963. VIII+184 s.

10.2 *Latinamerika:*

Beals, Carleton, Latin America: World in Revolution. London 1963. 352 s.

Hillekamps, C. H., Stabilisierung und wirtschaftliche Entwicklung in Chile. Zürich 1962.

Moron, Guillermo, A History of Venezuela. London 1964. 268 s.

Parker, Franklin D., The Central American Republics. London 1964. X+348 s.

Pflaum, Irving Peter, Arena of Decision. Latin America in Crisis. Englewood Cliffs, N. J. 1964. XVII+334 s.

Powelson, John P., Latin America. Today's Economic and Social Revolution. New York 1964.

Tang, Peter S. H. and *Joan Maloney,* The Chinese Communist Impact on Cuba. (Research Institute on the Sino-Soviet Bloc. Monograph Series, No. 12). Chestnut Hill, Mass. 1962.

Wagley, Charles, An Introduction to Brazil. New York 9163.

Wilhelmy, Herbert & *W. Rohmeder,* La Plata Länder. Argentinien – Paraguya – Uruguay. Braunschweig 1963.

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

Det vesttyske betalingsbalanceoverskud. – Konjunktursituationen i Italien. – Forhandlingerne på arbejdsmarkedet i Norge og Sverige.

DET VESTTYSKE BETALINGSBALANCEOVERSKUD

I sidste nummer af Økonomi og Politik blev der givet et flygtigt overblik over den internationale økonomiske situation, således som denne blev bedømt ved begyndelsen af 1964. Som helhed er konjunkturbilledet ikke væsentligt forandret siden. I USA viser de seneste oplysninger en betydelig styrke i konjunkturfremgangen, og samtidig har betalingsbalancen næsten været i ligevægt i årets første kvartal. Selv om dette ikke indebærer, at de amerikanske valutatab vil ophøre i nær fremtid – uofficielle forudsigelser samler sig om et samlet underskud på 1,5–2 mia $ i 1964 – betyder det dog, at dette problem vil komme til at indtage en mindre fremskudt plads i den internationale økonomiske debat end i det sidste par år. I UK er den samlede efterspørgsel tydeligvis også i stærk vækst; gennem en beskeden forhøjelse af forbrugsafgifterne har den engelske regering ved budgetforelæggelsen i april søgt at lægge en dæmper på udviklingen, således at væksten i efterspørgslen nedbringes fra de ca. 6 % p. a., som har været tempoet siden midten af 1963, til de 4 %, som Det nationale Udviklingsråd (NEDC) har fastlagt som målsætning for den britiske økonomi frem til 1966. UK's betalingsbalance vil svækkes i 1964, men dog næppe så kraftigt, at det skulle give anledning til alvorlige bekymringer for pundets stilling.

Medens der i de senere år har været en tendens til uligevægt i betalingerne mellem på den ene side USA (og undertiden UK) og på den anden side de kontinentaleuropæiske lande, er det ikke herfra, at de mest iøjnefaldende farer lurer i 1964. Til gengæld er tegnene på uligevægt i betalingerne mellem de kontinentaleuropæiske lande – og især blandt medlemslandene i Det europæiske økonomiske Fællesskab (CEE) – efterhånden blevet foruroligende. Dette viser sig især ved en fornyet opsvulmen af det vesttyske overskud og ved et meget stort underskud på Italiens betalingsbalance, en udvikling, der i begge lande for nylig har nødvendiggjort ændringer i den økonomiske politik.

I Forbundsrepublikken Tyskland giver udviklingen i den indre efterspørgsel ikke anledning til bekymringer. Men eksporten har siden midten af 1963 været inde i en så kraftig opgang, at det samlede konjunkturbillede har måttet revideres. Eksportfremgangen og de forøgelser af investeringer og forbrug, som den trækker med sig, har fået forbundsøkonomiministeriet til at revidere sit skøn over den sandsynlige vækst i bruttonationalproduktet i indeværende år fra 4,5 til 6%. Dette synes ikke i sig selv at indebære nogen overanspændelse for den tyske økonomi; nok er der knaphed på arbejdskraft og nogen lønglidning, men produktivitetsfremskridtene er fortsat meget betydelige, og mulighederne for at tiltrække udenlandsk arbejdskraft ikke udtømte, hvad sidste års indvandringstal fra Spanien, Tyrkiet, Grækenland og Nordafrika antyder. Men det indebærer et overskud på den tyske vare- og tjenestebalance af hidtil ukendt omfang; handelsbalanceoverskuddet anslås nu til 9 mia. DM i 1964 mod 3,5 og 6,0 mia. DM i hhv. 1962 og 1963. Et sådant overskud vil skabe forventninger om en revaluering af den tyske valuta og dermed føre til en nettokapitalimport, således at ophobningen af valutareserver vil blive meget voldsom. Dette er ikke ønskeligt; dels vil det bidrage til at øge likviditeten i Forbundsrepublikken på et tidspunkt, hvor hensynet til den indre stabilitet snarest tilsiger en likviditets-

TABEL 1

Den regionale fordeling af det tyske handelsbalanceoverskud of stigningstakten i vareeksporten.

Lande eller landegrupper	Handelsbalancesaldo[1])		Ændring i eksport i f. t. året før (pct.)[2])			
	1962	1963	1962	1963	1963	
	mill. DM				1. halvår	2. halvår
Italien	+ 371	+1763	+21	+33	+25	+41
Frankrig	+ 170	+ 937	+14	+18	+15	+21
Nederlandene	+ 687	+ 929	+ 3	+17	+ 8	+26
Belgien–Luxembourg	+ 818	+ 783	+10	+16	+10	+21
CEE-lande i alt	+2046	+4412	+11	+21	+10	+27
UK	− 397	− 259	− 8	+13	+11	+16
Schweiz	+2290	+2563	+10	+ 7	+ 5	+ 9
Sverige	+ 669	+ 967	+ 2	+12	+ 8	+16
Andre OECD-lande i Europa	+3845	+4111	+ 2	+ 4	+ 4	+ 4
Europæiske OECD-lande	+8453	+11794	+ 7	+14	+10	+18
USA og Canada	−3498	−3961	+ 9	+ 7	+ 5	+ 9
Andre lande	−1478	−1801	− 5	0	− 5	+ 5
I alt	+3477	+6032	+ 4	+10	+ 6	+14

[1]) Opgjort på produktions- og forbrugs-lande. [2]) Opgjort på forbrugslande.

Kilde: Geschäftsbericht der Deutschen Bundesbank für das Jahr 1963 p. 27.

stramning, dels er modstykket til en sådan udvikling en svækkelse af andre landes valutariske bevægelsesfrihed.

Når man ser på sammensætningen af det tyske handelsbalanceoverskud igennem det sidste par år, er det ikke vanskeligt at identificere årsagerne til den stærke stigning i 1963. Den helt overvejende del af forøgelsen af overskuddet skyldes udviklingen i samhandelen med de øvrige CEE-lande, i første række Italien og Frankrig. Der er utvivlsomt ikke ringe vægt i det synspunkt, som tyske forhandlere utrætteligt fremfører i CEE og andetsteds, at de ikke ville have særlige problemer, hvis de ikke havde været nødt til at importere de to store CEE-partneres inflation. Denne udvikling er fortsat ind i 1964; sammenlignet med den tilsvarende periode i 1963 øgedes det tyske handelsbalanceoverskud med i alt 1200 mill. DM i januar-februar, og heraf skyldtes 730 mill. DM større overskud i samhandelen med Italien, Frankrig og Nederlandene.

Selv om der i Frankrig og Italien er sket en vis stramning af den økonomiske politik, er det ikke sandsynligt, at der i løbet af 1964 vil ske en klar vending i den iagttagne udvikling. Fra tysk side vil der ikke blive taget skridt, der væsentligt vil modificere udviklingen i efterspørgslen. Alt, hvad man har foretaget sig internt, er at udskyde ikrafttrædelsen af lempeligere afskrivningsregler i byggeriet og at mane til tilbageholdenhed med lønkrav. Til oktober udløber en række større overenskomster på arbejdsmarkedet, hvor man må vente betydelige lønkrav, som arbejdsgiverne i alt fald ikke vil kunne afvise under henvisning til eksportvanskeligheder. Men virkningerne af sådanne lønforhøjelser vil selvsagt først blive mærkbare i 1965, og indtil da vil det tyske omkostningsniveau sikkert vise større stabilitet end andetsteds inden for CEE. Mulighederne for gennem ensidige toldnedsættelser at fremme importen er efterhånden begrænsede, og andre indgreb over for vare- og tjenestebalancen skal man næppe vente fra tysk side. Navnlig har alle ansvarlige instanser med forbundskansler Erhard i spidsen gentagne gange afvist en revaluering af DM som en udvej.

At den tyske regering finder det vanskeligt at gribe ind med større effekt over for en udvikling, som de finder CEE-partnerne ansvarlige for, kan ikke undre, især ikke på baggrund af forbundsdagsvalget i 1965. Men naturligvis er de tyske myndigheder ikke uvillige til at gribe ind over for den private kapitalimport, der har ledsaget forøgelsen af handelsbalanceoverskuddet. Såvel den langfristede kapitalimport, der for størstedelens vedkommende består af udlændinges køb af tyske obligationer, som den kortfristede import, der har form af udlændinges opbygning af bankindskud i tyske banker, steg i 1963 netto med omkring 1 mia. DM. Ved at fjerne en væsentlig del af denne uønskede kapitalimport kan de tyske myndigheder således yde et bidrag til stabiliseringen af det internationale betalingssamkvem, samtidig med at de begrænser den indenlandske likviditet. De penge-

og valutapolitiske indgreb, som man i denne omgang har benyttet sig af i Forbundsrepublikken, gør derfor krav på interesse. Med den stigende betydning, som de internationale kapitalbevægelser har fået for den valutariske stabilitet i de større lande, må mulighederne for at bremse skadevirkningerne af sådanne kapitalbevægelser samtidig blive ret afgørende for den holdning til en liberalisering på dette område, som de mere »restriktionsvenlige« lande, deriblandt Danmark, vil indtage i de kommende år.

Der skete som nævnt i 1963 en stærk forøgelse af udlændinges køb af tyske obligationer. Denne forøgelse lader sig ikke umiddelbart forklare ud fra rentebevægelserne i Forbundsrepublikken og andetsteds. Afkastet af tyske langfristede obligationer har siden begyndelsen af 1962 ligget ret stabilt omkring et niveau på 6 % p. a., hvilket er væsentligt mere, end man kan opnå af tilsvarende papirer i Schweiz og Nederlandene og noget mere end den effektive rente i Frankrig, Italien og UK. Det væsentlige er imidlertid, at der ikke i 1963 skete en sådan forskydning i det relative afkast, at det kan forklare forøgelsen af den tyske kapitalimport. Nok er der en sammenhæng mellem renteforskelle og kapitalbevægelsernes retning, men på kort sigt giver rentebevægelserne kun meget begrænset vejledning for en vurdering af kapitalbevægelsernes omfang. Når man ser på sammensætningen af de udenlandske nettoobligationskøb, jvf. tabel 2, kan dette ikke give anledning til undren. Det viser sig nemlig her, at såvel de samlede nettokøb som stigningen fra 1962 til 1963 hidrører fra tre lande: Schweiz, Neder-

TABEL 2

Udlændinges nettokøb af fastforrentede værdipapirer i Forbundsrepublikken Tyskland[1]).

(mill. DM)

Lande eller landegrupper	1960	1961	1962	1963
Belgien–Luxembourg	166	67	136	423
Frankrig	5	3	−9	12
Italien	5	4	14	6
Nederlandene	527	96	113	202
CEE-lande i alt[2])	706	154	287	620
Schweiz	510	151	375	1186
UK	56	−3	20	14
Øvrige OECD-lande i Europa	39	−33	−1	36
Europæiske OECD-lande	1311	269	681	1856
USA	28	−50	6	19
Andre lande	34	84	35	116
I alt	1373	303	722	1991

[1]) Fordelt efter købernes valutariske status. [2]) Incl. Den europæiske Investeringsbank.
Kilde: Geschäftsbericht der Deutschen Bundesbank für das Jahr 1963, p. 25.

landene og Belgien-Luxembourg. De schweiziske køb afspejler formentlig kun i meget ringe udstrækning schweiziske statsborgeres transaktioner; i det væsentlige må de store køb forklares som et resultat dels af kapitalflugten fra Italien, der som en mellemstation har benyttet Schweiz, dels af omplaceringer, som andre internationale spekulanter har foretaget i forventning om en revaluering af DM. Også skatteovervejelser kan have spillet en rolle, som de helt tydeligt har gjort det for de belgiske købs vedkommende, idet man i januar 1963 forhøjede den belgiske kildeskat af renter og udbytter.

Det er klart, at det i denne situation ikke ville gøre større gavn at søge det tyske renteniveau presset lidt nedad. De tyske myndigheder har da også grebet til andre midler, ikke mindst da den indre konjunktursituation ikke kan siges at være moden for en rentesænkning. Hovedmidlet har været indførelsen af en kildeskat på 25 % på afkastet af tyske værdipapirer i udenlandsk eje. På papiret ser forholdsreglen måske ikke særlig effektiv ud, idet Forbundsrepublikken har dobbeltbeskatningsaftaler med de fleste europæiske lande, herunder Schweiz, således at de pågældende udlændinge i princippet kan få den erlagte skat refunderet andetsteds. Under alle omstændigheder medfører dette besvær for obligationsejerne, men dernæst rammer det naturligvis udlændinge, der ikke opgiver de indtjente renter i skat. Såfremt der har været latinamerikanske og mellemøstlige investorer med overvejelser om at købe tyske papirer, er den ny kildeskat også effektiv, idet der ikke findes dobbeltbeskatningsaftaler med disse lande. Under alle omstændigheder medførte offentliggørelsen af de tyske myndigheders skridt en mærkbar reaktion på børsen, så kraftig, at dele af den tyske presse rejste tvivl om, hvorvidt markedet kunne bære det foretagne indgreb. Kurserne rettede sig dog hurtigt igen, men Bundesbanken har meddelt, at der siden slutningen af marts, hvor skatten blev gennemført, har været nettosalg af obligationer fra udlændinge. Man har også på anden måde gjort det vanskeligere for udlædninge at erhverve tyske obligationer; de bankkonsortier, der arrangerer offentlige myndigheders emissioner, vil således først åbne tegningen for udlændinge seks dage efter, at den er åbnet for valutaindlændinge – altså når lånene i normale tilfælde allerede vil være overtegnet. Endelig tilstræber man også at gøre det lettere for udlændinge at emittere obligationslån i Forbundsrepublikken, eventuelt ved at afskaffe skatten på emission af private lån.

For at nedbringe omfanget af den kortfristede kapitalindstrømning har man ligeledes truffet en række forholdsregler, hvoraf den vigtigste er forhøjelsen af kassereservekrav over for udenlandske bankindskud til det i lovgivningen fastsatte maksimum. Man har samtidig opmuntret bankerne til at øge deres likvide fordringer i deres udenlandske gæld ved at tillade dem at medregne sådanne fordringer i deres udenlandske gæld ved beregningen

af kassereservekravene. Endelig har man forbudt bankerne at forrente udenlandske indskud ikke blot på anfordring, men også på tid.

Det er endnu for tidligt at vurdere virkningen af disse forholdsregler, der blev iværksat i slutningen af marts. Forbundsrepublikken har traditionelt været et af de mest liberale lande i sit syn på de internationale kapitalbevægelser, og de nye skridt markerer ikke noget brud på denne linie. Også i udlandet må man med opmærksomhed følge de tyske forsøg på indirekte at kontrollere kapitalbevægelserne. Det er af stor betydning for den internationale valutariske stabilitet, at forsøgene får held til at reducere og helst bremse kapitalimporten til Forbundsrepublikken i 1964. Men selv om disse forventninger skulle blive opfyldt, vil det tyske betalingsbalanceoverskud i indeværende år være en yderst alvorlig belastning for valutasamarbejdet.

KONJUNKTURSITUATIONEN I ITALIEN

Italien har i en årrække været inde i en fantastisk hurtig økonomisk udvikling, men i det sidste par år er mangelen på stabilitet blevet stadigt mere iøjnefaldende. Dette er sket i en periode, hvor tillige politiske nydannelser – især i forbindelse med regeringssamarbejdet mellem de kristelige demokrater og socialisterne – har påkaldt stærk interesse også i udlandet. Der er en klar sammenhæng mellem den økonomiske uligevægt og de politiske eksperimenter, eller rettere: de har den fælles årsag, at en ny klasse af arbejdere og andre lønmodtagere søger at sikre sig en mere tidssvarende økonomisk og politisk indflydelse i det italienske samfund.

Tal, der belyser det sidste tiårs økonomiske udvikling, forekommer næsten utrolige. Industriproduktionen var i 1963 omkring to og en halv gang så stor som i 1952; op imod 3 millioner mennesker overgik i denne periode fra beskæftigelse – eller mangel på sådan – i landbruget til byerhvervene, og dermed ikke blot til en højere levestandard, men også til en fuldstændigt anden livsform.

Frem til 1961 viste denne forbløffende industrielle ekspansion ingen åbenlyse tegn på uligevægt. Trods betydelige lønstigninger var omkostningsniveauet nærmest stabilt i hele denne periode, idet det forcerede investeringstempo sikrede en meget hurtig produktivitetsstigning. Investeringerne og eksporten var de drivende kræfter i ekspansionen, og virksomhedernes indtjening syntes ikke at kende nogen grænser. Ledigheden var faldende, efterhånden som byervervene sugede arbejdskraften ud fra landdistrikterne, men dog fortsat så betydelig, at et egentligt pres på arbejdsmarkedet ikke var i sigte.

Tabel 3 giver i sammentrængt form et billede af de vældige forskydninger, som er sket under de seneste års økonomiske vækst. Det private forbrug har gradvis overtaget den dominerende rolle; medens stigningen i det

TABEL 3

Væksten i den samlede efterspørgsel i Italien.

	Årlig stigning (løbende priser) i pct. af stigningen i den samlede efterspørgsel			
	1960	1961	1962	1963
Privat forbrug	34,5	42,9	50,4	57,1
Offentligt forbrug	9,7	11,2	15,2	17,9
Bruttoinvesteringer, excl. boligbyggeri	30,5	16,6	13,3	7,8
Boligbyggeri	1,3	9,4	9,0	6,3
Eksport	24,0	19,9	12,0	10,9
Stigning i den samlede efterspørgsel	100	100	100	100

Kilde: Economic Surveys by the OECD: Italy 1963-64.

private forbrug i 1960 kun udgjorde 34 % af den samlede efterspørgselsforøgelse, var det tilsvarende tal i 1963 57 %. Samtidig steg også det offentlige forbrugs andel af efterspørgselsstigningen, medens investeringerne og eksporten fik mindre betydning.

En sådan udvikling er i og for sig ikke overraskende. Forbundsrepublikken Tyskland var i årene 1960 til 1962 igennem en lignende fase. I begge tilfælde har der været tale om en kraftig omfordeling fra erhvervsindkomster til lønindkomster efter en lang periode med hurtig økonomisk vækst og meget gunstige indtjeningsforhold i erhvervslivet. Det forbavsende i det italienske tilfælde er styrken i denne proces; i 1963, hvor uligevægtstendenserne blev så foruroligende, at den hidtidige ekspansive økonomiske politik måtte lægges om, steg bruttonationalproduktet i faste priser med knap 5 % eller noget mindre end de nærmest foregående år, medens den samlede efterspørgsel i løbende priser øgedes med ikke mindre end 16 %. Der var en stigning i forbrugerpriserne på godt 8 pct. og et voldsomt sving på vare- og tjenestebalancen. Den første opgave for den under mange vanskeligheder dannede koalitionsregering blev således at dæmpe den økonomiske aktivitet, en opgave, som man tog de første skridt til at løse i februar måned.

Når prisstigningerne blev så markante i 1963, skyldtes det ikke alene, at presset på arbejdsmarkedet øgedes, men også at produktionen af en række landbrugsvarer var stagnerende, bl. a. som følge af den dårlige høst i 1962 og det kolde vejr i begyndelsen af året. For at dæmpe de kraftige prisstigninger på især de animalske landbrugsvarer, lod de italienske myndigheder importen vokse meget stærkt; Danmark har været blandt de lande, der har nydt godt heraf, idet den danske kødeksport til Italien i 1963 steg med en kvart milliard kroner. En anden årsag til lønstigningerne har været, at man regulerer minimallønningerne – og dermed i praksis hele lønniveauet – efter et forældet pristal baseret på forbrugssammensætningen i 1938; dette pristal har haft en systematisk tendens til at stige hurtige end de

faktiske leveomkostninger. Man er nu begyndt at beregne et nyt og mere tilfredsstillende indeks, men det kan først tages i brug på arbejdsmarkedet, når de gældende overenskomster udløber. Så sent som i februar i år udløstes en ny dyrtidsportion på et par procent til lønmodtagerne.

Endnu mere iøjnefaldende end stigningen i lønniveauet på ca. 15 % i 1963 var udviklingen på betalingsbalancen. Eksporten begyndte at stagnere på i alt fald to vigtige områder: landbrugsvarer og biler. Sjældent har man vel set en så tydelig manifestation af sammenhængen mellem den indre aktivitet og eksporten; efterspørgslen på hjemmemarkedet var simpelthen så stærk, at producenterne ikke fandt det muligt endsige rentabelt at fortsætte fremgangen i eksporten. At det ikke er i en forringelse af den italienske industris konkurrenceevne, at man skal finde forklaringen på den aftagende vækst i eksporten, antydes derved, at eksporten af investeringsvarer, der må antages at være særligt følsom over for forskydninger i konkurrenceevnen, har klaret sig relativt bedst; på dette område var den indenlandske efterspørgsel som nævnt mere moderat end for forbrugsvarernes vedkommende.

På importsiden er det på ny udviklingen for landbrugsvarer og biler, der falder i øjnene; stigningen for disse to varegrupper var hhv. 57 og 79%, medens forøgelsen af den samlede import androg godt 24 %. Ud over det indenlandske efterspørgselspres har også toldafviklingen inden for CEE spillet en rolle. Italien havde i udgangssituationen det højeste toldniveau blandt CEE-landene og har således ikke blot måttet lette adgangen for fællesmarkedspartnernes varer gennem den indre toldafvikling i CEE, men har måttet imødese øget konkurrence også andetsteds fra i forbindelse med tilnærmelser til den fælles ydre toldtarif. En sådan yderligere tilnærmelse blev foretaget pr. 1. juli 1963.

Samtidig med at vare- og tjenestebalancen udviste et underskud på op imod en milliard dollars – efter at have været i ligevægt i 1962 – voksede nettokapitaleksporten faretruende. Igennem hele året var der en betydelig udstrømning af kapital, især til Schweiz, stærkest dog omkring dannelsen af den nye regering og i forbindelse med debatten af et lovforslag om en skærpelse af beskatningen af renter og udbytter. Regeringen modificerede i øvrigt stærkt dette forslag som en indrømmelse over for den voldsomme kritik fra finanskredse. En ejendommelighed i denne beskatning består til trods for de forstyrrelser, som den gav anledning til i 1963: afkastet af værdipapirer i udenlandsk eje er ikke omfattet af den upopulære kildeskat (»cedolare«). Denne privilegerede stilling for udlændinge førte til den ejendommelige trafik i 1963, at italienere udførte liresedler til Schweiz, hvorefter de gennem schweiziske banker købte italienske værdipapirer; den italienske centralbank måtte tilbagekøbe sedler for omkring halvanden milliard dollars fra Schweiz, og det skønnes, at størstedelen heraf vendte tilbage til det

italienske kapitalmarked i form af køb fra valutaudlændinge. En del er dog uden tvivl blevet i Schweiz eller er søgt videre til det vesttyske kapitalmarked, således som omtalt ovenfor.

For at undgå en for brutal virkning på den indenlandske likviditet tillod den italienske centralbank, at det store betalingsbalanceunderskud i de første otte måneder af 1963 næsten udelukkende blev finansieret gennem de private bankers udenlandske låntagning, især på det kortfristede Eurodollarmarked. Ultimo august havde bankerne oparbejdet en gæld på nær ved 1,4 mia. $, men herefter standsede centralbanken yderligere låneoptagelser, således at faldet i valutareserverne i årets sidste måneder slog igennem i den indenlandske likviditet.

Virkningen af faldet i valutareserne er i nogen grad blevet opvejet af den likviditetsforøgelse, der er udgået fra de offentlige finanser. En bedømmelse af den aktivitetspåvirkning, der udgår fra disse, er vanskelig derved, at bevillingerne til offentlige anlægsarbejder først udnyttes med betydelig forsinkelse, således at der til enhver tid er en upålidelig sammenhæng mellem de årlige finansloves tal og de faktiske indtægter og udgifter. Der kan dog ikke være tvivl om, at de offentlige udgifter løbende oversteg indtægterne i 1963. Hertil kom den likviditetsforøgende virkning af nationaliseringen af elektricitetsforsyningen (ENEL), idet staten påbegyndte opkøb af privatejede aktier.

Regeringen forelagde i januar budgetforslag for det finansår, der tager sin begyndelse 1. juli 1964; man regnede der med en lille nedbringelse af underskuddet på drifts- og anlægsbudgettet i forhold til 1963–64. Siden

TABEL 4

Italiens betalingsbalance.

	1962	1963	1962		1963	
			1	2	1	2
Handelsbalancens saldo (importen f. o. b.)	−877	−1779	−378	−499	−826	−953
Tjenesteydelser, netto	+877	+ 834	+259	+618	+262	+572
Varer og tjenester, netto	0	− 945	−119	+119	−564	−381
Ensidige overførsler, netto	+294	+318	+144	+150	+147	+171
Løbende poster (netto)	+294	− 627	+ 25	+269	−417	−210
Kapitalbevægelser samt fejl og udeladelser	−244	− 617	−137	−107	−263	−354
I alt	+ 50	−1244	−112	+162	−680	−564
Modsvaret af ændring i:						
officielle valutareserver	+480	− 594	−142	+622	−143	−450
private bankers nettostilling over for udlandet	−430	− 650	+ 30	−460	−537	−114

Kilde: Economic Surveys by the OECD: Italy 1963–64.

har man imidlertid vedtaget at omlægge finansåret til kalenderårsbasis og foretage en række ændringer i budgetproceduren, således at der ikke formelt vil blive vedtaget nogen finanslov for andet halvår 1964. Det er derfor endnu vanskeligere end sædvanligt at danne sig et overblik over udviklingen i de offentlige finanser gennem indeværende år, men regeringen tilkendegav ved den stramning af den økonomiske politik, som blev gennemført i februar, at underskuddet gradvis ville blive nedbragt, dels gennem de afgiftsforhøjelser på biler og benzin, som da blev vedtaget, dels gennem udskydelse af offentlige investeringer.

Der har været megen diskussion i Italien og i udlandet om tilstrækkeligheden af de ret moderate finanspolitiske indgreb, som er foretaget. Ud over afgiftsforhøjelserne har regeringen sat udbetalingsprocenten ved afbetalingskøb op til 30, hvorved man håber at have dæmpet forbrugernes lyst til at erhverve de stærkt valutakrævende varige forbrugsgoder. Endelig har man i april dekreteret, at importører af forbrugsvarer må betale disse inden for 30 dage fra indførselstidspunktet, en form for maskeret importkontrol, som også andre lande i betalingsbalancevanskeligheder tidligere har fundet det bekvemt at anvende, jfr. de deponeringsordninger, der herhjemme blev sat i værk i 1950'erne.

Set på baggrund af inflationstendenserne og betalingsbalanceunderskuddet forekommer det at være særdeles moderate skridt, den italienske regering hidtil har taget. Den politiske situation gør imidlertid den udviste forsigtighed forståelig. Selv om alternativer til den nuværende regeringskoalition er vanskelige at få øje på, hviler den nye regering på et spinkelt grundlag. Den blev dannet under stærk mistillid fra forretningsverdenen, hvis forståelse for konjunkturstabiliserende indgreb og offentlig langtidsplanlægning naturligt nok er yderst begrænset efter en årrække i næsten uindskrænket og lukrativ frihed. Der måtte i denne situation være snævre grænser for, i hvilken udstrækning den nye regering ville være villig til at lægge sig ud også med den øvrige del af befolkningen gennem en stærkt forbrugsbegrænsende politik, ikke mindst da regeringen så sin egen eksistensberettigelse som nært knyttet til gennemførelsen af et økonomisk langtidsprogram med hurtig – eller i alt fald ikke langsommere – vækst. Hertil kommer, at det egnsudviklingsprogram, som den nye regering lægger stor vægt på, ville blive bragt i alvorlig fare gennem et skarpt konjunkturomslag.

Det er endnu for tidligt at bedømme virkningen af de gennemførte foranstaltninger. Bilsalget faldt dramatisk omkring forhøjelsen af afgifterne, men dette skyldtes tilsyneladende snarere tvivl om afgiftens endelige højde – lovforslaget blev modificeret under behandlingen i parlamentet – end nogen definitiv reaktion i forbruget. Den sidste tids pressemeddelelser tyder dog på, at efterspørgselspresset som helhed synes aftagende, samt at lønniveauet ikke længere er helt i samme bevægelse som i 1963. Der kan imid-

lertid ikke være tvivl om, at prisstigningerne også i 1964 vil blive betydelige, og at underskuddet på vare- og tjenestebalancen ikke kan nedbringes mærkbart i indeværende år. Selv om det forekommer problematisk, kan man endnu ikke udelukke, at den økonomiske udvikling gradvis kan komme under kontrol, således at væsentlige nye indgreb undgås. Da forudsætningerne for iværksættelsen af en indkomstpolitik ikke synes at være til stede – regeringen vil formentlig for ikke at give modstanderne af åbningen til venstre blandt arbejderbevægelsens venstrefløj mere vind i sejlene vige tilbage fra direkte påvirkning af løndannelsen – måtte sådanne yderligere indgreb især blive af finanspolitisk art, hvis man da ikke, hvad mange udenlandske iagttagere har foreslået, skulle have mod til at gennemføre en devaluering af lira'en.

I denne situation, hvor der ikke er udsigt til andet end en vis afsvækkelse af uligevægtstendenserne, har det været vigtigt for den italienske regering at sikre sig valutarisk bevægelsesfrihed. Valutareserverne er ganske vist fortsat meget betydelige, men man har til supplering heraf skaffet sig en række internationale kreditter i marts 1964. Vigtigst blandt disse er et træk på Den internationale Valutafond på 225 mill. $ og en udvidelse af de kortfristede gensidige kreditter med USA og enkelte vesteuropæiske lande. Det vakte nogen opsigt, at der ikke hos Italiens partnere inden for CEE var større beredvillighed til at bidrage til støtteforanstaltningerne for den italienske valuta, således at USA, der lægger særlig interesse for dagen for at gøre den italienske koalitionsregering til en succes, og også i nogen grad det valutasvage UK måtte bære en væsentlig del af byrden. Det er ikke muligt udefra at bedømme, om årsagen til dette lidt ejendommelige spil mest var at finde i fællesmarkedspartnernes utilfredshed med det italienske stabiliseringsprogram, som i alt fald CEE-kommissionen ikke fandt tilstrækkeligt, eller i den italienske regerings ønske om ikke at bringe sig i for stærk afhængighed af Tyskland og Frankrig. Under alle omstændigheder stiller disse begivenheder sammenholdet inden for CEE i et lidt mærkeligt lys.

Til efteråret vil den italienske regering fremlægge det punkt i sit program, som den selv lægger den helt afgørende vægt på: langtidsplanen for årene 1965–69. Om indholdet af denne plan vides for øjeblikket kun ganske lidt, men det er på forhånd klart, at den vil lægge stor vægt på udbygningen af landbrug og industri i Syditalien, og at den vil blive langt mere interventionistisk end hidtidig økonomisk politik. Der er stadig betydelige arbejdskraftreserver i landdistrikterne, og de erfaringer, som især de store nationaliserede foretagender har indhøstet på deres afdelinger i de særligt udvalgte udviklingsområder i Syditalien, er gunstige. Også med den arbejdskraft, der er blevet tilbage i landdistrikterne, er det muligt på ret kort tid at nå op på en meget høj produktivitet. Endnu i en del år fremover vil mangelen på økonomisk og social balance mellem nord og syd på samme

tid kunne begrunde et ambitiøst udviklingsprogram og give muligheder for dets virkeliggørelse. Disse muligheder kan imidlertid blive væsentligt svækkede af kraftig stramning af den økonomiske politik på kort sigt, og det er især i dette perspektiv, at den italienske regerings åbenbare ulyst til at gennemføre en hurtig stabilisering af den økonomiske aktivitet må ses.

FORHANDLINGERNE PÅ ARBEJDSMARKEDET I NORGE OG SVERIGE

Såvel i Norge som i Sverige har der i årets første måneder været ført yderst vanskelige forhandlinger på arbejdsmarkedet. I begge lande foregik forhandlingerne på baggrund af høj og voksende aktivitet, i Norge endog i meget betydeligt tempo.

Det lykkedes ikke Norsk Arbeidsgiverforening og Landsorganisationen at nå til enighed om lønvilkårene for de ca. 140.000 arbejdere og funktionærer, der omfattes af de kollektive overenskomster. For at afværge en af LO varslet strejke vedtog Odelsting og Lagting i slutningen af april at iværksætte tvungen voldgift; kun Socialistisk Folkeparti stemte imod. Det nationale voldgiftsnævn har derefter den 28. april påbegyndt sit arbejde. Det ventes, at voldgiftskendelsen vil blive retningsgivende også for omfanget af de indkomststøttende foranstaltninger til de selvstændige landbrugere og fiskere, idet regeringen har forpligtet sig til at sikre disse grupper en indtægtsudvikling nogenlunde på linie med lønmodtagerne.

Den norske arbejdsmarkedspolitik har med sin fremsættelse af lovforslaget om tvungen voldgift bevæget sig i nogen grad bort fra den linie, som prægede det såkaldte »fellesopgjør« i 1963. Dengang lykkedes det gennem tilsagn om en prisstabiliserende politik og aktiv deltagelse fra statsmagten i overenskomstforhandlingerne at få bragt en aftale i stand, der ikke bragte den økonomiske stabilitet i fare. Regeringen forhøjede derefter støtten til landbrug og fiskeri nogenlunde i takt med de for lønmodtagerne aftalte indkomststigninger. Fellesopgjøret havde kun gyldighed for ét år, og i denne periode steg detailpriserne med op imod 4 %. Dette lader til at have været medvirkende til den mere stejle holdning, som den norske LO indtog i år; samtidig er dog også presset på arbejdsmarkedet taget mærkbart til. LO har krævet lønforhøjelser svarende til ca. 5 % med større stigninger for de lavest lønnede; arbejdsgiverne har – under henvisning til, at deres udgifter til den udvidede ferieordning og andre sociale ydelser er stærkt stigende – tilbudt omkring 2 %. I betragtning af den betydelige styrke, som det norske konjunkturopsving gennem 1963 viste, skal man nok regne med, at voldgiftskendelsen vil komme til at ligge nærmere ved LO's krav.

På det svenske arbejdsmarked nåede hovedorganisationerne den 7. april til enighed om en ny to-årig overenskomst. Direkte berører denne godt tre-

kvart million ansatte, men reelt er den normgivende for alle lønmodtageres forhold.

De lønforhøjelser, som blev resultatet, forekommer ret beskedne: i gennemsnit 1,3 % i 1964 og 3,4 % i 1965. Det må imidlertid her tages i betragtning, dels at overenskomsten medfører forskellige sociale forbedringer, dels at de aftalemæssige lønstigninger traditionelt kun udgør en mindre del af fremgangen i de gennemsnitlige timefortjenester; også i 1964 må lønglidningen ventes at blive betydelig, således at lønniveauet næppe vil stige med mindre end 5 %. Selv dette er imidlertid i interntional målestok en beskeden stigning. Virksomhedernes omkostninger vil øge noget mere, idet de ud over den direkte lønforhøjelse skal betale større bidrag til arbejdsmarkedets tillægspension (ATP) samt et såkaldt afgangsbidrag; disse sidste skal tjene til opbygning af en fond, hvorfra arbejdere, der afskediges p. g. a. nedlæggelse eller sammenlægning af virksomheder, skal modtage støtte i særlige tilfælde. Herudover vil arbejdsgiverne stå over for en omkostningsforøgelse som følge af indførelsen af tre dages længere ferie for de ansatte. Alt i alt andrager disse indirekte omkostninger skønsmæssigt et par procent af lønnen, således at de samlede omkostninger pr. beskæftiget formentlig vil vokse med omkring 7 % i indeværende år og lidt mere i 1965.

Få dage efter at arbejdsmarkedets parter ved forligsmandens hjælp var kommet til enighed om den nye overenskomst, afsluttede staten lønforhandlingerne med tjenestemændene. Den gennemsnitlige lønstigning for de ca. 300.000 statstjenestemænd skulle herefter blive 3,5 % i 1964 og 4,8 % i 1965. Det forekommer i denne forbindelse interessant, at staten – trods den nære sammenknytning i tid med forhandlingerne på arbejdsmarkedet – ikke følte sig bundet til at give tjenestemændene samme procentvise forhøjelser som lønmodtagerne omfattet af de kollektive overenskomster. Man tog således hensyn til, at i alt fald den væsentlige del af disse lønmodtagere ud over de aftalemæssige stigninger er i stand til at ophå højere indkomster gennem lønglidning. Argumenterne for at give tjenestemændene de største procentvise forhøjelser synes ikke at have mødt manglende forståelse hos den svenske LO.

3–5–1964

N. Th.

DEN ØKONOMISKE SITUATION I DANMARK

I. DEN DANSKE ØKONOMI I 1. KVARTAL 1964

Den samlede ledighed har i årets 1. kvartal været betydeligt lavere end i samme periode sidste år, hvor arbejdsløsheden som følge af den langvarige frostperiode lå på et højt niveau. Også i forhold til 1962 er der imidlertid tale om en vis – men dog langt mere beskeden – bedring i beskæftigelsesforholdene. Det gennemsnitlige antal arbejdsløse har i 1. kvartal 1964 været knap 44.000, eller godt 2000 mindre end i 1962, svarende til et fald i arbejdsløshedsprocenten fra 6,1 til 5,6. Den reducerede ledighed skyldes overvejende en forbedring i beskæftigelsesforholdene for arbejdsmænd, idet arbejdsløsheden for de øvrige grupper har ligget lidt højere i 1964 end i 1962.

Dette gælder også for byggefagene, hvor aktiviteten i årets 2 første måneder har været lidt mindre end i 1962. I marts er der dog sket en forøgelse af byggeriet ledsaget af en forbedring i beskæftigelsesforholdene.

Indtrykket af et lidt lavere beskæftigelsesniveau i industrien i forhold til 1962 svarer til de oplysninger, der er fremkommet om antallet af præsterede arbejdstimer i første kvartal. Totalt ligger beskæftigelsen efter

TABEL 1

Det gennemsnitlige antal ledige i 1. kvartal efter de ugentlige opgørelser.

	Arbejdsmænd		Byggefag		Andre mænd		Kvinder		I alt	
	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.
1962	35,0	13,8	1,9	4,7	5,6	1,9	3,5	2,0	46,0	6,1
1963	52,6	20,8	4,8	12,4	8,3	2,8	4,1	2,2	69,8	9,1
1964	31,0	12,4	2,0	5,2	6,9	2,3	3,7	1,9	43,6	5,6

TABEL 2

Boligbyggeriet i »Byer m. v.«[1]) antal lejligheder.

	Påbegyndelser			Fuldførelser			Under opførelse ult. md.		
	1962	1963	1964	1962	1963	1964	1962	1963	1964
Januar ...	675	170	1120	1169	764	1137	21732	21951	22424
Februar ..	1561	642	714	1197	1126	1156	22089	21463	21980
Marts	1709	577	2158	1310	2311	1627	22468	19720	22491

[1]) Opgørelsen omfatter hovedstadsområdet samt 18 større provinsbyer med forstæder.

denne opgørelse ca. 4 % lavere end i 1962, og nedgangen er navnlig udpræget inden for tekstilindustrien, fodtøjs- og beklædningsindustrien, jern- og metalindustrien og transportindustrien, medens beskæftigelsen i de øvrige industrier er nogenlunde uændret i forhold til 1962.

Dette resultat kan måske forekomme lidt overraskende, al den stund en række andre indikatorer tyder på en mærkbar aktivitetsstigning. Detailomsætningen lå således i årets 2 første måneder ca. 12 % over sidste års niveau og godt 20 % højere end i 1962.

TABEL 3

Detailomsætningsindeks, januar-februar.

1961 gns. = 100

	1962	1963	1964
Nærings- og nydelsesmidler ...	94	105	117
Beklædning m. v.	89	96	107
Andre forbrugsvarer	92	92	107
I alt detailhandel	93	101	113

I samme retning peger udviklingen i vareimporten. Denne lå i årets første måneder ca. 23 % over 1962-niveauet, og har siden slutningen af 1963 været i kraftig vækst.

TABEL 4

Vareimporten i 1. kvartal.

(mill. kr.)

	1962	1963	1964
Råstoffer til landbrug	347	278	385
Råstoffer til industri	793	662	861
Brændsel	417	490	587
Forarbejdede varer	1765	1728	2054
Nærings- og nydelsesmidler	191	215	269
I alt vareimport	3513	3373	4156

En del af denne kan ganske vist forklares ved andre forhold end øget indenlandsk aktivitet. Målt i forhold til samme periode året før viser Statistisk Departements råvareprisindeks for første kvartal en stigning på i alt ca. 3 %, men for en række varer, fast brændsel, spindestoffer, uld og kaffe, er stigningen langt kraftigere, og for visse metaller (bly, zink og tin) ligger priserne op til 50 % over sidste års niveau. Typisk har prisstigningerne gjort sig gældende fra omkring midten af 1963. Det er derfor sandsynligt, at importen – bortset fra selve prisstigningen – tillige er præget af fremskyndede indkøb til lager. Selv med disse modifikationer synes importudviklingen dog at tyde på en voksende aktivitet her i landet.

TABEL 5

Procentvis ændring i vareimporten.

	1. halvår 1962–63	3. kvt. 1962–63	4. kvt. 1962–63	1. kvt. 1963–64
Råstoffer til landbrug	÷ 16	÷ 36	26	38
Råstoffer til industri	÷ 4	2	–	30
Brændsel	11	÷ 4	8	20
Forarbejdede varer	3	÷ 4	÷ 1	19
Nærings- og nydelsesmidler	18	÷ 6	23	25
I alt vareimport	1	÷ 6	3	23

Heller ikke på eksportsiden er der tegn på svækkelse af den kraftige vækst, der karakteriserede 1963. For første kvartal under ét lå den samlede eksport ca. 12 % højere end sidste år. Af stigningen vedrørte godt 130 mill. kr. landbrugsvarer, svarende til en forøgelse på ca. 8.5 %, medens stigningen i industrieksporten androg knap 230 mill. kr. eller godt 15 %.

TABEL 6

Vareexport i 1. kvartal.

(mill. kr.)

	1963	1964
Landbrugsvarer	1533	1664
Fiskeprodukter	128	144
Nærings- og nydelsesmidler	43	72
Olie, oliekager m. v.	72	89
Medicinalvarer	41	53
Andre kemiske produkter	95	113
Maskiner, instrumenter	513	522
Møbler	41	57
Andre trævarer	33	45
Tekstil og beklædning	108	140
Transportmidler	133	95
Metalvarer	85	106
Andre varer	161	245
I alt vareexport	2968	3345

Imidlertid er der sket en ændring i industrieksportens sammensætning. Maskineksporten, der steg betydeligt igennem 1. halvår 1963, stagnerede fra omkring midten af året, og i efterårets sidste måneder ophørte stigningen helt. For de to første måneder af 1964 har maskineksporten været lidt mindre end året forud, men i marts har den på ny været en vis – om end »beskeden – stigning. En lignende udvikling – men langt mere drastisk – har karakteriseret eksporten af transportmidler. Det må dog her tages i betragtning, at denne branche domineres af værftsindustrien, hvis leverancer sædvanligvis er stærkt svingende, og for 1964 som helhed for-

ventes skibsleverancerne at blive af omtrent samme omfang som i 1963. Derimod viser eksporten af de øvrige industrivarer en fortsat – vel snarest forstærket – vækst. For første kvartal under ét steg den samlede industrieksport som nævnt med 15 %, medens stigningen – bortset fra eksport af transportmidler og maskiner – androg godt 255 mill. kr., svarende til en forøgelse på ca. 32 %.

TABEL 7

Procentvis ændring i industriexporten for visse hovedvaregrupper.

	1. halvår 1962–63	3. kvt. 1962–63	4. kvt. 1962–63	1. kvt. 1963–64
Olie, oliekager m. v.	4	14	15	24
Medicinalvarer	÷ 1	5	18	29
Andre kemiske prod.	24	32	13	19
Maskiner, instrumenter ..	22	7	–	2
Møbler	15	28	5	39
Andre trævarer	15	24	9	36
Tekstil og beklædning ...	21	24	12	30
Metalvarer	22	19	19	25
Transportmidler	110	229	÷ 40	÷ 29

Denne ændring i industrieksportens sammensætning vil naturligvis påvirke industriens beskæftigelse, men selv med dette forbehold forekommer beskæftigelsesindekset lidt lavt i forhold til den produktion, man ud fra andre indikatorer ledes til at antage. Det er muligt, at dette forhold må tages som et udtryk for den kraftige kapacitetsudvidelse, som de senere års investeringsaktivitet må have medført. Det af Statistisk Departement offentliggjorte »konjunkturbarometer«[1]) viser således, at de fleste industribrancher regner med øget aktivitet fremover, men at den forventede produktionsudvidelse typisk er lidt kraftigere end den forventede beskæftigelsesforøgelse. En beskæftigelsesnedgang i april kvartal i forhold til januar kvartal forventes i tobaksindustrien, papirindustrien, gummiindustrien samt i gruppen »forskellige industrier«. Derimod forventes produktionen i næsten alle brancher at stige i april kvartal. Undtagelsen er jern, stål- og metalværker, der forventer en lidt lavere produktion og en uændret beskæftigelse. Såvel for denne branche som for transportmiddelindustrien forventes fald i ordretilgangen. Der er ved opgørelsen set bort fra sædvanlige sæsonmæssige udsving.

Totalt har landbrugseksporten i årets første måneder ligget på et højt niveau. Trods stagnation eller fald i de producerede mængder, især for okse- og kalvekød, har eksportværdien som følge af det høje eksportprisniveau kunnet øges med ca. 12 % i forhold til 1963. Det må dog herved tages i betragtning, at den stigning i eksportpriserne, der gjorde sig gæl-

[1]) Statistiske Efterretninger, nr. 17, 1964, pg. 279.

dende i 1963, først satte ind lidt hen på året. En undtagelse er ægeksporten, hvor den nedgang, der gjorde sig gældende i den sidste del af 1963, er fortsat i det nye år, og for første kvartal under ét var eksporten kun knap halvt så stor som i 1963.

TABEL 8

Exporten af landbrugsvarer i 1. kvartal.

(mill. kr.)

	1963	1964
Svin, bacon, flæsk	409	503
Hornkvæg, okse- og kalvekød	236	241
Smør	164	161
Ost	83	91
Æg	65	29
Slagtet fjerkræ	61	60
Andre varer, incl. konserves	515	569
I alt	1533	1664

TABEL 9

Procentvis ændring i landbrugsexporten for visse hovedvaregrupper.

	1. halvår 1962–63	3. kvt. 1962–63	4. kvt. 1962–63	1. kvt. 1963–64
Svin, bacon og flæsk	÷ 1	23	30	26
Hornkvæg, okse- og kalvekød	22	19	51	2
Smør	10	4	÷ 1	−2
Ost	11	4	÷ 3	9
Æg	5	÷19	÷30	−55
Slagtet fjerkræ	÷ 3	÷ 5	÷ 9	−2

Den fortsat gode eksportkonjunktur og forbedrede pris-omkostningsrelationer inden for den animalske produktion har i forbindelse med den lidt mindre høst i 1963 betydet en kraftig stigning i landbrugets import af især korn og foderstoffer (cf. tabel 5).

Priserne, der igennem 1963 var præget af stabilitet, har i de seneste måneder på ny været stigende. For en del skyldes dette som nævnt en stig-

TABEL 10

Høstudbytte.

(mill. foderenheder)

	1961	1962	1963
Korn og bælgsæd	6.213	6.854	6.483
Rodfrugter	3.861	3.481	3.744
Grønfoder og græsmarksafgr.	4.225	4.173	3.938
Samlet høstudbytte	14.299	14.508	14.165

ning i råvarepriserne og den fortsatte prisstigning på en række animalske landbrugsvarer. Hertil kommer prisstigninger på en række tjenesteydelser. En yderligere prisstigning må forventes som følge af generelle lønforhøjelser pr. 1. marts, der blev aftalt ved »helhedsløsningen« sidste år, samt indbetalingerne til arbejdsmarkedets tillægspension, der træder i kraft pr. 1. april. Hertil kommer dyrtidsreguleringen pr. 1. marts med 1 portion. I alt skønnes lønniveauet som følge af disse forhold at ville stige med 5–6 %.

TABEL 11[1])

Reguleringspristallet.

(januar 1963 = 100)

	April 1963	Juli 1963	Oktober 1963	Januar 1964	April 1964
Fødevarer	103,2	100,7	101,7	102,5	104,3
Klæder, fodtøj, vask	100,7	100,4	100,5	100,9	101,8
Brændsel, belysning	101,8	102,0	103,1	104,7	107,6
Anskaffelse og vedligeholdelse af varige forbrugsv.	101,7	101,3	101,3	101,2	101,9
Spiritus, tobak, fortæring ude	100,2	100,4	100,8	101,1	102,3
Transport	100,4	101,8	101,6	102,8	103,8
Forskellige varer og tjenester	101,2	102,2	102,6	104,3	106,9
Varer og tjenester i alt	101,9	101,0	101,6	102,5	104,1
Bolig	100,0	100,0	700,0	104,4	104,4
I alt	101,6	100,9	101,4	102,8	104,2

[1]) Budgetposten »Bolig« reguleres kun i januarpristallet.

Valutastillingen for Nationalbanken og de private banker under ét er i løbet af januar kvartal blevet forbedret med ca. 170 mill. kr. mod en stigning i samme periode året før på knap 315 mill. kr. Reelt har udviklingen i de to perioder dog ikke været meget forskellig. Ser man bort fra det indgåede provenu af offentlige lån i udlandet, forringedes valutastillingen i 1. kvartal 1963 med ca. 30 mill. kr. og i 1964 med godt 10 mill. kr.

Sammenlignet med 1. kvartal sidste år er der sket en meget betydelig forbedring af bankernes likviditet, men en stramning synes at være på vej. Den effektive obligationsrente ligger ca. 1/2 point under sidste års niveau, men siden midten af efteråret med stigende tendens. Derimod viser indekset for aktiekurserne en fortsat stigning, og for alle selskaber under ét ligger kursindekset ca. 15 % over sidste års niveau.

Den aktivitetsstigning, der har karakteriseret årets første kvartal, synes at skulle fortsætte i de kommende måneder. Ledigheden, der medio april omfattede ca. 16.500 personer var ved midten af maj faldet til 7.500 personer – svarende til en samlet ledighed på 1 % – mod 22.700 resp.

TABEL 12

Valutastillingen i 1. kvartal (månedstal).

(mill. kr.)

	Ændring i løbet af kvartalet			Beholdning ult. kvartalet		
	1962	1963	1964	1962	1963	1964
Nationalbanken	−78	+ 64	− 13	1340	1304	2730
Private banker	+50	+249	+183	−151	−337	−197
I alt	−18	+313	+170	1189	967	2533
Provenu of offent låntagn. i udlandet	107	345	182			
Nettoændring, excl. låneprovenu	−125	− 32	− 12			

9.800 ledige i 1962. Især for arbejdsmændenes vedkommende har faldet i arbejdsløsheden været meget kraftigt. Ved midten af maj var antallet af arbejdsløse her kun ca. 3.200 mod 6.300 i 1962. Derimod har ledigheden inden for byggefagene i 1964 været lidt større end i 1962.

Valutastillingen blev for Nationalbanken og de private banker i april forringet med knapt 200 mill. kr., idet der registreredes en forøgelse af nettotilgodehavenderne på godt 30 mill. kr., samtidig med at der som provenu af offentlige lån i udlandet indgik ca. 230 mill. kr. Denne forringelse må i væsentligt omfang antages at hidrøre fra den kraftige stigning i vareimporten gennem de seneste månedre. Som følge af svingende kredittider i udenrigshandelen er det dog vanskeligt at give noget præcist udtryk herfor. Ved en vurdering af udviklingen fremover må den manglende balance i udenrigshandelen, som den kraftige valutanedgang er udtryk for, dog modificeres i det omfang valutaforbruget af en stigning i de indenlandske lagerbeholdninger.

Det offentlige bygge- og anlægsprogram.

Efter at regeringen i marts godkendte bygge- og anlægsbudget for finansårene 1964/65–1966/67 forudses der i indeværende finansår igangsat nye byggearbejder til et samlet beløb af 900 mill. kr., hvoraf 250 mill. kr. ventes forbrugt i 1964/65. Hertil kommer udgifterne ved fortsættelsesarbejder, for hvilke udgifter i år anslås til 550 mill. kr. I alt forventes således afviklet byggearbejder til et beløb af 800 mill. kr. – en stigning på ca. 25 % eller 150 mill. kr. i forhold til foregående finansår. Det besluttedes samtidigt at udskyde igangsættelsen af nye offentlige byggearbejder til efter 1. september. Af de 800 mill. kr. vedrører godt 300 mill. kr. undervisningsvæsen, knap 150 mill. kr. hospitaler og godt 90 mill. kr. forskellige statsvirksomheder.

For så vidt angår offentlige anlægsarbejder – baner, veje, havne og lufthavne – anslås udgifterne i 1964/65 til 1620 mill. kr., en stigning i forhold til sidste år på 235 mill. kr. eller ca. 17 %. Af det samlede beløb vedrører 325 mill. kr. vejanlæg, 500 mill. kr. elværkernes og 310 mill. kr. elektricitetsselskabernes anlæg.

I lighed med tidligere år er der iværksat »sommerstop« (maj–september) for en række offentlige anlægsarbejder.

II. ARBEJDSMARKEDETS TILLÆGSPENSION

a. *Baggrund.*

Spørgsmålet om en generel, forsikringsmæssigt opbygget tillægspension blev første gang behandlet i folkeforsikringskommissionen af 1948, hvis flertal imidlertid ikke mente at kunne anbefale en sådan ordning, det være sig på obligatorisk eller frivilligt grundlag. Begrundelsen herfor var at ønsket om at sikre pensionernes værdifasthed næppe kunne tilgodeses under forsikringsformen, at pensionsudbetalingerne i en overgangsperiode – indtil der var opsamlet tilstrækkelige fondsmidler – måtte blive små, samt selve fondsdannelsen – den gang ca. 5,5 mldr. kr. – måtte give anledning til problemer i forhold til det relativt beskedne danske kapitalmarked.

Under overenskomstforhandlingerne i 1960–61 blev spørgsmålet atter taget op til drøftelse. Forhandlingerne endte uden resultat, men ved mæglingsforslagene blev der nedsat et udvalg – efterlønsudvalget – der fik til opgave at redegøre for de tekniske problemer i forbindelse med en tillægspensionsordning, der alene skulle omfatte de organiserede lønmodtagere. Spørgsmålet indgik på ny i overenskomstforhandlingerne i 1962/63, og blev efter forhandlingernes sammenbrud inddraget i »helhedsløsningen«. Samtidigt ændredes målsætningen derhen, at tillægspensionsordningen nu skulle omfatte i princippet hele arbejdsmarkedet, altså evt. udover de privat ansatte lønmodtagere tillige tjenestemænd og selvstændige næringsdrivende. I slutningen af november 1963 forelå udvalgets redegørelse[1]), og et lovforslag i overensstemmelse hermed blev fremsat i begyndelsen af december. Med en betydningsfuld ændring – vedrørende enkepensionen – blev forslaget vedtaget i begyndelsen af marts i år til ikrafttræden den 1. april.

b. *Den forsikringsmæssige opbygning.*

Under overvejelserne over tillægspensionsordningens forsikringsmæssige opbygning har man navnlig diskuteret mulighederne for et præmiereservesystem, et fordelingssystem eller en kombination heraf. Under et rent præmiereservesystem fastsættes bidragenes størrelse således, at de indbetalte beløb samt renterne heraf kan dække de pensioner, der til sin tid kommer til

[1]) Betænkning nr. 341, 1963.

udbetaling. Dette indebærer for det første, at pensionernes størrelse vil afhænge af bidragsperiodens længde, hvilket rejser en række problemer for de personer, som ved en pensionsordnings ikrafttræden på grund af deres alder er afskåret fra at opnå fuld forsikringsanciennitet. For det andet vil pensionens størrelse afhænge af bidragenes størrelse, hvilket medfører, at en eventuel forhøjelse af pensionerne under hensyntagen til den almindelige velstandsstigning vil kræve meget betydelige forhøjelser af bidragene for de lidt ældre medlemmer af forsikringen, hvis restbetalingsperiode er kort.

Under et rent fordelingssystem er der for det enkelte medlem af forsikringsordningen ingen beregningsmæssig sammenhæng mellem bidragenes størrelse og bidragsperiodens længde på den ene side og pensionens størrelse på den anden, idet de samlede årlige indbetalinger efter systemet fastlægges således, at de dækker de samlede årlige udbetalinger. Dette muliggør en tilpasning af pensionerne til udviklingen i lønninger og priser, men betyder samtidigt, at pensionsordningen bliver meget følsom over for ændringer i antallet af bidragsydere i forhold til antallet af pensionister.

På grundlag af disse overvejelser valgte man at kombinere de to systemer.

c. *Personkredsen.*

Tillægspensionsordningen er obligatorisk og omfatter principielt alle privat ansatte arbejdere og funktionærer i alderen 18–66 år, i alt ca. 1120.000 personer, hvoraf godt 360.000 er funktionærer. Undtaget fra ordningen, men med tilknytning til arbejdsmarkedet, er herefter 65.000 lønmodtagere over 67 år, omkring 190.000 unge under uddannelse, ca. 45.000 medhjælpende hustruer, ca. 380.000 selvstændige samt ca. 160.000 tjenestemænd.

I forbindelse med personkredsens afgrænsning har navnlig de selvstændiges, funktionærernes og tjenestemændenes status været drøftet.

For så vidt angår sidstnævnte gruppe, har udvalget fundet det rigtigst at udskyde afgørelsen herom indtil forhandlingerne om de pågældendes stilling til den almindelige folkepension var afsluttede. For funktionærernes vedkommende gælder det, at de i et vist omfang er dækket af private pensionsordninger. Disse udviser imidlertid meget betydelige forskelle såvel m. h. t. finansieringen, som med hensyn til pensionernes størrelse og værdifasthed. Endelig dækker ordningerne kun en beskeden del af arbejdsmarkedet. Efter udvalgets beregning eksisterer der godt 90.000 private pensionsordninger, hvoraf størsteparten omfatter de højere funktionærer. Af disse grunde såvel som ud fra mere administrative hensyn har man derfor valgt at lade alle funktionærer være omfattet af tillægspensionsordningen, dog med en vis dispensationsadgang for personer, der i pensionsmæssig henseende kan ligestilles med tjenestemænd.

Selv om udvalget erkender, at der blandt de selvstændige findes et antal personer, som hverken i indkomst- eller pensionsmæssig henseende er bedre stillet end flertallet af lønmodtagere, har man ikke fundet det hensigtsmæssigt at medtage denne gruppe under tillægspensionsordningen. Afgørende for udvalgets stilling synes her at have været rent forsikringsmæssige hensyn. Lige som for lønmodtagerne måtte tillægspensionsordningen for de selvstændige gøres obligatorisk, uanset at de ikke ville opnå fordelen ved arbejdsgiverbidragene. Da de selvstændiges gennemsnitsalder typisk er højere end lønmodtagernes, måtte man nemlig ved en frivillig ordning – og bibeholdelse af de lempeligere overgangsregler for personer, der ved pensionens ikrafttræden p. g. a. deres alder er afskåret fra at opnå fuld anciennitet (cf. nedenfor) – vente en så stærk tilgang af ældre personer, at ordningen økonomisk ville komme ud af balance. Selv med obligatorisk medlemsskab for de selvstændige ville deres tilslutning til ordningen betyde en reduktion af pensionsudbetalingerne for samtlige forsikringsdeltagere med ca. 10 % som følge af de to gruppers forskellige aldersfordeling.

d. *Finansiering.*

Ordningen er baseret på indbetalinger fra arbejdere og arbejdsgivere. Pr. 1. april udgør pensionspræmierne 12 øre pr. time for løsarbejdere og 5,40 kr. pr. uge resp. 21.60 kr. pr. måned for andre ansatte, hvoraf arbejdsgiveren betaler 2/3. Ved præmiefastsættelsen er der endnu ikke taget hensyn til omkostningerne ved den under folketingsbehandlingen indførte enkepension (cf. nedenfor). Udbetalingerne fra pensionsordningen finder første gang sted den 1. april 1965.

e. *Fondsdannelsen.*

De under tillægspensionsordningen opsamlede reserver vil ved udgangen af 1964 udgøre knap 230 mill. kr. og forventes med uændrede præmier at vokse til godt 7,2 mldr. kr. ved udgangen af 1983. De årlige indbetalinger forventes i samme tidsrum at stige fra ca. 225 mill. kr. til ca. 300 mill. kr. (cf. tabel 1).

I overensstemmelse med udvalgets forslag bestemmes det, at fondsmidlerne kan anbringes i børsnoterede obligationer eller lignende værdipapirer, til indskud i banker og sparekasser samt til køb af fast ejendom. Endelig kan midlerne genudlånes til arbejdsgiverne. Disse lån, der formidles gennem banker og sparekasser på sædvanlige vilkår, kan dog for hver enkelt arbejdsgiver ikke overstige 50 % af de indbetalte præmier. I de første år vil fondsdannelsen repræsentere et beløb svarende til ca. 10 % af den årlige stigning i den samlede obligationsmasse.

TABEL 1

Fondsdannelse, indbetalinger og udbetalinger under tillægspensionsordningen.

	Nettobidrag i kalenderåret (mill. kr.)	Pensionsudbetaling i kalenderåret (mill. kr.)	Opsamlede fonds ult. kalenderåret (mill. kr.)
1964.....	224	0	228
1965.....	272	1	515
1966.....	275	4	816
1967.....	278	8	1129
1968.....	280	13	1453
1973.....	286	49	3218
1983.....	297	186	7212

f. *Pensionens størrelse og art.*

Tillægspensionen udgør 2400 kr. årligt og udbetales til personer, som ved det fyldte 67. år har opnået mindst 40 års anciennitet, uanset om den pågældende har bevaret sin beskæftigelse. Under hensyntagen til arbejdsløshed, sygdom, m. v. fastsættes 1 år ved denne beregning til 11 måneder eller 44 uger, ligesom det bestemmes, at bidragsindbetalinger ud over hvad der kræves for at opnå et fuldt års anciennitet kan overføres til andre år. For personer, der ved pensionsalderen har en mindre anciennitet end 40 år, men dog større end 5 år, reduceres pensionen forholdsmæssigt. Da der er tale om en obligatorisk ordning, vil dette kun forekomme undtagelsesvist – f. eks. hvor en selvstændig bliver lønmodtager. En lempeligere regel gælder for personer, der ved deres indtræden i pensionsordningen er fyldt 60 år, idet her til opnåelse af et fuldt års anciennitet kun kræves bidragsbetalinger for 9 måneder eller 36 uger. Ved opsættelse af pensionsbegæringen forhøjes pensionsbeløbet med 5 % pr. halvår, dog ikke ud over det 70. år.

De nævnte bestemmelser gælder for personer, der bliver medlemmer af pensionsordningen et år efter dens ikrafttræden eller senere. Af hensyn til den betydelige gruppe af lønmodtagere, der ved pensionens indførelse på grund af deres alder er afskåret fra at opnå fuld anciennitet fastsættes særlige overgangsregler, hvorefter fuld pension udbetales til personer med mindst 27 års anciennitet, såfremt de indtræder i ordningen senest 1 år efter dens ikrafttræden. For personer med mindre anciennitet nedsættes pensionen forholdsmæssigt indtil 600 kr. årligt for personer med 1 års anciennitet. Pensionerne er ikke pristalsregulerede, men justeres periodisk under hensyntagen til udviklingen i lønninger og priser. De medtages ikke i den indtægt, der lægges til grund for beregningen af indtægtsbestemt folkepension.

Der har i udvalget været enighed om, at man inden for de økonomiske rammer, om hvilke der er opnået enighed, alene burde foreslå en alderspensionsordning for de bidragsbetalende. Under forslagets behandling i folke-

tinget blev ordningen udvidet til også at omfatte en enkepension på 50 % af den manden tilkommende pension. Ved fastsættelsen af bidragene er der som nævnt endnu ikke korrigeret herfor, men i betænkningen til lovforslaget oplyses det, at indførelsen af en enkepension af den nævnte størrelse vil medføre en forhøjelse af bidragene med ca. 31 %.

g. *Tillægspension og folkepension.*

Pensionsspørgsmålet har næppe med vedtagelsen af arbejdsmarkedets tillægspension fundet sin endelige udformning. Efter et i januar fremlagt lovforslag vil indtægtsreguleringen af den nuværende folkepension fra 1. april 1965 gradvist blive lempet med henblik på fuldstændig afskaffelse pr. 1. april 1970. Samtidig gennemføres – i en 3-årig overgangsperiode – en forhøjelse af det nuværende grundbeløb med i alt knap en halv snes procent. Forslaget er ikke vedtaget, og der er ikke taget stilling til finansieringsspørgsmålet. På længere sigt er det regeringens mål at koordinere de to pensionssystemer til en egentlig generel folkepension efter svensk mønster, dvs. hvor pensionernes størrelse afhænger af den hidtidige indkomsts højde. Med henblik herpå, er der nedsat et udvalg, der dels skal redegøre for de tekniske problemer i forbindelse med en samordning af folkepension og tillægspension dels fremkomme med konkret udformet forslag herom.

POLITISK KRONIK

UDLANDET

Januar 1964

1. – Præsident Makarios meddeler, at Cypern har til hensigt at opsige garantitraktaten af 1960 med Storbritannien, Grækenland og Tyrkiet og alliancetraktaten med Grækenland og Tyrkiet. Den tyrkiske regering protesterer og erklærer opsigelsen for ulovlig. – 3. Vicepræsident Fazil Kütchück, der tilhører den tyrkiske befolkningsgruppe, går ind for en deling af Cypern som den eneste løsning. – 15. Den britiske Commonwealth- og koloniminister Duncan Sandys åbner i London en konference om Cypern med deltagelse af den græske udenrigsminister Palamas, den tyrkiske udenrigsminister Erkin og repræsentanter for de græske og tyrkiske cyprioter. Sandys udtaler, at Storbritannien ikke i længden kan påtage sig at være politi i Cypern. – 16. Cypern indvilger i, at den indiske generalløjtnant P. S. Gyani sendes til Cypern som FN-observatør. –21. Præsident Makarios angriber den tidligere EOKA-leder, general Grivas, hvem han beskylder for national skadelig virksomhed. Grivas har indbudt et antal græske cyprioter til drøftelse i Athen. – 30. Makarios udtaler, at stationering af NATO-styrker i Cypern ikke er nødvendig; i påkommende tilfælde vil han foretrække FN-styrker.

Den centralafrikanske føderation (Rhodesia og Nyasaland) ophører.

Rio Muni og Fernando Po får selvstyre efter folkeafstemning (se 29/11 1963).

I Ceylon afløses engelsk som officielt sprog af singhalesisk.

Perus hidtidige udenrigsminister Fernando Schwalb Lopez afløser Oscar Trelles Montes som regeringschef efter et mistillidsvotum i deputeretkammeret for forsømmelighed ved bekæmpelse af kommunismen.

3. – Den østtyske statschef Walter Ulbricht udtaler, at der med pasordningen i Berlin (se 17/12 1963) er skabt grundlag for yderligere forhandlinger og opstiller en række betingelser for en varig ordning. – Pasordningen udløber 5/1. I gyldighedsperioden (fra 17/12 1963) har over 1,2 mill. vestberlinere aflagt besøg i Østberlin. – 7. Vestberlins regerende borgmester Willy Brandt meddeler, at han fra den østtyske førsteviceministerpræsident Willi Stoph har modtaget et forslag om nye forhandlinger om en pasordning. Forbundskansler Ludwig Erhard går imod yderligere indrømmelser i passpørgsmålet. Efter en forhandling 8/1 mellem repræsentanter for Berlins senat og forbundsregeringen meddeles, at der er enighed om den videre behandling af passpørgsmålet.

Nord Rhodesia opnår indre selvstyre. – 21. Ved valget til lovgivende forsamling besætter Kenneth Kaundas forenede nationale uafhængighedsparti (UNIP) 55 pladser, den afrikanske nationalkongres (ANC) under Harry Nkumbula 10 og det nationale fremskridtsparti (NPP) under H. J. Roberts 10 (alle de »reserverede« europæiske mandater). – 23. UNIP danner regering med Kenneth Kaunda som premierminister.

4. – Zanzibar afbryder de diplomatiske forbindelser med Portugal.

4. – 6. – Pave Paul VI foretager en pilgrimsrejse til Israel og Jordan med besøg i Jerusalem, Galilæa og Nazareth.

5. – Den franske forsvarminister Pierre Messmer erklærer under et besøg i Cambodia, at Frankrig vil yde Cambodia militær og økonomisk hjælp uden betingelser af nogen art. – 7. En talsmand for det amerikanske udenrigsministerium udtaler tilfredshed hermed, fordi det vil medvirke til at opretholde Cambodias uafhængighed og neutralitet. – 14. Fyrst Norodom Sihanouk udtaler, at han er interesseret i en forbedring af forholdet til USA og håber, at normal diplomatisk forbindelse snart kan genoprettes.

6. – Det svenske kommunistparti har valgt rigsdagsmand, pol. mag. Carl-Henrik Hermansson, siden 1960 chefredaktør af Ny Dag, til formand i stedet for Hilding Hagberg.

7. – Cuba har sluttet kontrakt med et britisk firma om køb af 400 busser. USA har beklaget handelen.

Bahamaøerne får indre selvstyre med Sir Roland Symonette, leder af United Bahama Party, som premierminister.

8. – Kong Paul opløser det græske parlament, og der udskrives nye valg 16/2.

Den tidligere østrigske forbundskansler Julius Raab afgår ved døden.

9. – En talsmand for det amerikanske udenrigsministerium advarer mod diplomatisk anerkendelse af den kinesiske folkerepublik. Baggrunden er rygter om, at Frankrig påtænker at oprette diplomatiske forbindelser med Pekingregeringen. – 20. Det hvide Hus meddeler, at Frankrig har underrettet USA om, at det vil optage diplomatiske forbindelser med Pekingregeringen. – 21. Formosaregeringen truer med i givet fald at afbryde de diplomatiske forbindelser med Frankrig. – 23. Udenrigsminister Couve de Murville erklærer, at formålet med den forestående anerkendelse er at sprænge de politiske blokdannelser i deres øjeblikkelige form. Ved det ideologiske brud med Sovjetunionen har Kommunistkina fået en selvstændig plads i verdenspolitikken. Anerkendelsen af Pekingregeringen betyder ikke, at Frankrig vil anerkende Nord Vietnam og Nord Korea. – 27. foreligger den officielle meddelelse om oprettelsen af diplomatiske forbindelser mellem Frankrig og Kommunistkina. Formosaregeringen betegner anerkendelsen som en overordentlig uvenlig handling. Det amerikanske udenrigsministerium erklærer, at anerkendelsen er et ulykkeligt skridt, især i en tid, da Kinas kommunister aktivt fremmer aggression og omvæltning i Sydøstasien. – 28. Pekingregeringen erklærer, at anerkendelsen af den kinesiske folkerepublik er uforenelig med fortsat anerkendelse af Formosaregeringen. Formosas parlament godkender regeringens beslutning om foreløbig ikke at afbryde de diplomatiske forbindelser med Frankrig. Syd Vietnam protesterer mod anerkendelsen og spærrer 29/1 for import af franske varer.

I kanalzonen i Panama, der kontrolleres af USA, kommer det til blodige sammenstød mellem demonstrerende studenter og amerikanske soldater. – 10. Panama afbryder de diplomatiske forbindelser med USA og erklærer alle traktater med USA for ugyldige. FNs sikkerhedsråd træder sammen for at behandle en klage fra Panama over USA. Rådet opfordrer de to stater til at indstille kamphandlingerne og bestræbe sig for fredelig løsning af konflikten. – 12. Udenrigsminister Dean Rusk udtaler, at cubanske agitatorer står bag ved urolighederne, og at der ikke er tale om, at USA vil trække sig ud af kanalzonen. – 15. USA og Panama slutter aftale om genoptagelse af de diplomatiske forbindelser og om at begynde forhandlinger om alle stridsspørgsmål inden 30 dage.

10. – Efter et besøg af ministerpræsident Chou En-lai i Tunesien meddeles, at der er truffet aftale om diplomatiske forbindelser mellem Pekingregeringen og Tunesien.

11. – Mario Tanassi afløser udenrigsminister Sarragat som det italienske socialdemokratiske partis generalsekretær. – 12. Oppositionen inden for det socialistiske parti mod deltagelsen i koalitionsregeringen Moro (se 4/12 1963) beslutter at danne et nyt parti, Partito Socialista Italiana di Unitá Proletaria under ledelse af Tullio Vecchietti. – 27. Mariano Rumor bliver det kristeligt-demokratiske partis generalsekretær efter ministerpræsident Moro.

12. – Regeringen i Zanzibar styrtes af 600 væbnede oprørere under »feltmarskal« John Okello.

15. – Britisk Honduras får selvstyre fra 6/1 at regne.

17. – Ved en rekonstruktion af den norske regering (se 16/9 1963) bliver handels- og søfartsminister Erik Himle samfærdselsminister efter Trygve Bratteli, industriminister Trygve Lie bliver handelsminister. Løn- og prisminister Karl Trasti industriminister og Idar Norstrand løn- og prisminister. – 22. vælges Bratteli til næstformand i arbejderpartiets stortingsgruppe.

20. – Præsident Lyndon B. Johnsons svar på ministerpræsident Khrushchevs forslag af 31/12 1963 om afkald på magtanvendelse ved afgørelsen af territoriale konflikter offentliggøres.

Enheder af Tanganyika Rifles i Dares-Salaam gør mytteri. Præsident Julius Nyerere tilkalder britiske tropper, der slår mytteriet ned. 23/1 og 24/1 får tilsvarende begivenheder i henholdsvis Uganda og Kenya samme forløb.

22. – Den tidligere indiske indenrigsminister Lal Bahadur Shastri indtræder i regeringen som minister uden portefølje. 24/1 meddeles, at han under premierminister Nehrus sygdom overtager ledelsen af udenrigsministeriet og Nehrus andre opgaver.

23. – Den britiske Commonwealth- og koloniminister Duncan Sandys meddeler underhuset, at ved den amerikanske justitsminister Robert Kennedys mægling er præsident Sukarno af Indonesien, præsident Macapagal af Philippinerne og premierminister Tunku Abdul Rahman, Malaysia, enedes om at afholde en konference. Forinden vil der blive afholdt et udenrigsministermøde, ligesom der vil finde et møde sted mellem Sukarno og Tunku Abdul Rahman. Sukarno har givet ordre til indstilling af fjendtlighederne ved Malaysias grænse. Sandys erklærer, at der ikke under de nuværende omstændigheder bliver tale om at trække de britiske tropper tilbage fra Nord Borneo.

24. – Det norske højres fører, fhv. statsminister John Lyng, er udnævnt til fylkesmand i Oslo og Akershus efter handelsminister Trygve Lie.

Syd Rhodesias premierminister Winston Field ankommer til London, hvor han vil forhandle med premierminister Sir Alec Douglas-Home og Commonwealth- og koloniminister Douglas Sandys. Den sydrhodesiske regering ønsker uafhængighed med den nuværende forfatning. Den britiske regering ønsker forfatningen liberaliseret, således at afrikanerne får større politisk indflydelse.

24. – 31. – Ved folkeafstemning i Ghana godkendes forfatningsændringer, der gør Ghana til etpartistat og bemyndiger præsidenten til at afskedige de øverste dommere (se 11/12 1963).

30. – En militærjunta under ledelse af generalamjor Nguyen Khanh tager magten i Syd Vietnam. 4 generaler tilhørende Duong Van Minh's regering arresteres. Nguyen Khanh erklærer, at formålet er at komme et neutralistisk komplot, støttet af Frankrig, i forkøbet. Den amerikanske ambassadør i Saigon Henry Cabot Lodge udtaler, at USA intet havde med kuppet at gøre.

31. – Den vesttyske flygtningeminister Hans Krüger træder tilbage. Der er indledet en undersøgelse ved minister u. p. Krone af beskyldninger mod ham i forbindelse med hans stilling som dommer ved en specialdomstol i Polen under krigen.

Februar 1964

2. – Frankrigs socialistiske parti (SFIO) har besluttet at opstille borgmesteren i Marseille, Gaston Defferre, som kandidat ved præsidentvalget i december 1965. Defferre har stillet som betingelse, at partiet ikke indskrænker hans handlefrihed, og at han kan føre en af partiprogrammet uafhængig valgkamp.

Præsident Lyndon B. Johnson har lovet general Nguyn Khanh (se 30/1) fortsat hjælp til Syd Vietnam til forstærket kamp mod kommunismen. – 8. I Syd Vietnam er dannet ny regering under ledelse af Nguyen Khanh.

En amerikansk raket rammer månen efter 3 dages fart gennem rummet, men televisionskameraet, der skulle have taget billeder af månens overflade, fungerer ikke.

3. – Østtyskland vil yde kredit til Cambodia til finansiering af industrianlæg m. m. – 8. Fyrst Norodom Sihanouk anmoder Storbritannien og Sovjetunionen om at sammenkalde en international konference om Cambodias neutralitet. Han meddeler samtidig præsident Lyndon B. Johnson, at hvis denne ikke vil støtte en sådan konference, vil Cambodia slutte bistandspagter med venligtsindede stater. – 19. Sihanouk anmoder USA, Thailand og S. Vietnam om forhandling om en 4-magts traktat om Cambodias neutralitet.

5. – Den franske informationsminister Alain Peyrefitte udtaler, at Frankrig ikke vil deltage i en NATO-styrke på Cypern. – 14. Præsident Makarios har afvist en britisk-amerikansk plan om en international styrke. – 15. Storbritannien anmoder FN's sikkerhedsråd om at behandle Cypernkrisen.

Burundis ministerpræsident anklager Rwandas regering for folkemord, idet han hævder, at Bahutustammen har dræbt 8000–15.000 medlemmer af Watussistammen.

5. – 10. – På en konference i Bangkok mellem Indonesien, Philippinerne og Malaysia er der opnået enighed om at anmode generalsekretær U Thant om at udpege Thailand til at overvåge overholdelsen af våbenstilstanden på Borneo (se 23/1).

6. – Transportminister Marples meddeler i underhuset, at den britiske og den franske regering er principielt enige om, at der skal bygges en jernbanetunnel under kanalen.

Den britiske videnskabsminister Quintin Hogg (tidligere Lord Hailsham) overtager et nyoprettet ministerium for undervisning og videnskab. Den tidligere undervisningsminister Sir Edward Boyle forbliver i kabinettet.

Cuba spærrer vandtilførslen til basen Guantanamo som protest mod, at USA har opbragt 4 fiskerfartøjer i internationalt farvand. USA hævder, at opbringelsen skete på amerikansk søterritorium ved Florida.

8. – Grænsekonflikten mellem Æthiopien og Somalia fører til kampe mellem troppeenheder fra de to lande. – 10. Somalia anmoder om indkaldelse af FN's sikkerhedsråd. – 15. Begge lande erklærer sig villige til at følge den afrikanske enhedsorganisations opfordring til våbenstilstand. Til trods herfor kommer det 16/2 til nye kampe, og Æthiopien og Somalia beskylder hinanden for brud på våbenstilstanden.

9. – Fhv. premierminister Harold Macmillan meddeler på sin 70 års fødselsdag, at han ikke vil søge genvalg til underhuset.

10. – Præsident Aref meddeler, at kampen mod den kurdiske oprørsbevægelse er indstillet, efter at der mellem den irakiske regering og kurderne er sluttet overenskomst, der garanterer kurdernes nationale rettigheder.

Formosaregeringen afbryder de diplomatiske forbindelser med Frankrig. Forinden har det franske udenrigsministerium erklæ-

ret, at Frankrig ikke længere betragter Formosaregeringens mission i Paris som repræsenterende Kina.

14. – Ceylons regering meddeler, at den østtyske handelsmission i Colombo vil blive ophøjet til generalkonsulat. – 19. Den vesttyske forbundsregering erklærer, at dette skridt og udtalelser af Ceylons premierminister, fru Sirimavo Bandaranaike, om Tysklandsspørgsmålet er rettet mod det tyske folks interesser og gør det umuligt for forbundsregeringen at fortsætte den økonomiske hjælp til Ceylon. – 24. Det vesttyske udenrigsministerium meddeler, at forbundsrepublikken ikke vil oprette diplomatiske forbindelser med folkerepublikken Zanzibar, efter at Zanzibars regering har meddelt, at den har oprettet diplomatiske forbindelser med Østtyskland.

16. – På en ekstraordinær kongres i Bad Godesberg vælges Vestberlins regerende borgmester Willy Brandt til formand for det socialdemokratiske parti efter Erich Ollenhauer (se 14/12 1963) og til partiets kandidat til forbundskanslerposten ved valget i 1965. Til næstformænd vælges Fritz Erler og Herbert Wehner.

Ved parlamentsvalget i Grækenland får centrumsunionen under Georgis Papandreou 53,5 pct. af de afgivne stemmer og 173 mandater; koalitionen af den nationalradikale union og fremskridtspartiet får 35,4 pct. og 105 mandater og EDA 11,2 pct. og 22 mandater (foregående valg se 3/11 1963). – 18. danner Papandreou regering.

17. – Det meddeles officielt, at forbundskansler Erhard og overborgmester Willy Brandt er blevet enige om betingelserne for fortsatte forhandlinger med Østtyskland om en pasordning i Berlin. – 27. I en erklæring for forbundsregeringen og Vestberlins senat meddeles, at pasforhandlingerne er strandet på østtyske krav. – 28. Willy Brandt foreslår, at forbundsregeringen, senatet og repræsentanter for de 3 politiske partier skal forsøge at finde et fælles standpunkt, men afvises af Bonnregeringen.

18. – Ernst Lemmer (CDU) udnævnes til flygtningeminister efter Hans Krüger (se 31/1).

19. – Zanzibar udviser den amerikanske chargé d'affaires og den britiske højkommissær, fordi USA og Storbritannien ikke har anerkendt den nye regering. – 23. anerkender såvel USA som Storbritannien og andre Commonwealthlande den nye regering i Zanzibar.

20. – Præsident Ben Bella meddeler, at grænsekonflikten mellem Algeriet og Marokko (se 15/10 1963) er løst ved en overenskomst mellem de to lande.

22. – Congo (Brazzaville) opretter diplomatiske forbindelser med Pekingregeringen.

25. – Den østrigske forbundskansler Alfons Gorbach afgår og efterfølges af formanden for folkepartiet, Josef Klaus, der har kritiseret regeringen for eftergivenhed over for socialdemokraterne.

Marts 1964

1. – På en konference i Lagos af den afrikanske enhedsorganisations udenrigsministre er vedtaget en række resolutioner. En af resolutionerne går ud på, at de afrikanske stater i tilfælde af, at Storbritannien giver det hvide mindretal i Syd Rhodesia uafhængighed, vil overveje en revision af deres økonomiske og kulturelle forbindelser med Storbritannien.

2. – Udenrigsminister Gromyko kritiserer i Izvestia forløbet af afrustningsforhandlingerne i Genève. Han afviser udenrigsminister Butlers forslag af 25/2 og erklærer, at det amerikanske forslag af 21/1 om »indefrysning« af strategiske kernevåbenbærere kun betyder kontrol uden afrustning. – 3. Det amerikanske udenrigsministerium afviser Gromykos kritik og erklærer, at han har overset, at Sovjetunionen hidtil ikke har givet noget fornuftigt svar på præsident Johnsons 5 forslag af 21/1.

På den vesteuropæiske fiskerikonference i London opfordres regeringerne til at antage en konvention, der fastlægger et todelt fiskeri-territorium. Zonen inden for 6 sømil er udelukkende nationalt fiskeri-territorium, i zonen inden for de næste 6 sømil er der også adgang til fiskeri for fiskere af andre nationer, der hidtil traditionelt har fisket der.

Premierminister Sir Douglas-Home udtaler, at politikken over for Sovjetunionen i de sidste 3 år er undergået en forandring. Sovjetunionen er nu overbevist om, at krig ikke er et brugbart politisk instrument. Det gælder nu om at overbevise Kina om det samme og at gøre det klart for Sovjetunionen, at omvæltningspolitikken er meningsløs.

Det britiske arbejderpartis leder Harold Wilson modtages af præsident Lyndon B. Johnson. Wilson udtaler på en pressekonference 3/3, at han kun kan gå ind for en multilateral atomstyrke, hvis det er den eneste mulighed for at hindre Tyskland i at blive en selvstændig atommagt, og anbefaler forøgelse af de konventionelle styrker.

Præsident Nkrumah har afskediget 3 højesteretsdommere (se 24.–31/1).

2. – 5. – En konference i Bangkok om Malaysia-konflikten ender resultatløs. – 11. Premierminister Tunku Abdul Rahman, Malaysia, afviser genoptagelse af forhandlinger med Indonesien, så længe de indonesiske guerillastyrker befinder sig på malaysisk territorium.

3. – Commonwealth-minister Duncan Sandys meddeler efter forhandling med premierminister Obote, at de britiske tropper i Uganda (se 20/1) vil blive trukket tilbage i løbet af en uge, og at Storbritannien har lovet Uganda teknisk hjælp ved opbygningen af en forsvarsstyrke. – 6. Efter forhandlinger med premierminister Kenyatta meddeles, at de britiske tropper i Kenya vil forlade landet inden udgangen af 1964, at Storbritannien vil hjælpe Kenya ved opbygningen af en forsvarsstyrke, og at Storbritannien får ret til at benytte flyvepladser i Kenya til mellemlanding af britiske militærmaskiner og havnen Mombasa til reparation af britiske krigsskibe. – 8. Efter forhandlinger med præsident Nyerere meddeles, at de britiske tropper i Tanganyika vil forlade landet inden udgangen af marts, og at Storbritannien vil yde teknisk hjælp ved opbygningen af en forsvarsstyrke i Tanganyika. – 20. Nigeria har efter anmodning af Tanganyika erklæret sig rede til at stille tropper til rådighed til afløsning af de britiske tropper.

3. – 10. – En delegation fra det rumænske arbejderparti fører i Peking samtaler med ledere af det kinesiske kommunistparti. 12. – 14. efterfølges disse samtaler af tilsvarende samtaler i Nordkorea.

4. – Tjekoslovakiets præsident Antonin Novotny kritiserer Vesttysklands udenrigs- og forsvarspolitik, men nævner visse positive momenter, bl. a. fjernelsen af kompromitterede revanchister og processerne mod krigsforbrydere. – 7. TASS offentliggør en erklæring med skarpe angreb på Vesttysklands udenrigspolitik. – 16. Forbundskansler Erhard karakteriserer på CDUs partidag i Hannover Tass-erklæringen som et tilbagefald til vulgærpropagandaen, der kendetegnede Stalin-epoken, og erklærer, at der ikke er tegn til, at Krushchev i det tyske spørgsmål er blevet mere realistisk. Den tyske politik over for østblokken er bevægelig i metoder, men fast i principperne. Efter overenskomsterne om udveksling af handelsmissioner med Polen,

Rumænien, Ungarn og Bulgarien forestår der forhandlinger med Tjekoslovakiet. – 22. Forbundskansler Erhard udtaler på »flygtningerigsdagen« i Bonn, at Tyskland ikke gør krav på fremmed statsområde, men kan ikke give afkald på områder, som det folkeretligt og historisk har krav på. på.

FNs sikkerhedsråd godkender et forslag til resolution, der opfordrer alle regeringer til at give afkald på magtanvendelse og anmoder Cypern om at tage de nødvendige forholdsregler til genoprettelse og opretholdelse af ro og orden. FNs generalsekretær skal i forståelse med Cypern, Grækenland, Tyrkiet og Storbritannien opstille en FN-fredstyrke for et tidsrum af 3 måneder med den opgave at forhindre en gentagelse af kampene og medvirke til genoprettelse og opretholdelse af ret og orden. Generalsekretæren skal endvidere udnævne en mægler, der kan godtages af de 4 regeringer. Ved afstemningen om afsnittet vedr. fredsstyrken undlader Frankrig, Sovjetunionen og Tjekoslovakiet at stemme. – 6. Den tyrkiske udenrigsminister går ind for Cyperns omdannelse til en forbundsstat og omflytning af befolkningen. – 9. Generalsekretær U Thant anmoder i en skrivelse til alle FNs medlemsstater om finansielle bidrag til fredsstyrken. – 10. meldes om nye kampe i Cypern mellem den græske og den tyrkiske befolkning. – 11. I det tyrkiske parlament forkastes en mistillidsdagsorden, hvori regeringen anklages for svag holdning i Cypernspørgsmålet, med 162 stemmer mod 140. – 12. Den tyrkiske regering erklærer i en note til Cypern, at Cypern ikke retter sig efter FNs sikkerhedsråds beslutninger af 4/3, og at den totale tilintetgørelse af den tyrkiske befolkning på øen tilstræbes. Hvis den cypriotiske regering ikke standser angrebene på den tyrkiske befolkning, vil Tyrkiet gøre brug af sin ret til intervention. En talsmand for den græske regering erklærer, at Grækenland vil modsætte sig enhver tyrkisk intervention i Cypern. – 13. U Thant meddeler, at Finland, Sverige og Canada allerede har givet løfte om troppekontingenter. Cypern besvarer den tyrkiske note af 12/3 med en erklæring om, at en ensidig intervention af Tyrkiet ville stride mod garantitraktaten af 1960 og opfordrer Tyrkiet til at virke beroligende på den tyrkiske befolkning i Cypern. – 14. Ministerpræsident Khrushchev tilsiger præsident Makarios Sovjetunionens fulde materielle og moralske støtte i tilfælde af aggression mod Cypern. – 23. Kong Konstantin erklærer i en trontale, at Cypernoverenskomsten i Zürich og London har vist sig at være uigennemførlig, og at der med fredelige midler må findes en ny politisk formel. – 25. Generalsekretær U Thant udnævner den finske ambassadør i Stockholm Sakari S. Tuomioja til FN-mægler i Cypernspørgsmålet. Præsident Makarios udtaler, at forening med Grækenland er det cypriotiske folks og hans eget ønske, men virkeliggørelsen heraf afhænger ikke af Cypern. Spørgsmålet kan kun løses inden for FNs rammer. – 27. FN-styrken i Cypern overtager sine funktioner i Cypern under kommando af den indiske generalløjtnant P. S. Gyani. – 30. Ministerpræsident Papandreou udtaler, at Cypernspørgsmålet må løses inden for FNs rammer snarere end gennem bilaterale forhandlinger med Tyrkiet.

Den nye græske regering (se 16/7) har besluttet at løslade alle græske kommunistiske fanger.

Ceylons udenrigsministerium meddeler, at Ceylon, Jugoslavien og Den forenede arabiske Republik er blevet enige om at forberede en konference af regeringschefer i de blokfrie lande i 1964.

6. – Kong Paul I af Grækenland afgår ved døden og efterfølges af sønnen, Konstantin II.

Efter en samtale mellem forbundskansler Erhard og borgmester Willy Brandt meddeles, at det er forbundsregeringens og alle forbundsdagspartiernes mål at genoprette den fulde bevægelsesfrihed i hele Tyskland. Indtil dette sker, vil alle anstrengelser blive gjort for at gennemføre lettelser for indbyggerne i det delte Berlin, og forbundsregeringen vil i alle spørgsmål, der angår Berlin, handle i nøje kontakt med

Berlins senat og de allierede beskyttelsesmagter. – 16. Erhardt erklærer i en tale på CDUs partidag i Hannover, at forbundsregeringen ikke vil lade sig afpresse indrømmelser. – 28. Forbundsminister Erich Mende (FPD) udtaler, at overenskomsten af 17/12 1963 af Østberlin er blevet misbrugt til politisk propaganda, og forbundsregeringen og Berlins senat har besluttet i fremtiden at forhindre sådan misbrug.

Vesttyskland og Bulgarien slutter handels- og betalingsaftale og aftale om oprettelse af handelsmissioner.

9. – Libyen har anmodet USA og Storbritannien om forhandlinger om de amerikanske og britiske baser i Libyen. De to magter svarer imødekommende henholdsvis 10/3 og 17/3.

Fyrst Norodom Sihanouk bebrejder USA, Thailand og Syd Vietnam deres holdning til hans forslag af 8/2 om en 4 magts konference i Pnom-penh og en international konference i Genève om sikring af Cambodias neutralitet. Han bebuder forhandlinger med Nord Vietnam og Pathet Lao i Laos for at sikre Cambodias territoriale uafhængighed. Cambodia vil dog fastholde sin neutralitetspolitik. – 10. Det amerikanske udenrigsministerium erklærer, at Norodom Sihanouk gør sig skyldig i en misforståelse, USA er velvillig indstillet til tanken om en 4 magts konference. – 11. Under antiamerikanske demonstrationer i Pnom-penh stormes den amerikanske ambassade. – 19. Fly og tanks fra Syd Vietnam angriber grænsebyen Chantrea i Cambodia. – 20. Sihanouk anmoder Sovjetunionen om hjælp til straks at få indkaldt en international konference om Cambodias neutralitet. – 21. Syd Vietnam beklager episoden og tilbyder skadeserstatning. – 24. Den britiske regering foreslår i et svar på en russisk note af 21/3, at Cambodia, Thailand, USA og Syd Vietnam optager forhandlinger om forberedelse af en international konference om Cambodias internationale status. – 27. Ministerpræsident Khrushchev meddeler præsident Sihanouk, at Sovjetunionen går ind for, at der straks afholdes en 14 magts konference om Cambodias neutralitet.

10. – I Finland godkender styrelsen for socialdemokratiet og den socialistiske opposition (Arbejdernes og Småbrugernes socialistiske Forbund) en aftale, hvorefter splittelsen i socialdemokratiet skal ophøre.

11. – Den svenske rigsdag forkaster et kommunistisk forslag om en kernevåbenfri zone i Skandinavien.

Præsident Kwame Nkrumah beklager i en skrivelse til præsident Lyndon B. Johnsom optøjerne ved den amerikanske ambassade i Accra 4/2.

Sydafrika udtræder af den internationale arbejdsorganisation (ILO).

13. – Udenrigsminister Dean Rusk udtaler i senatets udenrigspolitiske udvalg, at handelspolitikken over for den kommunistiske verden må være fleksibel. Efter omstændighederne kan såvel handelsembargo som fremme af handelen være i USAs interesse. – 25. Formanden for senatets udenrigspolitiske udvalg J. William Fulbright udtaler sig for udvidelse af handelen med den kommunistiske blok. I spørgsmålet om Panamakanalen må USA erklære sig rede til en revision af traktaten af 1903, og man må frigøre sig for myten, at det kommunistiske regime i Cuba er et midlertidigt fænomen. Der findes kun et Kina på fastlandet, og den franske anerkendelse af Pekingregeringen, der er kommet i et ubelejligt øjeblik, kan i længden vise sig at have en gavnlig virkning på den stive politik over for Kina. I Syd Vietnam har USA intet andet valg end at hjælpe i kampen mod kommunismen. – 27. Udenrigsminister Dean Rusk erklærer, at Fulbright har givet udtryk for sin private mening, og at det ikke drejer sig om en forsøgsballon fra regeringens side.

16. – Præsident Lyndon B. Johnson foreslår i et budskab til kongressen foranstaltninger til bekæmpelse af social nød.

16. – 19. – Præsident de Gaulle aflægger officielt besøg i Mexico. I et kommuni-

que ved afslutningen af besøget tales der om samarbejde mellem EEC og Latinamerika, og der bebudes regelmæssige rådslagninger mellem Frankrig og Mexico på det udenrigspolitiske, økonomiske og kulturpolitiske område. – 16. forsikrer de Gaulle, at samarbejdet mellem Frankrig og Mexico ikke er rettet mod nogen.

17. – På CDUs partidag i Hannover genvælges Konrad Adenauer som partiets formand.

Efter at forsvarsminister McNamara og generalstabschef Maxwell D. Taylor har aflagt beretning om deres rejse til Syd Vietnam 8.–13. marts meddeler præsident Lyndon B. Johnson, at sammenlignet med stillingen i oktober 1963 (se 2/10 1963), er der utvivlsomt sket tilbageslag i kampen mod Viet Cong. USA vil dog fortsat yde Syd Vietnam hjælp og støtte. (15/3 har præsident Johnson erklæret, at USA ikke har planer om at føre krigen til Nord Vietnam).

18. – Den australske udenrigsminister Sir Garfield Barwich udtaler sig mod at optage diplomatiske forbindelser med den kinesiske folkerepublik, da Australien derved ville lade sine asiatiske venner i stikken.

20. – Udenrigsminister Paul-Henri Spaak har under et besøg i Leopoldville underskrevet en overenskomst, hvorefter Belgien giver afkald på sine militære støttepunkter i Congo.

21. – I en erklæring til alle delegationer ved FN begrunder Sovjetunionen sin vægring ved at yde finansielle bidrag til udgifterne ved FN-styrker i det mellemste Østen og Congo. Sovjetunionen advarer imod at røre ved stemmeretten i henhold til FN-pagten. I så fald vil Sovjetunionen se sig nødsaget til at overveje sin indstilling over for FN.

23. – Generalsekretær U Thant åbner i Genève FNs konference om handel og udvikling med delegationer fra 116 stater.

25. – En talsmand for det amerikanske luftvåben meddeler, at flyvebestemmelsen for amerikanske militærmaskiner i Tyskland er blevet skærpet for at undgå gentagelse af episoder i luftrummet over den russiske zone. Derpå frigiver Sovjetunionen 27/3 amerikanske flyvere, som 10/3 var skudt ned af russiske jagermaskiner.

26. – Et mytteri i Rio de Janeiro af marineenheder ender 27/3, efter at præsident Jaoa Goulart har lovet amnesti. – 28. 2000 marineofficerer protesterer mod amnestiløftet og erklærer, at de med alle midler vil sætte sig til værge mod den kommunistiske fare. – 31. Guvernøren i forbundstaten Minas Gerais, Magelhaes Pinto, rejser sig med støtte af de lokale tropper mod regeringen og får tilslutning fra andre forbundsstater.

Præsident Mohammed Ayub Khan går ind på et forslag af premierminister Nehru om et møde mellem Pakistans og Indiens udenrigsministre om foranstaltninger til beskyttelse af religiøse mindretal.

26. – 31. – Nye grænsekampe mellem æthiopiske og somaliske tropper (se 8/2).

28. – Det britiske luftvåben bombarderer grænsefortet Harib i Jemen som gengæld for jemenitiske luftangreb på landsbyer i Den sydarabiske Føderation.

30. – I Mekka meddeles, at uenighed mellem Kong Saud og ministerpræsidenten, kronprins Faisal, om magtfordelingen er bilagt, og at ministerpræsidenten nu er fuldt ansvarlig for landets inden- og udenrigspolitik.

DANMARK

Januar 1964

1. – Fhv. statsminister Erik Eriksen indlægges på Svendborg Centralsygehus og aflyser aftalte møder i januar måned.

Islands statsminister Bjarni Benediktsson erklærer, at forhandlingerne om de islandske håndskrifter i København vil blive genoptaget, når der er holdt valg i Danmark.

4. – Ved det radikale venstres stævne på Nyborg Strand skitserer handelsminister Baunsgaard et nyt skatteprogram: nedsættelse af de direkte skatter og dækning af provenutabet gennem en omlægning af den nuværende 9 pct.s engrosomsætningsafgift til en detailomsætningsafgift på 7–8 pct. Han går imod ophævelse af grundstigningsskylden, men vil være med til at forhøje tillæggene til grundbeløbene, hvorved landbrug og en- og tofamiliehuse med normalt tilliggende vil blive fritaget.

6. – Hofmarskallatet meddeler, at prinsesse Anne-Maries bryllup med kronprins Konstantin vil finde sted i Athen i januar 1965.

7. – Repræsentanter for britiske og skandinaviske luftfartsmyndigheder indleder i Stockholm forhandlinger om SAS' landingsrettigheder i den skotske lufthavn i Prestwick.

På et hovedbestyrelsesmøde i socialdemokratiet vedtages en udtalelse, hvori helhedsløsningen tillægges en afgørende betydning. Det hedder videre i udtalelsen, at der vil blive udarbejdet forslag om kildeskat med skattefradragsreglen bevaret, og at omsætningsafgiften vil være mere hensigtsmæssigt placeret i detailleddet end i engrosleddet. Der bebudes et udførligere handlingsprogram inden valget.

8. – 13 af universitetsplanlægningsudvalgets 14 medlemmer er enige om at foreslå, at der snarest tages beslutning om udbygning af det allerede vedtagne lægevidenskabelige fakultet i Odense med foreløbig et filosofisk og et naturvidenskabeligt fakultet.

Det meddeles, at der p. gr. af overenskomstkonflikten mellem staten og Dansk Ingeniørforening ikke i år vil kunne oprettes nye hold for elektro- og maskiningeniører på ingeniørakademiet.

14. – Statsminister J. O. Krag erklærer, at regeringen ikke stiler mod valg i forårsmånederne.

Fhv. folketingsmand Johannes Jensen, Korsør, og to andre tidligere medlemmer af retsforbundet har stiftet et nyt parti, det frie retsforbund.

15. – Formanden for den konservative folketingsgruppe, Poul Sørensen, udtaler, at regering og folketing ikke længere kan skyde arbejdsmarkedsproblemerne fra sig. Hvis parterne i dag ikke kan nå til enighed, er der kun to muligheder: konflikt eller løsning ved lovgivningsmagten, men der må indføres en sikkerhedsventil i form af en sagkyndig voldgiftsinstans.

16. – På fiskerikonferencen i London har Danmark erklæret sig rede til at gå ind på et kompromisforslag, hvorefter den generelle fiskerigrænse skal være ved 6 sømil, og at der herudover skal være en betinget grænse ved 12 sømil, således at der i zonen mellem 6 og 12 sømil kun må dri-

ves fiskeri af lande, der har vundet en art hævd på at fiske i dette område. Danmarks tilslutning til forslaget er betinget af, at det ikke kommer til at gælde for Færøerne og Grønland.

17. – Den danske delegation i Nordisk Råd har valgt folketingsmand Harald Nielsen (v.) til formand i stedet for Erik Eriksen (v.), der dog fortsætter som medlem af rådet.

20. – Alfred Petersen fratræder posten som formand for Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejderforbund på gr. af svigtende helbred. Næstformanden Viggo Wivel fungerer som formand i den resterende del af kongresperioden, der udløber september 1965.

21. – Socialministeren nedsætter et udvalg, der skal belyse virkningerne af og udarbejde forslag om en tillægspensionsordning for alle. Målet skal være at sikre alle en samlet, værdisikret pension på 60 pct. af den enkeltes erhvervsindtægt over en vis årrække, dog kun for indtægter op til et vist beløb.

22. – Regeringen vil anmode de to andre EFTA-lande Schweiz og Østrig om at købe flere danske æg fremfor at købe statsstøttede æg i fællesmarkedslandene.

23. – Aksel Larsen (s. f.) fremsætter forslag om, at folketingsvalglovens spærreregel føres tilbage til den skikkelse, den havde før grundloven af 1953, og at politiske partier får pligt til at offentliggøre deres regnskab.

Ved 1. behandling af v. og k. f.'s forslag til folketingsbeslutning om ophævelse af grundstigningsskylden (se 12/12 1963) udtaler finansminister Poul Hansen, at regeringen vil fremsætte forslag om at udsætte den 13. alm. vurdering fra 1/9 1964 til 1/9 1965, og at man vil fiksere grundstigningsskylden på det nuværende niveau og beskatte den fremtidige grundværdistigning gennem en kapitalvindingsskat. Holger Eriksen (s.) erklærer, at han vil gå imod en fiksering, medens Erhard Jakobsen (s.) ikke nærer tvivl om, at regeringspartierne må sige farvel til grundstigningsskylden.

24. – Undervisningsminister Helveg Petersen fremsætter forslag om forøgelse af midlerne i Ungdommens Uddannelsesfond med 40 mill. kr. årligt fra 1/4 samt 10 mill. kr. for resten af indeværende finansår.

Arbejdsgiverforeningens formand, Sv. Heineke, udtaler, at der i øjeblikket er ligevægt på arbejdsmarkedet, fortrinsvis p. gr. af den stramme finanspolitik, der indledtes med omsforliget i 1962, men den relative stabilitet i løn- og prisudviklingen kan blive bragt i fare, hvis januarpristallet udløser en dyrtidsportion oven på de forhøjelser af lønninger og sociale byrder, som arbejdsgiverne skal udrede fra og med helhedsløsningens andet år.

Formanden for styrelsen for teknisk samarbejde med udviklingslandene, professor P. Nyboe Andersen, udtaler, at dersom Danmark inden for en overskuelig årrække blot tilnærmelsesvis skal opfylde målsætningen: 1 pct. af nationalindkomsten til U-landene, er det nødvendigt at supplere den tekniske bistand med en hurtig vækst i den økonomiske og finansielle hjælp. Han oplyser, at i indeværende finansår udgør de samlede danske bevillinger til teknisk bistand 38 mill. kr.

26. – Statsminister J. O. Krag bebuder på et møde i Skive, at regeringen vil fremsætte forslag til kildeskat med skattefradragsret før valget.

29. – Socialminister Bundvad fremsætter forslag om fuld folkepension til alle over 67 år fra 1/4 1970. Overgangen til den fulde folkepension sker ved, at det fradragsfrie indkomstbeløb hvert år, første gang 1/4 1965, forhøjes med 1000 kr. Merudgiften anslås til 82 mill. kr. i 1965–66 og stiger til 335 mill. kr. i 1970–71. Samtidig indføres imidlertid en ny indtægtsbestemt folkepension i form af et pen-

sionstillæg for enlige med under 1000 og for ægtepar med under 1500 kr. i årlig egenindtægt. Indførelsen af pensionstillægget begynder 1/4 1965 og skal være fuldt gennemført fra 1/4 1967, og merudgiften er anslået til 143 mill. kr. i 1965–66 og stiger til 237 mill. kr. i 1967–68. Med indeværende skatteår er der gennemført en forhøjelse på ½ pct. af folkepensionsbidraget til udbygning af folkepensionen. Provenuet, 125 mill. kr., hensættes på en særlig konto i nationalbanken, men når merudgifterne melder sig, skal der skaffes yderligere dækning, og ministeren bebuder, at regeringen senere vil fremsætte forslag herom.

Trafikminister Lindberg fremsætter forslag til lov om fremgangsmåden ved ekspropriation af fast ejendom. Forslaget bringer fremgangsmåden i overensstemmelse med grundlovens § 73, hvorefter ikke blot spørgsmålet om en ekspropriations gennemførelse, men også erstatningsudmålingen skal kunne indbringes for domstolene.

30. – Landbrugsminister Skytte fremsætter forslag, hvorefter Landbrugets Realkreditinstitut skal kunne yde lån med indtil 30 års løbetid imod hidtil 20 år. Forslaget vedtages enstemmigt 12/3.

31. – Rektor ved Danmarks tekniske Højskole, professor E. Knuth-Winterfeldt, udtaler sig i skarpe vendinger om virkningerne af konflikten mellem finansministeriet og ingeniørforeningen på højskolens undervisning.

Januarpristallet stiger til 103 (januar 1963 = 100), hvilket bevirker, at arbejdere og tjenestemænd fra henholdsvis 1/3 og 1/4 får endnu en dyrtidstillægsportion. Samtidig begynder helhedsløsningens andet år med andre lovbestemte lønforhøjelser.

Februar 1964

1. – Statsminister J. O. Krag udtaler, at pristalsudviklingen har understreget nødvendigheden af en fortsættelse af den finanspolitiske linie, som medvirkede til styrkelsen af landets økonomi i 1963.

4. – Den britiske udenrigsminister Richard Butler ankommer til København på officielt besøg.

4. – Arbejdsminister Dinesen fremsætter forslag om ændring af lov om Den faste Voldgiftsret, der får navneforandring til Arbejdsretten.

5. – Skræppenborg Nielsen (s. f.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om en undersøgelse (ved et folketingsudvalg) af politiets efterretningstjenestes virksomhed.

6. – Udenrigsminister Butler afslutter sit besøg i Danmark. Den danske regering har givet ham tilsagn om, at Danmark vil stille tropper til den foreslåede NATO-styrke til Cypern under forudsætning af, at præsident Makarios billiger planen, og at den godkendes af folketinget. Danmark har fastholdt, at fiskerigrænsen ved Færøerne fra 12/3 skal udvides til 12 sømil.

Det meddeles, at Danmark vil protestere mod det vesttyske importstop for æg, og at man opretholder indsigelsen mod den ekstra afgift på 52 øre pr. kg, som fællesmarkedskommissionen for nylig har indført. Fra Bruxelles meddeles, at kommissionen har vedtaget at forbyde importstoppet, men samtidig forhøjet ekstraafgiften fra 30 til 60 pfennig pr. kg.

En udenrigspolitisk debat i folketinget drejer sig især om de europæiske markedsproblemer. I sin redegørelse udtaler udenrigsminister Per Hækkerup, at intet i den internationale situation kan begrunde en svækkelse af sammenholdet i NATO eller

en ændring af dansk udenrigspolitiks grundlag og forsvarspolitik i det hele taget. Per Federspiel (v.) opfordrer regeringen til ikke at låse sig fast i folketingets beslutning af august 1961 om kun at søge optagelse i EEC sammen med Storbritannien, og Poul Møller (k. f.) foreslår, at Danmark søger at opnå en omfattende aftale med EEC og samtidig bliver stående i EFTA. Udenrigsministeren erklærer, at folketingets bemyndigelse til regeringen er vidtgående nok, men hvis den skulle vise sig ikke at være det, vil regeringen bede folketinget om et nyt mandat. Statsminister J. O. Krag udtaler som svar på et spørgsmål af Ole Bjørn Kraft (k. f.), at hans forestående besøg i Sovjetunionen er af almindelig venskabskarakter, og at der ikke vil blive tale om politiske forhandlinger om Danmarks stilling i NATO, heller ikke under ministerpræsident Khrushchevs besøg i Danmark til sommer.

7. – Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag om forhøjelse af cigaret-, øl- og benzinafgifterne med i alt ca. 260 mill. kr. Forhøjelserne begrundes med, at det efter regeringens opfattelse er nødvendigt at fastholde den stramme finanspolitik, der vil blive svækket, hvis der ikke tilvejebringes forøgede indtægter over for merudgiften for statskassen på ca. 190 mill. kr. i henhold til januarpristallet.

8. – Arbejdsanvisningsudvalget offentliggør sin betænkning. Konklusionen er, at arbejdskraftens faglige og geografiske bevægelighed må fremmes yderligere, hvis arbejdsformidlingen skal kunne bidrage til at sikre varig høj beskæftigelse.

9. – Udenrigsminister Per Hækkerup udtaler, at en traktat om Norden som atomfrit område er formålsløs.

11. – Ved 2. behandling af forslagene om afgiftsforhøjelser (se 7/2) foreslår Aksel Larsen (s. f.) en dagsorden, der udtaler, at vedtagelsen af afgiftsforhøjelserne vil gøre pristalsreguleringen delvis illusorisk, og opfordrer regeringen til at udskrive valg. Forslaget til dagsorden forkastes.

12. – Vesttyskland beslutter efter henstilling fra fællesmarkedets eksekutivudvalg at ophæve forbudet mod import af æg.

Afgiftsforslagene vedtages af folketinget med 89 stemmer (s., r. v. og grønlandsminister Gam) mod 87 (v., k. f., s. f. og uafh.), medens 2 (grønlænderen Rosing og Hans Schmidt, det tyske mindretal) undlader at stemme. Færingen Johan Poulsen (v.) er fraværende. Aage Fogh (r. v.) stemmer for forslagene efter at finansministeren har lovet skærpelse af kapitalvindingsskatten og en undersøgelse med henblik på forslag om, at kommuner skal kunne foretage opvurdering af arealer, som de har brug for, men som ejeren ikke vil sælge.

13. – Statsminister J. O. Krag udtaler, at regeringen regner med at have et forslag om kildeskat med bibeholdt skattefradragsret klart inden valget, men forslaget kan næppe komme til behandling i folketinget inden da (se 20/1).

14. – Boligminister Carl P. Jensen fremsætter forslag om ændring i lov om leje. Herefter forlænges loven for et år til udgangen af marts 1965 med nogle ændringer, bl. a. strammes reglerne om moderniseringer af og lejeforhøjelser i ældre ejendomme, og der gives bolignævnene adgang til at omstøde opsigelser af erhvervsmæssigt udlejede værelser og klublejligheder. Boligministeren erklærer, at han er rede til i folketingsudvalget at forhandle om lejefrigivelse i lejligheder med 5 eller flere værelser, når lejlighederne har en vis standard. Forslaget vedtages 20/3 med 86 stemmer (s., r. v., s. f.) mod 5 (uafh.), medens 45 (v. og k. f.) undlader at stemme.

Forslag til lov om boligbyggeri (se 7/11 63) vedtages af folketinget med 87 stemmer (s., r. v. og s. f.) mod 5 (uafh.), 53 (v. og k. f.) undlader at stemme. Endvidere færdigbehandles forslagene om afgift af arv og gave, om veterinærvæsenet og udøvelse af dyrlægegerning og om ændring af folketingsvalgloven, der alle vedtages enstemmigt. I det sidstnævnte lovforslag

er alle spørgsmål om ændret kredsinddeling udskudt til fortsat udvalgsbehandling.

15. – Nordisk Råds 12. session åbnes i Stockholm. I rådets generaldebat er hovedemnerne den handelspolitiske integration, rådets betydning og arbejdsformer samt spørgsmålet om en kernevåbenfri zone i Norden.

18. – Nordisk Råd vedtager et forslag om forenkling af rådets arbejdsformer, idet 9 mands komiteerne afskaffes, og deres opgaver overtages af rådsudvalgene, der skal udføre den væsentligste del af arbejdet mellem sessionerne. Endvidere skal sagerne først forelægges for rådet, når de er færdigbehandlede af udvalgene. Gustav Pedersen (s.) udtaler, at forslaget ikke opfylder hans tidligere fremsatte ønske om færre sager og mindre papir.

Arbejdsgiverforeningens formand, Svend Heincke, udtaler, at erhvervslivet i det overenskomstår, der begynder 1/3, skal udrede en samlet lønforhøjelse på 5,5 pct. Der er ikke noget, der tyder på, at produktionen kan forøges lige så meget, og der er fare for en ny overefterspørgsel efter arbejdskraft og dermed en ny lønglidning. Han erklærer, at arbejdsgiverne må have sikkerhed for, at fagbevægelsen ikke gør alvor af sin trussel om, at hvad den ikke kan få ved forhandling med arbejdsgiverne, kan den bagefter opnå ved et politisk initiativ over for regering og folketing.

19. – Statsminister J. O. Krag ankommer til Moskva på officielt besøg i Sovjetunionen.

20. – Statsminister J. O. Krag har i Kreml en over 2 timer lang samtale med ministerpræsident Khrushchev. Under samtalen drøftes et dansk memorandum om samhandelsmulighederne, som umiddelbart før statsministerens afrejse er afleveret til Sovjetunionens ambassadør i København.

Fhv. statsminister Erik Eriksen (v.) skriver i Berlingske Tidende, at socialdemokratiet allerede har startet valgkampen og anbefaler at tage valget snarest. Han spørger de radikale, om de efter et valg, hvor socialdemokrater og radikale ikke får flertal, vil gå sammen med socialdemokratiet i en mindretalsregering eller støtte en socialdemokratisk mindretalsregering, når regeringen kun kan baseres på støtte fra s. f.

Dansk Samling afleverer i indenrigsministeriet 11.461 underskrifter på en partianmeldelse, som senere godkendes.

21. – Nordisk Råds 12. session i Stockholm afsluttes. Efter indbydelse fra Island vedtages det at henlægge næste session til Reykjavik i februar 1965. Under 12. session er der vedtaget i alt 31 rekommandationer til regeringen, deriblandt forslag om at undersøge mulighederne for at nedsætte valgsretsalderen, om harmonisering af selskabsbeskatningen, liberalisering af kapitalmarkedet og en nordisk investeringsbank. Et forslag om at undersøge spørgsmålet om en ny nordisk normaltid, overensstemmende med den finske forkastes, ligeledes Aksel Larsens forslag om atomvåbenfri zone, der kun får hans egen stemme.

23. – Den konservative folketingsgruppes politiske ordfører, Poul Møller, opfordrer udenrigsministeren til at lade udarbejde en liste over varer, der ikke produceres i Danmark, og tilbyde bl. a. fællesmarkedslandene toldnedsættelser som modydelse for øgede eksportmuligheder for danske landbrugsvarer.

25. – Handelsminister Baunsgaard fremsætter forslag om ændring af lov om skibes bemanding med lempede mindstekrav til størrelsen af dæksmandskabet.

27. – Det økonomiske Råd og særligt indbudte landbrugsrepræsentanter drøfter formandskabets udkast til den fremtidige landbrugspolitik.

28. – Vicepræsident Mansholt oplyser under en forhandling med udenrigsminister Per Hækkerup, at fællesmarkedets kommis-

sioner overvejer at nedsætte ekstraafgiften på æg fra tredjeland. Mansholt afviser, at den danske kornpris og ikke verdensmarkedsprisen lægges til grund for afgiftsberegningen.

Statsminister J. O. Krag vender tilbage til København efter afsluttet besøg i Sovjetunionen.

Økonomiminister Kjeld Philip redegør i folketinget for den økonomiske situation på grundlag af Den økonomiske årsoversigt marts 1964.

Folketingsmænd af s., v. og k. f. i Randers amt fremsætter forslag om statsstøtte på indtil 1,5 mill. kr. til istandsættelse af fregatten »Jylland«, der ligger i Ebeltoft havn, under forudsætning af, at private indsamlinger indbringer det samme beløb.

Under 2. behandling af forslaget om arbejdsmarkedets tillægspension foreslår v. og k. f. en dagsorden, der opfordrer regeringen til inden 3. behandling at udarbejde de ændringsforslag, der er fornødne, for at tinget kan tage stilling til en alle omfattende tillægspensionsordning. Regeringspartierne foreslår heroverfor en dagsorden, der konstaterer, at regeringen allerede har givet tilsagn om at fremsætte forslag om udvidelse af tillægspensionsordningen til at omfatte alle og om at fremskynde det forberedende udvalgsarbejde herom mest muligt. Det sidstnævnte dagsordenforslag vedtages med 95 stemmer (s., r. v. og s. f.) mod 67.

Marts 1964

2. – Ca. 2000 københavnske bryggeriarbejdere nedlægger arbejdet for at gå i protestmarch til bryggerforeningen og Christiansborg, hvor de kræver nye lønforhandlinger.

3. – Det britiske fiskerierhverv indfører som modtræk mod udvidelsen af det færøske fiskeriterritorium (fra 12/3) en kvotaordning, hvorefter importen af frisk og frossen fisk fra Færøerne ikke må overskride en værdi af 850.000 pund sterling om året.

Aksel Larsen (s. f.) fremsætter forslag om ændring i lov om påligningen af indkomst- og formueskat til staten, hvorefter skattefradragsreglen afskaffes.

Folketinget vedtager ved 3. behandling forslaget om arbejdsmarkedets tillægspension (se 28/2) med 113 stemmer (s., r. v., k. f. og s. f.) mod 6 (uafh.), medens 30 (v. og folkesocialisten Skræppenborg-Nielsen) undlader at stemme. Under behandlingen er ATP udvidet til også at omfatte enker.

Ved 2. behandling af regeringens og oppositionens forslag om ændringer i funktionærloven tages oppositionens forslag tilbage, efter at regeringen har lovet, at et sagkyndigt udvalg skal undersøge alle problemer omkring funktionærernes ret til at organisere sig og forhandle med arbejdsgiverne, og efter at arbejdsministeren har stillet ændringsforslag til regeringsforslaget, bl. a. om udvidelse af funktionærbegrebet til at omfatte deltidsansatte.

Danske Dagblades Fællesrepræsentation vedtager at oprette et pressenævn.

4. – Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag om ændringer i toldloven. Forslaget vedtages enstemmigt 5/5.

Justitsminister Hans Hækkerup fremsætter forslag til lov om partsoffentlighed i forvaltningen. Forslaget vedtages enstemmigt 6/5.

Kulturminister Bomholt fremsætter forslag om, at Tivolis orkester skal være landsdelsorkester for Sjælland. Forslaget vedtages 12/5.

Trafikminister Lindberg fremsætter forslag om anlæg af en omfartsvej vest om Randers til 36 mill. kr. og om udbygning

af motorvejen vest om København til 50 mill. kr.

Socialminister Bundvad fremsætter forslag om ændring i lov om forsikring mod følger af ulykkestilfælde (forhøjede dagpengeydelser) og om ændring i lov om erstatning til tilskadekomne værnepligtige. Forslagene vedtages 13/5.

5. – Grønlandsminister Gam fremsætter forslag om ændring af lov om folketingsvalg i Grønland.

Indenrigsminister Lars P. Jensen fremsætter forslag til lov om dybfrosne levnedsmidler, hvorefter dybfrosset kød også kan forhandles i andre forretninger end slagter- og viktualieforretninger.

Trafikminister Lindberg fremsætter forslag om udbygning af visse hovedlandevejsanlæg i og ved København (Lyngbyvej og Hareskovvej) for 395 mill. kr.

Arbejdsretten idømmer ca. 100 arbejdere på Aalborg Cementfabrik en bod for ulovlig kollektiv vægring, idet de ikke har rettet sig efter den overenskomstmæssige arbejdstidslægning.

6. – Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag om udskydelse af den 13. alm. vurdering fra 1/9 1964 til 1/9 1965; i forbindelse med udskydelsen skal udvalget ang. forenkling af ejendomsskatterne udarbejde lovforslag om fiksering af grundstigningsskylden på 1960-niveauet. Endvidere fremsættes forslag om ændring af lov om særlig indkomstskat (kapitalvindingsafgift).

Undervisningsminister Helveg Petersen fremsætter forslag om oprettelse af et universitet i Odense. Ministeren udtaler, at der i dette århundrede, foruden dette tredje universitet, vil blive brug for yderligere 3 universiteter. Om placeringen af disse er der modtaget henvendelser fra Sønderjylland, Ribe, Kolding, Aalborg samt fra Sjælland og det nordlige Jylland.

8. – Statsminister J. O. Krag udtaler på LOs informationsmøde, at det er socialdemokratiets hensigt at fremlægge et forslag om kildeskat inden næste folketingsvalg, men det er endnu ikke afgjort, om det bliver et lovforslag i folketinget eller et principielt forslag, der lægges frem for hele befolkningen (se 13/2).

9. – Den britiske regering erklærer i underhuset, at den har meddelt Danmark, at den ikke kan anerkende de nye fiskeriregler ved Færøerne, men ikke vil modsætte sig håndhævelsen af fiskerigrænsen.

Danmarks, Norges og Sveriges ambassadører i London retter henvendelse til den britiske udenrigsminister om drøftelse af nedskæringen af SASs landingsrettigheder i den skotske lufthavn Prestwick.

Undervisningsminister Helveg Petersen har søgt finansudvalgets tilslutning til, at manglen på lærerkræfter ved ingeniøruddannelsen søges bekæmpet ved en overtidsbetalingsordning, som vil medføre, at ingeniørforeningen opgiver sin modstand mod nyansættelser af civilingeniører ved Danmarks tekniske Højskole og Danmarks Ingeniørakademi på de vilkår, der gælder for allerede ansatte.

10. – Vagn Bro (v.) fremsætter på samtlige gruppers vegne forslag om ændringer i valgloven, hvorefter folketingets formand, for så vidt angår vederlag og pension samt varetagelse af særlige hverv, ligestilles med ministre. Forslaget vedtages enstemmigt 19/3.

Det grønlandske landsråd godkender enstemmigt et lovforslag om oprettelse af et Grønlandsråd.

Den færøske folketingsmand Johan Poulsen (v.) udtaler, at hans stemme ikke bør være afgørende for en regerings eksistens, og at han aldrig har stemt og aldrig vil stemme sammen med gruppen under en kampafstemning. Den færøske folketingsmand Johan Nielsen (s.) udtaler, at han har meddelt den socialdemokratiske gruppe, at han i hvert enkelt spørgsmål vil overveje sin stilling for at stemme efter, hvad der er bedst for Færøerne. Når han stemte for afgiftsforhøjelserne (se 12/2), var det, fordi han mente, at Danmark uden afgiftsforhøjelser ville have fået en diskontoforhøjelse, hvilket ville ramme Færøerne.

11. – Udenrigsminister Per Hækkerup fremsætter forslag til folketingsbeslutning om aftalememorandum om tilførslerne af bacon til markedet i Storbritannien og Nordirland. Ifl. aftalen sikres Danmark 46 pct. (286.500 t) af minimumstotalkvantummet.

Grønlandsminister Gam fremsætter forslag om ændring af retsplejeloven for Grønland, hvorefter politiet i Grønland henføres til justitsministeriets ressort.

Forslaget om ændringer i lov om retsforholdet mellem arbejdsgivere og funktionærer (se 3/3) vedtages enstemmigt, 6 (uafh.) undlader at stemme.

Monopoltilsynet godkender forhøjelse af hjemmemarkedspriserne for flæsk, okse- og kalvekød, fjerkræ og æg med 5,6 øre pr. kg.

12. – Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag om ændring i lov om afgift at forlystelser. Forslaget vedtages enstemmigt 30/4, efter at det er ændret således, at forlystelsesafgiften helt bortfalder 1/1 1965.

Justitsminister Hans Hækkerup fremsætter forslag om ændring i våbenloven, således at Danmark sættes i stand til at efterkomme FN's sikkerhedsråds resolution af 4/12 1963 om standsning af salg og afskibning til Sydafrika af materiale til fabrikation og vedligeholdelse af våben og ammunition. Forslaget vedtages enstemmigt 23/4.

P. E. Eriksen (v.) fremsætter for v. og k. f. forslag til folketingsbeslutning om forberedelse af en socialreform gennem nedsættelse af en kommission.

13. – Hofmarskallatet meddeler, at brylluppet mellem kong Konstantin og prinsesse Anne-Marie vil finde sted i 1964 (se 6/1).

Undervisningsminister Helveg Petersen fremsætter forslag til lov om godkendelse af handelsskoler, tekniske skoler samt maskinmester- og maskinistskoler og tilskud m. v. til disse skoler. Udbygningen af disse skoler i de kommende år vil kræve en investering på ca. 600 mill. kr.

Forsvarsminister Victor Gram fremsætter forslag til folketingsbeslutning om at stille en permanent dansk militær beredskabsstyrke til rådighed for FN. Det er planlagt at opstille en skandinavisk styrke på ca. 4000 mand plus et finsk kontingent, og det danske bidrag er forudsat at skulle udgøre ca. 950 mand, der påregnes tilvejebragt på frivillig basis. Forslaget vedtages enstemmigt 30/4.

Landbrugsminister Skytte fremsætter forslag om uændret forlængelse af kornloven for høståret 1964–65.

Boligminister Carl P. Jensen fremsætter forslag til lov om hypotekforeninger.

På et møde i statsministeriet af repræsentanter for regeringen, skibsværftforeningen og Centralorganisationen af Metalarbejdere aftales det at nedsætte et kontaktudvalg vedrørende værfternes forhold.

Arbejdsretten idømmer de københavnske bryggeriarbejdere en samlet bod på ca. 100.000 kr. for arbejdsnedlæggelserne i forbindelse med protestmarchen (se 2/3) og for strejker 11. og 12. februar i forbindelse med afgiftsforhøjelsen.

15. – Statsminister J. O. Krag udtaler, at regeringen intet kan have imod Erik Eriksens (v.) forslag om at opfordre Det økonomiske Råds formandskab til at foretage en undersøgelse af alle boligproblemer.

16. – Statsminister J. O. Krags svar på ministerpræsident Khrushchevs budskab af 31/21 1963 om fredelig bilæggelse af territoriale uoverensstemmelser mellem stater offentliggøres.

18. – Regeringens forslag til lov om ministres ansvarlighed (se 6/11 1963) vedtages enstemmigt.

Ved 1. behandling af Aksel Larsens forslag om afskaffelse af skattefradragsreglen vedtages forslagets overgang til 2. behandling med 86 stemmer mod 68 (v. og k. f.), og forslaget går til udvalgsbehandling.

Nationalbanken advarer i sin årsberetning mod at sætte den økonomiske balance over styr. Da sandsynligheden taler for, at væksten i efterspørgslen vil overstige mu-

lighederne for at forøge produktionen, må der disponeres forsigtigt både i finans- og kreditpolitikken samt i byggepolitikken, ligesom erhvervslivet og arbejdsmarkedets parter må erkende deres medansvar for, at indkomsterne afstemmes efter de realøkonomiske muligheder.

Arbejdsretten fordobler boden til arbejderne på cementfabrikken i Aalborg, der har fortsat vægringen ved at overholde den overenskomstmæssige arbejdstid.

19. – Finanslovforslaget for 1964–65 vedtages enstemmigt, idet s. f. og uafh. undlader at stemme.

Regeringen beslutter af udskyde alle påbegyndelser af nyt offentligt byggeri til efter 1/9.

Arbejdsmarkedets Tillægspension holder sit første repræsentantskabsmøde og bestyrelsesmøde, hvor direktør G. Drachmann vælges til formand for såvel bestyrelsen som repræsentantskabet.

24. – Bestyrelsen for Arbejdsmarkedets Tillægspension udnævner kontorchef i arbejdsministeriet George R. Nelson til direktør for ATP.

26. – To medlemmer af SF's folketingsgruppe, Erik A. Jensen og Anders Storgaard, har efter en generalforsamling i Esbjergafdelingen sammen med afdelingens bestyrelse udmeldt sig af partiet, men fortsætter til valget som løsgængere i folketinget. Anledningen er, at partiets ledelse ikke har villet acceptere en lokal beslutning om at ekskludere formanden for murernes fagforening i Esbjerg Chr. P. Sørensen. I en erklæring siges, at der ikke eksisterer medlemsdemokrati i SF, og at den sidste afholdte kongres ikke har formået at fjerne den kommunistiske infiltration, som har fundet sted i partiet inden dets start. Folketingsgruppens næstformand, Herluf Rasmussen, udtaler, at det er overraskende og tankevækkende, at de to folketingsmænd ikke har kunnet afvente den videre procedure i eksklusionssagen. Folketingsmand Morten Lange erklærer, at der ikke er mere politik i affæren end i et stykke viskelæder, og at talen om kommunistisk infiltration er vrøvl. Partiets formand, Aksel Larsen, erklærer, at de to folketingsmænds skridt ikke har nogen politisk baggrund.

30. – Statsminister J. O. Krag udtaler til Ekstrabladet, at med helhedsløsningen er indkomstpolitikken blevet ført ind i overenskomstforhandlingerne for at blive, men der skulle i 1965 være mulighed for at løse overenskomstproblemerne på normal måde.

PUBLIKATIONER

UDGIVET AF

INSTITUTET (FRA 1960 SELSKABET) FOR HISTORIE
OG SAMFUNDSØKONOMI

Arbejdslønnen i Danmark under skiftende Konjunkturer ca. 1850–1913. Af Jørgen Pedersen. Gyldendalske Forlag. 1930, 389 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Sociale Studier i dansk Historie efter 1857. Under Ledelse af P. Engelstoft og Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1930, 189 S., 1,00 Kr. (udsolgt).

Bidrag til Arbejderklassens og Arbejderspørgsmaalets Historie i Danmark fra 1864–1900. Under Ledelse af P. Engelstoft og Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1931, 424 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

De danske Stænderforsamlingers Historie 1830–1848. Første Del. Af Hans Jensen. J. H. Schultz Forlag, 1931, 586 S., 4,00 Kr. (udsolgt).

Economic Conditions in Denmark after 1922. Af Jørgen Pedersen. Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi, 1931, 50 S., 1,50 Kr.

Statshusmandsbrug i Fyns Stift. Af C. Lind og Jørgen Pedersen. Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi, 1933, 44 S., 1,50 Kr. (udsolgt).

Mænd og Meninger i Dansk Socialpolitik 1866–1901. Under Ledelse af P. Engelstoft og Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1933, 174 S., 1,00 Kr. (udsolgt).

Kampen om Saar. Af Marius Buus. Gyldendalske Forlag, 1934, 80 S., 0,25 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Detailhandelens Økonomi. Hefte 1, Kolonialbranchen i Hovedstaden. Af C. Lind, Gyldendalske Forlag, 1934, 31 S., 1,25 Kr. (udsolgt).

Statistical Investigations into the Economy of Retailing. Bulletin No. 1, The Grocery Trade. Af C. Lind. Gyldendalske Forlag, 1934, 58 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

De danske Stænderforsamlingers Historie 1830–1848. Anden Del. Af Hans Jensen. J. H. Schultz Forlag, 1934, 755 S., 4,00 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Viktualiehandelen i København og Frederiksberg. Af C. Lind. Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1935, 32 S., 1,25 Kr. (udsolgt).

Statistical Investigations into the Economy of Retailing. Bulletin No. 2, The Provision Trade. Af C. Lind. Gyldendalske Forlag, 1935, 52 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Abessinien: Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1936, 135 S. (udsolgt).

Den polske Korridor og Danzig. Af Sven Henningsen. Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1936, 111 S. (udsolgt).

Dansk Jordpolitik 1757–1919. Første Del: *Udviklingen af Statsregulering og Bondebeskyttelse indtil 1810.* Af Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1936, 262 S., 5,00 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Frugt- og Grønthandelen i København og Frederiksberg. Af C. Lind. Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1937, 50 S., 1,75 Kr. (udsolgt).

An Analysis of Price Behaviour during the Period 1855–1913. Af Jørgen Pedersen og O. Strange Petersen. Levin og Munksgaard, 1938, 268 S., 12,00 Kr.

Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900. I. Bind. Til c. 1880. Af Henry Bruun. Gyldendalske Forlag, 1938, 636 S., 6,00 Kr. (udsolgt).

Rustningsindustrien, Staternes Kontrol med Vaabenhandel og Vaabenproduktion. At Svend Laursen. Gyldendalske Forlag, 1938, 93 S., 1,25 K. (udsolgt).

Storpolitik i Stillehavet. Studiekredsopgaver om Flaadetraktaterne. Singapore, Philippinerne og de japanske Mandatoer. Gyldendalske Forlag, 1938, 115 S., 2,50 Kr. (udsolgt).

Folkeforbundet, Organisation og Virksomhed. Af Erling Kristiansen. Gyldendalske Forlag, 1939, 76 S., 1,00 Kr. (udsolgt).

Danish Economic Policy 1931–1938, The Repercussion of Modern Commercial Policies on Economic Conditions in Denmark. By H. P. Götrik, Inst. f. Hist. og Samfundsøkonomi, 1939, 74 S., 2,25 Kr. (udsolgt).

Studier over det offentlige Fattigvæsens historiske Udvikling i Danmark i det 19. Aarhundrede. Af Harald Jørgensen. Gyldendalske Forlag, 1940, 426 S., 5,00 Kr. (udsolgt).

Modsætningen mellem Italien og Frankrig 1914–1939. Af Kjeld Winding, Gyldendalske Forlag, 1940, 192 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Textil-Raastoffer. Af Jørgen Moe. Gyldendalske Forlag, 1941, 126 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Boghandelen i Hovedstaden. Af C. Lind. Inst. f. Hist. og Samfundsøkonomi, 1941, 32 S., 1,75 Kr.

Kina og Stormagterne. Af I. Grünbaum og Hanna Kobylinski. Gyldendalske Forlag, 1942, 202 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Bidrag til de tidligere dansk-vestindiske Øers økonomiske Historie med særligt Henblik paa Sukkerproduktion og Sukkerhandel. Af P. P. Sveistrup. Inst. f. Hist. og Samfundsøkonomi, 1942, 119 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Arbejdsforhold indenfor dansk Haandværk og Industri 1857–1899. Af Georg Nørregaard. Gyldendalske Forlag, 1942, 624 S., 6,00 Kr. (udsolgt).

Kul, Tørv og Brunkul. Af Helge Andersen. Gyldendalske Forlag, 1942, 140 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Indien. Samfundsforhold og moderne Historie. Af Erik Rasmussen. Gyldendalske Forlag, 1942, 144 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Danish Exchange Policy 1914–1939. Af Poul Nyboe Andersen. Inst. f. Hist. og Samfundøkonomi, 1942, 121 S. (Duplikeret). 3,00 Kr. (udsolgt).

Dansk Jordpolitik 1757–1919. Anden Del: *Fæstevæsenets Afvikling og Jordlovgivningen i Perioden 1810–1919.* Af Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1945, 484 S., 11,50 Kr.

Dansk Sukkerhandel og Sukkerindustri. Af P. P. Sveistrup og R. Willerslev. Gyldendalske Forlag, 1945, 371 S., 10,00 Kr.

Frankrig 1870–1930. Den tredie Republiks Historie. Af Ludvig Krabbe. Gyldendalske Forlag, 1945, 295 S., 9,00 Kr.

Grundlinierne i Sovjetunionens Udenrigspolitik 1917–1941. Af Ad. Stender-Petersen. Gyldendalske Forlag, 1946, 201 S., 7,50 Kr.

De forenede Nationer. Af Finn T. B. Friis. Gyldendalske Forlag, 1948, 5,50 Kr. (udsolgt).

Asiatisk Kompagni i den florissante Periode 1772–1792. Af Aa. Rasch og P. P. Sveistrup. Gyldendalske Forlag, 1948, 347 S., 10,00 Kr.

Jernmalm, Jern og Staal. Af Lauge Dahlgaard. Gyldendalske Forlag, 1949, 154 S., 6,00 Kr. (udsolgt).

Spanien. Republik og Francostyre 1931–48. Af Erik Reske-Nielsen. Ejnar Munksgaard, 1949, 323 S., 9,00 Kr. (udsolgt).

Latin-Amerika. Af Erik Bach. Ejnar Munksgaard, 1940, 252 S., 9,00 Kr. (udsolgt).

Intergovernmental Fiscal Relations. Federal State and Local Finances. Af Kjeld Philip. Ejnar Munksgaard, 1954, 171 S., 15,00 Kr.

Opsparing, Kapitalbevægelse og Formuernes Sammensætning i København 1949. Af Kjeld Bjerke. Ejnar Munksgaard, 1954, 54 S., 3,00 Kr.

Lønudviklingen i Danmark 1914–1950. Af Poul Milhøj. Ejnar Munksgaard, 1954, 222 S., 10,00 Kr.

Kurantbankens forhold til staten. Af Erik Rasmussen. Det Danske Forlag, 1955, 293 S., 25,00 Kr.

Træk af de faglige storkonflikter i 1920 og 1925. Af Heinrich Schlebaum Larsen. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1956, 42 S., 2,50 Kr.

Det mellemste Østen. Af Erik Reske-Nielsen. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1956, 136 S., 5,00 Kr. (udsolgt).

Om renteforskelle og emissionspolitik på obligationsmarkedet. Af Troels Glud. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1957, 286 S., 25,00 Kr.

Fransk indenrigspolitik. Fra de Gaulle til de Gaulle. Af George Damborg. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1958, 134 S., 5,00 Kr.

Sol og Sult. Underudviklingens problem i Italien. Af Erling Bjøl. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1960, 192 S., 10,00 Kr.

Afrikansk Nationalisme. Af Ole Karup Pedersen, Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1963, 161 S., 10,00 Kr.